Pieter 't Hoen

Terug uit Djokja

Uitgave Stichting „HET PAROOL" te Amsterdam

© R. Marnette

K E 2

2018

PIETER 't HOEN

Terug uit Djokja

UITGAVE STICHTING „HET PAROOL", AMSTERDAM

Met ons vijven zitten we aan een tafeltje op het terras. De majoor veegt voortdurend met z'n zakdoek zijn roode hoofd af. Hij is aan zijn vierde splitje bezig. Vol aandacht hebben we geluisterd naar de verhalen, die hij over zijn jongens vertelt, die op afgelegen posten in de rimboe zitten, van God en alle menschen verlaten, zonder kranten en radio, geplaagd door muskieten en terroristen, die hen uit boomen beschieten of in het duister besluipen en met handgranaten werpen. De majoor heeft een diepen afkeer van den tegenwoordigen Javaan, die zich door de Japanners tot het fascisme heeft laten bekeeren. M'n rechter buurman, een jonge planter, heeft me verteld, dat de majoor voor den oorlog groote sympathie voor de N.S.B. had, maar ik weiger deze mededeeling te aanvaarden. Er wordt zoo veel kwaad gesproken in de kleine blanke gemeenschap in Batavia! De baron, die een vage adviseursfunctie bij het Nederlandsch-Indische Gouvernement vervult, kijkt verontwaardigd naar den djongos, die droomerig tegen een pilaar geleund staat, zonder aandacht te schenken aan de bevelen, die hem van verschillende kanten toegeroepen worden. Op het gezicht van den baron staat te lezen, dat zooiets vroeger, voor den oorlog, onmogelijk geweest zou zijn. Maar sinds de Japansche bezetting staat alles op z'n kop. De inlander kent zijn plaats niet meer. Mijn linkerbuurman is ambtenaar bij een van de departementen. Hij is verontwaardigd over het gebrek aan jenever, over het feit, dat zijn chef een auto toegewezen heeft gekregen en dat een jongere collega promotie heeft gemaakt, zoodat deze hem voorbijgestreefd is. Hij moppert er over, dat alle salarissen grootendeels geblokkeerd zijn, zoodat iedereen slechts een klein deel van het hem toekomende geld uitbetaald krijgt. Van de regeeringspolitiek begrijpt hij trouwens niets. Het gepraat met de vertegenwoordigers van de Republiek kan alleen maar leiden tot den ondergang van het Nederlandsche gezag in Indië. Wat kan men onder zulke omstandigheden nog van de toekomst verwachten? Men bestelt een nieuw rondje. De baron heeft zijn aandacht van den lui hangenden djongos verplaatst naar het bordes, waar weelderige avondjaponnen en strakke officiersuniformen alle belangstelling opeischen.

— Heb ik de heeren al verteld, dat ik eind van de week naar Djokja ga? informeer ik.

De ambtenaar, die juist bezig was een nieuwe teug ijswater

te nemen, onderbreekt zijn beweging en zet zijn glas neer De majoor brengt zijn transpiratiezakdoek tot stilstand. De planter kijkt me onderzoekend aan en de baron maakt, als hij het woord „Djokja" hoort, een snelle beweging, alsof hij voor een venijnige wesp uitwijkt.

— Wablief? zegt de majoor met een verbaasd gezicht.

— Naar Djokja? herhaalt de planter langzaam. U meent het toch niet?

De ambtenaar begint te lachen. Een goede grap! Naar Djokja! Hij kijkt me aan met een blik, waarin verbazing, afgrijzen en booze vermoedens om den voorrang strijden. Naar Djokja! Welk een voorbeeldelooze dwaasheid! Natuurlijk, krantenmenschen plegen zich zonderlinge grappen en vrijpostigheden te veroorloven, dat is bekend. Maar onder de bestaande omstandigheden naar Djokja gaan? Dat is al te gek. Men kan even goed zijn hoofd in den muil van een leeuw steken. Djokja is het centrum van de Republiek, de fascistische Republiek, de burcht van extremisten en terroristen, de Japansche handlangers, de rampokkers en brandstichters, de blankenhaters, die alle Hollanders in zee zouden willen drijven, indien men hen hun gang zou laten gaan. De Hollander, die daar vrijwillig heen zou willen reizen, moet een halve krankzinnige zijn. Als hij niet krankzinig is, dan moet hij een overlooper zijn, die heult met de inlanders. Een andere keus is er feitelijk niet, tenzij men zou moeten aannemen, dat hij een eerzuchtige Alcibiades is, die de aandacht op zichzelf wil vestigen, zelfs al zou hij de staart van zijn lievelingshond ervoor moeten afknippen.

De majoor slaagt er het eerst in zijn gedachten onder woorden te brengen.

— Maar dat kunt U toch niet meenen! merkt hij op. Wij zijn nu ongeveer een jaar lang in een strijd op leven en dood met de rebellen gewikkeld, zoodat we zoo langzamerhand wel weten, wat er bij de heeren te koop is. In hun zoogenaamde Republiek is het een groote chaos. Er wordt gemoord, geplunderd en gebrandschat. Al onze fabrieken hebben ze vernield en platgebrand. De verstandige inlanders, die met de extremisten niets te maken willen hebben, durven hun mond niet open te doen, omdat zij anders dood geslagen zouden worden. Bovendien heerscht er hongersnood. De eenvoudige desabevolking wordt dagelijks tegen de blanken opgehitst. Een Hollander, die zich

op het gebied van deze negerrepubliek waagt, wordt getjingtjangd. Ik weet uit ervaring, hoe fel en gemeen de kerels tegenwoordig zijn. Zelfs als ze gewond zijn, smijten ze nog met handgranaten naar onze Roode Kruis soldaten, die hen liefderijk willen opnemen en verplegen! De blanke, die in hun handen valt, steken ze de oogen uit en snijden ze aan mootjes. U bent toch niet levensmoe?

Het dansorkest in de bovenzaal van het hotel kreunt en kermt Indonesië hernieuwt de kennismaking met de moderne jazz Aan den anderen kant van het hek gaat een magere koopman blootsvoets voorbij. Meer dansend dan loopend draagt hij zijn pikolan over den schouder Melancholiek klinkt het „Sateh! Sateh!" waarmee hij de aandacht van de voorbijgangers op zijn stokjes met geroosterd vleesch tracht te vestigen.

De baron maakt er ook een grapje van.

— U hebt uw levensverzekering toch wel in orde laten maken? vraagt hij belangstellend.

En ook de planter schudt het hoofd.

— Wanneer U bepaald op avontuur wilt, dan is er hier in Indië toch nog wel iets anders te bedenken, meent hij. Gaat U desnoods met een patrouille mee over de Bekassi. U zoudt ook een reis door de binnenlanden van Celebes of Borneo kunnen maken. Daar is werkelijk genoeg te beleven. Iemand, die vrouw en kinderen heeft, dient zich tenslotte bewust te zijn van z'n verantwoordelijkheid tegenover zijn gezin!

— Nog een splitje! commandeert de majoor, die van al dezen onzin een steeds flauweren smaak in den mond schijnt te krijgen.

Deze menschen zijn ongetwijfeld volkomen te goeder trouw in hun verbazing over mijn plan en in hun overtuiging, dat de Republiek een soort van wildebeestenspel moet zijn, realiseer ik me. Ze moeten dus wel denken, dat ik een dwaas of een avonturier ben. Ze weten duizend maal meer van het land en het volk af dan ik, want ze wonen hier reeds tientallen jaren. Maar contact met de Indonesische intellectueelen hebben ze blijkbaar nooit gehad. De laatste weken heb ik tientallen van deze Republikeinsche figuren ontmoet en ik heb hen leeren kennen als verstandige, redelijke en fatsoenlijke menschen. Ze hebben me uitvoerig gesproken, over hun idealen zoowel als over hun moeilijkheden. Het beeld, dat ik me daardoor van de

Republiek gevormd heb, wijkt sterk af van de fantastische verhalen, die mijn tafelgenooten vertellen. Deze moeten wel aannemen, dat ik een dolleman ben, die me in een dwaas avontuur stort. Zij zijn het slachtoffer van waanvoorstellingen, van een onbetrouwbare propaganda, die niet alleen Batavia, maar geheel Nederland heeft pogen te vergiftigen. Het eenige, wat zij van de Republiek met zekerheid weten, zijn de verhalen, die zij vernomen hebben van degenen, die in het gebied aan de démarcatielijn contact met de Republikeinen gehad hebben Dat is een gebied, waar men met de wapens in de hand tegenover elkander staat, waar gevochten wordt en waar beiderzijds wreedheden en wraaknemingen bedreven worden, die aan beide kanten opgeblazen worden en de vijandige spanning tusschen beide kampen ten top drijven. Maar wij kunnen de Republiek toch niet beoordeelen naar de sfeer, die in dit frontgebied heerscht? Zou het omgekeerd niet even dwaas zijn, indien de Republikeinen Nederland zouden beoordeelen naar de incidenten, die b.v. de Ambonneezen van het K.N.I.L. verwekken om zich te wreken voor wandaden, die men vroeger aan hen heeft begaan? De kwaadaardige voorstelling van zaken, die men over de Republiek verspreid heeft, laat ons een lachspiegelbeeld van de werkelijkheid zien en in Batavia houdt men deze caricatuur voor de realiteit. Maar dat kan ik den majoor toch niet duidelijk maken. Hij heeft de vooroorlogsche koloniale maatschappij veel te goed gekend. Dat was voor hem de normale maatschappij in dit land. De Republiek heeft daarmee grondig en principieel gebroken. Er kan dus niets aan deze Republiek deugen. C'est simple comme bonjour! En omdat er niets aan deugt, dient zij uitgeroeid te worden. De majoor weet ook wel, dat het verleden niet heelemaal ongewijzigd terug kan keeren. Hij is tenslotte geen ouderwetsche koloniaal! Maar de wijzigingen moeten zich beperken tot een minimum, dat aanvaardbaar is voor de Hollandsche gemeenschap in Indië. Wie eenig vertrouwen heeft in de Republiek, wie meent dat zij geen politiek-economische warboel is, die pleegt eigenlijk verraad aan de Nederlandsche zaak, zooals de majoor die ziet. Eigenlijk moet ik in de oogen van den majoor een soort van landverrader zijn, al zijn m'n bedoelingen dan misschien niet slecht. Hij zal me dat zeker niet openlijk zeggen. Daarvoor zitten we veel te genoege-

lijk op dit behagelijke hotelterras bij elkaar. Maar het kan wel niet anders of hij denkt het.

De ambtenaar denkt het ook. Wat moet er van het Binnenlandsch Bestuur, van al de Nederlandsch-Indische departementen en van de vele ambtenaren, die daar werken en er een fatsoenlijk pensioen voor hun ouden dag willen verdienen, terecht komen, wanneer zou blijken, dat de Republiek geen terroristenbende zou zijn, maar levensvatbaarheid zou blijken te bezitten en door Den Haag erkend zou worden? Hij heeft zich al zoo lang geërgerd aan het gepraat van dr. Van Mook met de leiders van de Republiek. Op die manier graaft men zelf het graf van de Nederlanders in Nederlandsch-Indië. Men moet die kerels niet au sérieux nemen. Het is bovendien maar een klein handjevol eerzuchtige demagogen, die met Japan gecollaboreerd hebben en die nu de baas over Java en Sumatra willen spelen. Dat mogen wij niet toelaten. Alles loopt immers in de war, wanneer zij de leiding hebben. Dat ziet men duidelijk sinds de zoogenaamde Republiek bestaat. Honger, wanorde, moord en doodslag heerschen alom. Vroeger, voor den oorlog, was dat allemaal heel anders. Toen hadden de Hollanders de leiding en ieder wist niet beter of het hoorde zoo. Hebben wij geen schitterende wegen aangelegd, scholen en ziekenhuizen gebouwd, de irrigatie verbeterd en de volksgezondheid op hoog niveau gebracht? Hebben we geen fabrieken opgericht, die duizenden werk verschaften? Hebben we niet voor emigratie van honderdduizenden van het dicht bevolkte Java naar elders gezorgd? Kon ons koloniale systeem de vergelijking met de Engelsche en Fransche koloniën niet met glans doorstaan? Wat zegt U, bestond 93 % van de bevolking uit analphabeten? Zeker, maar die 7 %, die lezen en schrijven konden, hebben dat toch maar van ons geleerd! Was er geen persvrijheid, geen vrijheid van vereeniging en vergadering? Kan wel zijn, maar daar waren de inlanders ook niet rijp voor. Werden de intellectueelen in gevangenissen en concentratiekampen opgesloten? Natuurlijk, als ze de bevolking gingen opruien kon men hen toch niet hun gang laten gaan! De inlanders, die loyaal tegenover het Gouvernement stonden, hadden heelemaal geen last van dergelijke maatregelen! Liet men de loyale intellectueelen niet in onze hotels, sociëteiten en zwembaden toe en zegt U, dat zij zoodoende in hun eigen land als tweederangs burgers behandeld

werden? Kom, meneer, moesten ze zich dat nou zoo aantrekken? Ze hadden toch een redelijk baantje en hoefden toch niet in de kampong te wonen! En vindt U, dat de groote massa der bevolking onder ons bewind straatarm is gebleven? Dat is misschien wel waar, maar de menschen hadden toch meestal wel te eten en de ellende, die in Britsch-Indië en Fransch Indo-China bestond, was hier toch onbekend! De inlander is bovendien ongeschikt voor maatschappelijke verhoudingen waarin West-Europeesche economische wetten gelden. Hij wil alleen maar een lui leventje leiden en hij denkt heelemaal niet aan den dag van morgen. Nee, als de Hollanders weg zouden moeten gaan uit Indië, dan zal alles, wat wij hier opgebouwd hebben, snel vervallen en ten onder gaan en dat ziet men nu al in de zoogenaamde Republiek.

De baron is het volmaakt eens met den ambtenaar. Uit hoofde van zijn functie onderhoudt hij nog allerlei geheime verbindingen met inlanders in de Republiek, die Nederland trouw gebleven zijn. Ze zitten te hunkeren naar d terugkeer van het Nederlandsch-Indische gezag. De adel, de oude ambtenaren en regenten en tallooze anderen hopen vurig, zoo snel mogelijk door Nederland bevrijd te zullen worden.

— Het is mijn vaste overtuiging, zegt de baron, dat men de desa's in het binnenland het beste kan bombardeeren met portretten van H.M. de Koningin. Dat is een afdoende methode om den inlander in opstand tegen de tyrannie van de Republiek te brengen! Als U dat rare plan van U werkelijk uit mocht voeren en ze sluiten U in Djokja niet meteen op, dan moet U maar eens in de kraton zien te komen en over de Koningin gaan spreken!

De baron is een staatkundig genie. Hij weet ingewikkelde problemen met een onverwachte formule plotseling tot uiterst eenvoudige proporties terug te brengen. Het is een kwestie van een paar millioen foto's. Maar dr. Van Mook heet een eigenzinnig man te zijn, die niet naar zijn adviseurs wil luisteren. Helaas!

De jonge planter is misschien de man met de meeste levenswijsheid van het gezelschap.

— Zooals zooveel anderen ben ik naar Indië gekomen om in korten tijd zooveel mogelijk geld te verdienen in de cultures. Denkt U niet dat dit zoo gemakkelijk ging. Je moest er beest-

achtig hard voor werken. Op den duur ging je ook van het land houden, want Indië is mooi, wonderlijk mooi Maar de oorlog en de Japanners zijn er tusschen gekomen. We hebben drie jaar lang in kampen gezeten. Onze beste jonge jaren zijn nutteloos voorbij gegaan We hebben gespeculeerd en we hebben verloren! Nu schijnt alles kapot te zijn en het lijkt wel, alsof er voor niemand van ons meer toekomst in dit land is. Dat maakt alles zoo hopeloos. Misschien hebt U wel gelijk, en is de Republiek niet zoo'n bende als wij denken, ofschoon ik niets zie, dat daar op wijst. Eigenlijk geloof ik, dat wij hopen moeten, dat U inderdaad gelijk hebt. Want als het geen warboel is, dan zou dat beteekenen, dat er constructieve krachten in de Republiek werkzaam zijn. Daarmee zullen wij altijd tot een vergelijk kunnen komen, ook al zou alles er dan in de toekomst heel anders uit gaan zien dan in het verleden. Misschien hoeft dat geen bezwaar te zijn. Ik weet het niet. In elk geval zouden wij het liefst allemaal weer zoo spoedig mogelijk aan het werk willen gaan. Dat zou toch ook in het belang van land en volk zelf zijn. Maar in een maatschappij waar terroristen de bevolking de wet voorschrijven daar kan niet gewerkt worden. Zonder rust en orde kan men nergens iets beginnen. Daarom geloof ik, dat Tjarda toch gelijk had. Eerst rust en orde herstellen. Daarna had men verder kunnen zien. Het gepraat van Van Mook leidt tot niets. Omdat wij daarvan overtuigd zijn, daarom vinden wij het tegenwoordig in Indië zoo'n gekkenhuis. Daarom zijn we ook verbitterd; dat moet ik toegeven. En als je dan hoort, dat een Hollander van plan is een reis naar Djokja te gaan maken, waar de extremisten de lakens uitdeelen, dan grijp je naar je hoofd. U bent toch niet boos, dat ik het maar precies zeg?

De meeste gasten zijn al verdwenen, als we merken, dat de djongos om ons heen scharrelt om ons duidelijk te maken, dat het tijd is om af te rekenen. Als we de rekening betaald hebben en opgestaan zijn, drinkt de majoor in één grooten slok met een vriendelijk gebaar in mijn richting zijn glas leeg.

— Op Uw begrafenis in Djokja! zegt hij met een bulderenden lach.

De anderen lachen mee.

In de leeggeloopen danszaal zijn de bedienden bezig de lichten uit te draaien.

Van Batavia naar Djokja

Van het station Manggarai in Batavia vertrekt elken dag een trein naar het binnenland van Java. Er komt ook elken dag een trein uit Djokja aan. De spoorwegexploitatie is geheel in Republikeinsche handen. Het rijdende materieel ziet er niet al te best uit. De Republikeinsche spoorwegdirectie staat niet toe, dat de spoorwagons, die nog in goeden staat verkeeren, naar geallieerd gebied rijden, daar zij het risico niet wil loopen, dat de Nederlandsche of Britsche autoriteiten de wagens in beslag nemen.

Op de perrons heerscht groote drukte. Van het verbod om over de rails te loopen, trekt niemand zich iets aan. Honderden tani's en boerenvrouwen loopen met manden, zakken en andere zware vrachten op hun nek door elkaar en een paar kleine jongens bieden sigaretten te koop aan. Een pienter baasje vent met dagbladen, de Merdeka, de Ra'jat en de Kedaulatan Ra'jat, maar hij heeft moeite zijn kranten aan den man te brengen Een krant is een slecht handelsartikel in een land, waar de groote meerderheid van de bevolking niet lezen kan. Als de rangeerders nog bezig zijn den trein naar Djokja samen te stellen, rijdt een dichtbezette trein het station binnen. De menschen zitten nauw opeengepakt boven op de wagons, op de treeplanken hangen zij lijf aan lijf tegen elkander, binnen zit het vol als in een sardineblikje en tusschen de wagon hangen zooveel reizigers op de buffers dat men eigenlijk niet meer kan zien waar de eene wagon begint en de andere ophoudt. De trein schijnt een groot rijdend menschenkluwen te zijn, dat zich in duizenden deeltjes ontleedt zoodra de locomotief tot stilstand komt.

Het blanke groepje op het perron trekt sterk de aandacht. Er is een Engelsche journaliste, een Fransche persman en een aantal Britsche officieren, die ons uitgeleide doen. De Britten,

die in het algemeen veel beter op de hoogte zijn van hetgeen zich in de Republiek afspeelt dan de Nederlanders, onderhouden regelmatig contact met de Indonesische intellectueelen. In de reis, die wij gaan maken, zijn zij hoogelijk geïnteresseerd, zoodat zij bij het vertrek van hun belangstelling blijk komen geven. Naar landgenooten kijk ik tevergeefs uit en het gevoel bekruipt mij, dat de Nederlanders bezig zijn zich door hun afzijdige en mokkende houding buiten de werkelijkheid te stellen.

Behalve de Engelsche, de Franschman en de Hollander krijgt mr. Punjabi, de vertegenwoordiger van India, die de rijstoverschotten van de Republiek komt koopen, een plaats in den Pullman-car, die voorgereden is. Een groot aantal officials van Kementerian Penerangan, het Republikeinsche Departement van Voorlichting, vergezelt ons. Als de trein zich in beweging stelt, wuiven verscheidene Indonesische journalisten, die achter blijven, ons na. Darpo, de altijd actieve en energieke organisator van het Departement van Voorlichting, haalt opgelucht adem.

— Het historische oogenblik is dus aangebroken, dat wij een Hollander naar de Republiek gaan brengen! zegt hij met een plechtstatig gebaar en een grappige intonatie.

De trein rijdt met een snelheid van minder dan 10 K.M. per uur. Dit tempo wordt niet door de techniek, maar door de voorschriften van het geallieerde opperbevel bepaald. Tot Bekassi sukkelen we voort, maar lang voor we daar zijn is er al een groot debat gaande. Ik heb iets verteld van een reis, die ik kort tevoren naar Bali maakte, het schoone eiland, waar de bevolking geteisterd wordt door scabies, siphilis en framboesia, waar net als elders in den Archipel tengevolge van gebrek aan eigen industrie een vrijwel onverzadigbaar tekort aan textiel, aardewerk, landbouwgereedschap en medicamenten bestaat, waar achter de lange, leemen muren de vuile erven liggen en de varkens vrij rond scharrelen en de volstrekte afwezigheid van closets, waterleiding en rioleering het bijna onmogelijk maakt, de volksgezondheid op hooger niveau te brengen.

De Franschman vindt het barbaarsch om een prachtig land als Bali te willen moderniseeren. Het eiland dankt zijn reputatie niet alleen aan de schoonheid der natuur, maar ook aan de traditioneele zeden en gewoonten van de bevolking, aan de Hindoe-cultuur en de daarmee samenhangende oude beschaving.

— Wat zou er overblijven van de eeuwenoude artisticiteit

van de bevolking, van de volkskunst van Bali, als men er fabrieken zou gaan oprichten? En kunt U zich de prachtig naakte Balineesche vrouwenfiguren voorstellen, zwoegend in een duistere fabriek, krom gebogen over een loopende band? Alle oude zeden en gewoonten zouden ondersteboven gekeerd worden en na één generatie zou men Bali niet meer terugkennen.

Maar Darpo is het met me eens.

— Men kan Indonesië terwille van het vreemdelingenverkeer en met het oog op de instandhouding van artistieke tradities toch niet in den achterlijken toestand van een feodaal land houden! vindt hij. Wij beleven op het oogenblik niet alleen een nationale revolutie, maar we staan ook aan den vooravond van een sociale ommekeer. Dat zit trouwens heelemaal aan elkaar vast. Onze nationale vrijheid krijgt alleen blijvende waarde voor ons, wanneer wij ons land moderniseeren.

— Gij wilt er dus een copie van West-Europa van maken? meent de Franschman, die zelf uit afkeer van de Westeuropeesche levensverhoudingen naar het Oosten is gekomen.

— Nee, denkt U dat vooral niet. Alleen al door het verschil in klimaat zou dat niet kunnen. Bovendien is er het verschil in godsdienst, in geschiedenis en traditie! verklaart Darpo. Maar wij hebben welvaart noodig en dat kan niet zonder groot industrieprogram. Waarom zouden wij op den duur ook niet in steenen huizen kunnen wonen, aangesloten op waterleiding, rioleering en electriciteit? Waarom zouden wij geen boeken, goede meubelen en een radio, een stofzuiger en een ijskast in onze huizen gaan gebruiken? Al die dingen zullen we van niemand cadeau krijgen. We zullen ze zelf moeten maken. Daarvoor zullen honderdduizenden Indonesiërs in fabrieken moeten gaan werken, waardoor de oude adat steeds meer verwaarloosd zal worden en er nieuwe zeden en gebruiken zullen ontstaan.

Maar de Franschman blijft er bij, dat hij dit afschuwelijk vindt. Moet dan de heele wereld één groote fabriek worden? Moet dan het laatste stukje natuur geasfalteerd worden? Moet dan ook in het Oosten het laatste stukje bosch omgehakt en de lucht verpest worden door olie- en benzinedampen? Fabrieken, jawel. Maar dat beteekent ook proletariërs, armoede en achterbuurten. Laat men slechts naar Britsch-Indië kijken. Daar is men reeds in dien gelukzaligen toestand gekomen, dien de in-

dustrialisatie zou moeten brengen. De bevolking wordt er nu door zijn eigen bruine kapitalisten uitgebuit, erger dan de blanke exploiteurs het ooit gedaan hebben. Hij vindt, dat de bevolking veel gelukkiger zou zijn, indien zij in haar huidigen toestand gelaten zou worden. De dorpelingen helpen elkaar, zij betoonen een ongelooflijke onderlinge solidaritcit, ze worden niet getourmenteerd door de problemen van de moderne samenleving, ze hebben zachte en milde zeden en het is een genot om te zien, hoe schilderachtig en argeloos de menschen zijn. De Hollanders hebben deze oude gemeenschap altijd gerespecteerd en geconserveerd en alleen ingegrepen als ziekte, terreur, woeker of rooverij bestreden moesten worden. Daarom waren de Hollanders zulke goede kolonisatoren, waar Frankrijk en Engeland een voorbeeld aan konden nemen, meent de Franschman.

Darpo en zijn metgezellen zijn het radicaal oneens met deze redeneering. Een der meisjes van het Indonesische Roode Kruis, dat bij ons in de coupé zit, verwijt den Franschman, dat hij van heel Indonesië een soort van koloniaal museum wil maken. Zij vindt het weemoedig gepraat over den adat niets anders dan sentimenteele onzin. Indonesië moet van al die oude rommel af, wil het een land worden, dat in de wereld meetelt. Trouwens, als men in West-Europa zoo'n voorkeur heeft voor middeleeuwsche idylles, waarom hebben landen als Nederland, Frankrijk en Engeland zich dan telkens gemoderniseerd? Daar leeft men toch ook niet meer op de wijze van het jaar 1300?

— U bent een slecht journalist! besluit ze. U had conservator moeten worden!

En met een coquet gebaar trekt ze haar Europeesche rokje naar beneden, als ze bemerkt, dat een der heeren bewonderend naar haar welgevormde beenen kijkt. Als de Franschman zegt, dat hij haar de knapste propagandiste van de heele Republiek vindt, dan slaat ze zedig haar oogen neer. De adat speelt blijkbaar toch nog altijd een rol!

Darpo wil het gesprek niet laten verzanden in een stroom van hoffelijkheden en charmeursgrapjes.

— De Republiek gaat geen Indonesisch proletariaat aankweeken! zegt hij. We zijn van plan de geheele industrie op coöperatieven grondslag te organiseeren. Aan eigen millionnairs en Tatta's, zooals in India, hebben we geen behoefte.

De Franschman glimlacht sceptisch. Intusschen bereiken we

de puinhoopen van Bekassi. De trein stopt en een kapitein met een paar Britsch-Indische soldaten houden controle.

Koffers, die zoo groot zijn, dat er sten guns of machinegeweren in zouden kunnen zitten, worden zorgvuldig doorzocht en sommige reizigers, die om de een of andere reden de aandacht trekken, worden uit den trein gehaald. De kapitein schijnt Darpo ook niet heelemaal te vertrouwen. Hij moet mee en wordt buiten tusschen twee schildwachten neergezet. Het blijkt, dat de kapitein hem voor een gedeserteerden Britsch-Indiër houdt, die probeert per trein naar het grondgebied van de Republiek te komen! Van het geheele Republikeinsche gezelschap maakt zich een groote opwinding meester. Het tafereel doet denken aan de vertooningen, die wij in oorlogstijd in Nederland zoo vaak op onze stations gezien hebben. De Engelsche journaliste in ons gezelschap weet de situatie te redden. Zij staat tegenover den kapitein borg dat Darpo een echte Indonesiër is, dat hij heusch nooit tot de Britsch-Indische troepen heeft behoord en dat er geen enkele aanleiding bestaat om hem te beletten zijn reis voort te zetten. De kapitein bekijkt de papieren van Darpo nog eens critisch en geeft tenslotte de twee schildwachten bevel, hem te laten gaan. Wij hebben intusschen een paar groote vrachtauto's voorbij zien rijden, vol met oude meubelen.

— De Britsch-Indiërs zijn weer aan het rampokken! merkt iemand op, maar het schouwspel maakt op mij meer den indruk, dat de troepen bezig zijn de schamele bezittingen van de bevolking, die uit het frontgebied verwijderd wordt, voor de évacué's in veiligheid te brengen.

Tenslotte is de treincontrole afgeloopen. Een paar Indonesiërs moeten achterblijven. Welk lot wacht hen?

— Die worden natuurlijk dood geschoten! zegt iemand.

Ook deze opmerking herinnert aan den tijd der Duitsche bezetting in Nederland. Zij karakteriseert de stemming en men kan eruit afleiden dat de tegenpartij tot elke gemeenheid in staat geacht wordt.

De rivier de Bekassi vormt de démarcatielijn. Aan de oostzijde van de brug staan nog twee Britsche schildwachten. Daarna begint het niemandsland. De akkers liggen hier verlaten en tusschen de pisangtuinen ziet men nergens kinderen spelen. De schamele bamboe- en ataphuisjes zijn onbewoond. De bevolking

heeft blijkbaar elders een veilig heenkomen gezocht. Na een minuut of tien blijft de trein plotseling staan. Uit het struikgewas langs de spoorlijn duiken een paar onderofficieren van de T.R.I. op, gewapend met moderne geweren en revolvers. Een tweede treincontrole begint. Ditmaal wordt niet naar verborgen wapens gezocht. Men heeft het meer voorzien op Nederlandsche spionnen, die zich onder de reizigers zouden kunnen bevinden.

— Maar de heele trein zit vol met Indonesiërs! merk ik niet zonder verbazing op. Waar wil men in 's hemel naam Nederlandsche spionnen vinden?

Mijn Republikeinsche metgezellen lachen om zooveel onnoozelheid Zij vragen of ik dan nooit van de Nefis, den spionnendienst van generaal Spoor heb gehoord, die vele honderden Indonesiërs in zijn dienst heeft, die met speciale opdrachten het binnenland in gezonden worden. Vaak zijn dit slachtoffers van de armoede, die zich tegen betaling voor dit werk leenen. Soms vindt men er ook menschen bij, die zich willen wreken op de Republiek, omdat hun verwanten bij een militaire botsing of bij een rampokpartij gedood werden. Af en toe zit er ook een geroutineerde kracht onder, die voor den oorlog voor den Hollandschen P.I.D. werkte, die in den Jappentijd in dienst van de Kempei stond en die thans weer door de Nefis gebruikt wordt.

— Wanneer men ons deze lieden alleen maar op ons dak stuurde ter wille van de spionnage, dan zouden we er nog vrede mee kunnen hebben, zegt Darpo. Maar ze treden niet alleen als spion, doch ook als saboteur en geheim agent op. We kennen er verschillende van. Ze wonen in de Republiek en probeeren hier steunpunten te vinden voor de Hollandsche propaganda. We laten ze zitten, maar houden hen in het oog om na te kunnen gaan, met wie zij contact pogen op te nemen. Hun werk heeft weinig resultaten. Sommige agenten zendt men hierheen met de opdracht, onlusten tusschen Chineezen en Indonesiërs aan te stichten. Er komen ook lieden, die order hebben bepaalde personen uit den weg te ruimen. Handlangers van de Nefis, die hier Chineezen kwamen vermoorden, hebben we enkele malen kunnen arresteeren, waarna zij een volledige bekentenis aflegden. Voor den oorlog zei de P.I.D., dat je „een inlander met een pisang omkoopen kunt." Volgens hetzelfde systeem pro-

beert de Nefis het nu ook weer. Ze weet alleen niet, dat verschillende van de „inlanders, die ze met een pisang omkoopt", in dienst van de Republiek staan. We hebben meermalen geheime rapporten van de Nefis in handen gehad, waarin we tot ons onuitsprekelijk plezier al de nonsens opgenomen zagen, die we zelf gesuggereerd hadden....

Of de treincontrole ditmaal iets oplevert, is voor het bevoorrechte gezelschap in den Pullman-car, dat door de controleurs op de meest welwillende wijze met rust gelaten wordt, niet na te gaan. Onze aandacht wordt trouwens door iets anders in beslag genomen. De trein rijdt langs uitgestrekte rubbertuinen, waarin schuilgaten en loopgraven aangelegd zijn. De stellingen zijn bezet door jongelui, van wie men op een afstand moeilijk kan zien of het jongens of meisjes zijn. Ze hebben lang haar, dat tot aan de schouders reikt. De bewapening loopt nogal uiteen. Hier en daar ziet men een machinegeweer, een enkele soldaat heeft een stengun, terwijl de rest met geweren van verschillend model is uitgerust. Een paar kilometer verder zijn groote groepen militairen tirailleursoefeningen aan het houden. Tientallen kleine jongens, zeer schaars of in het geheel niet gekleed, staan in eerbiedige belangstelling toe te kijken. Nog iets verder zien we overal kinderen uit de klapper- en pisangtuinen langs de spoorlijn te voorschijn komen, die den trein met luide Merkeda-kreten begroeten. En dan staan we plotseling op een station, de eerste pleisterplaats op Republikeinsch gebied, het begin van de bewoonde wereld: Tjikarang. De stationschef draagt een keurige roode pet met gouden band, de eenige herinnering overigens aan den Hollandschen tijd, die men hier aantreft. Alle Nederlandsche opschriften zijn reeds lang geleden zorgvuldig verwijderd. Op de muren ziet men de waarschuwing „Awas! Agen Nica!" Boven de deur, die toegang geeft tot de wachtkamer staat met groote letters „Freedom is a joy for ever!" geschilderd. Dat had Shelley ook niet kunnen voorzien! Achter het hek, dat de perrons van de straat scheidt, staan een paar honderd Indonesiërs zwijgend, maar met groote aandacht naar den pas binnengekomen trein te kijken. Blijkbaar is de aankomst van den trein uit Djakarta, zooals de Republiek Batavia tegenwoordig noemt, een dagelijks weerkeerend evenement, de verbinding met een geheimzinnige buitenwereld, die vijandig staat tegen de Republiek en waarvan men allerlei verrassingen

kan verwachten. De aanwezigheid van enkele blanken in den trein trekt sterk de aandacht, maar als wij naar de saamdrommende kijkers wuiven, lacht men vriendelijk naar de blanda's. De menschen zijn niet al te best gekleed; de textielnood is hier blijkbaar even groot als in de gebieden, die onder het Nederlandsch-Indische Gouvernement staan.

Een klein détachement soldaten gaat met den trein mee bij wijze van speciale bescherming voor de gasten van de Republiek. Voorbij Tjikarang ziet men terstond, dat men het niemandsland voorbij is. Op de sawahs wordt gewerkt en overal ziet men padi-akkers en velden, waarop het tweede gewas staat: cassave, maïs en sojaboonen. Krawang is het volgende station. Op de muren zijn teekeningen aangebracht, die den Hollander als een dikzak met een rood hoofd en een tropenhelm afschilderen; hij heeft een Nica-uniform aan en hij wordt achterna gezeten door een groepje Indonesische jongelui, die hem met bamboespiezen bedreigen, zonder acht te slaan op de Hollandsche zilverlingen, die uit zijn zakken rollen. Het bijschrift vertelt iets over koloniale parasieten, corruptie en vechten tot den dood. Tegen het generaliseerende karakter van zoo'n voorstelling voel ik toch wel eenig bezwaar in me opkomen Alle Hollanders zijn toch geen koloniale parasieten en corrupte knoeiers. Mijn begeleiders geven het gaarne toe. De meeste platen en teekeningen zijn afkomstig uit de eerste periode van de nationale revolutie, die uit den aard van de zaak een natuurlijke voorkeur had voor felle kleuren en schrille tegenstellingen. Propaganda voor eenvoudige menschen moet wel met zwart-witte cliché's werken, vindt men, maar in de verantwoordelijke kringen van de Republiek heeft men het zintuig om de vele kleuren waar te nemen, die tusschen wit en zwart liggen, werkelijk nog niet verloren.

— Ik wil het gaarne gelooven. Maar de ophitsing, die van dergelijke platen uitgaat, kan toch moeilijk beschouwd worden als een bijdrage tot een verzoening tusschen Nederland en Indonesië Als men den eenvoudigen tani de voorstelling in het hoofd hamert, dat de gemiddelde Hollander een schurk is, hoe zal dan straks een natuurlijke en ongedwongen verhouding tusschen beide volkeren mogelijk zijn?

Mijn metgezellen kijken elkander eens aan. Klaarblijkelijk zijn ze het niet oneens met mijn beschouwing. Darpo vestigt er intusschen de aandacht op, dat dit probleem twee kanten heeft.

In Holland schildert men de Republiek ook steeds in felle en ongunstige kleuren af! Tracht men niet voortdurend de voorstelling te wekken, dat de Republiek een groote chaos is, dat er hongersnood en terreur heerschen, dat haar leiders fascisten of collaborateurs zijn en trekpoppen van het Japansche fascisme? Stelt de Hollandsche propaganda het doen en laten van de Republikeinsche regeering niet stelselmatig in een valsch licht? Heeft men onlangs in „Het Dagblad" van Batavia niet kunnen lezen, dat de in Djokja voorgenomen registratie van radiotoestellen een nieuw bewijs was voor de fascistische terreur in de Republiek, terwijl deze registratie geen ander doel heeft dan een radiobelasting voor te bereiden? Meet men de wreedheden, die roovers en andere misdadigers af en toe begaan, niet breed uit en tracht men de gedachte niet ingang te doen vinden, dat dit daden van de geregelde troepen van de Republiek zijn?

In de wachtkamer van het stationnetje van Krawang is een buffet, waar men fruit kan koopen en allerlei dranken kan bestellen. Wanneer men uit het peperdure Batavia komt, dan zijn de prijzen, die in Krawang berekend worden, wel wonderlijk laag. Voor de bevolking evenwel, die van oudsher gewend is aan zeer lage inkomsten, blijkt het prijspeil toch nog altijd bijzonder hoog te zijn.

In Krawang zijn overigens ook honderden menschen die den tijd hebben en die het station als een openbare vermakelijkheid beschouwen, waar men een groot gedeelte van den dag kan doorbrengen zonder zich te vervelen. Men kijkt en kijkt en niemand neemt aanstoot aan de Nederlandsche gesprekken, die wij voor iedereen hoorbaar midden op het perron voeren. De Engelsche journaliste heeft groot succes bij haar pogingen om met de toeschouwers op goeden voet te komen. De saamgestroomde menigte lacht vriendelijk tegen haar en laat zich met beminnelijk geduld eenige malen fotografeeren Door een tolk laat zij hardop de vraag stellen of er in Krawang veel gerampokt wordt, waarop de menigte in daverend gelach uitbarst. Als zij daarop vraagt, waar de Japansche soldaten van de Republiek zijn, zwelt het gelach aan alsof men Chaplin zelf op zijn hoofd over het station ziet loopen Met een wanhopig gebaar keert zij zich af van de lachers, die luid „Merdeka!" roepen, als de trein even later verder rijdt. Vlak bij het station zie ik een ijsfabriek, waar kleine mannetjes uit komen, die ijsstaven naar

wit geschilderde wagens brengen, die voor de fabriek staan te wachten. Het bedrijf is blijkbaar in vollen gang. M'n Engelsche collega, die het ook gezien heeft en die op reis is gegaan met een hoofd vol Batavia-vooroordeelen, is wel een beetje verbaasd.

— Dat is toch wel heel iets anders, dan ik me voorgesteld had! vertrouwt ze me toe.

In Tjikampek wordt een restauratiewagen aan den trein gekoppeld, maar we moeten een paar uur op een aansluiting wachten, zoodat we met het heele gezelschap op het perron in de schaduw gaan zitten. De belangstelling van het publiek is hier nog grooter dan op de stations, die we eerder aandeden; onze lijfwacht wil de opdringende nieuwsgierigen zelfs met geweld verdrijven. Enkelen zijn er onder, die Nederlandsch spreken, zoodat ik hen uitnoodig bij ons plaats te nemen. Voor allen is dit kennelijk een ongehoorde sensatie. Gespannen kijkt men toe om te zien, wat er nu verder gaat gebeuren. Ik informeer of men mij misschien ook vragen over Nederland wil stellen. Het ijs breekt dan spoedig. Waarom willen de Hollanders ons niet vrijlaten? Als ze koloniën willen hebben, waarom nemen ze dan niet de helft van Duitschland? Is het waar, dat het rijke Holland door de Duitschers heelemaal leeggeplunderd is? Waarom zeggen ze in Holland, dat alle Indonesiërs fascist zijn geworden? Waarom worden de Indonesiërs, die nog in Holland zijn, als gijzelaars vastgehouden en waarom mogen ze niet naar Java terugkeeren? Waarom boort de Nederlandsche marine Indonesische prauwen in den grond? Zijn er veel steden in Holland door de Duitschers in puin gelegd? Een der omstanders verkeert in de veronderstelling, dat Du Perron door de Duitschers doodgeschoten is en nu zou hij gaarne willen weten, hoe dat in z'n werk gegaan is. Voor de Nederlandsche verzetsbeweging heeft men groote belangstelling. Een paar uur lang heb ik zitten vertellen over onze knokploegen, onze illegale pers, overvallen op gevangenissen en distributiekantoren, over onderduikers en geheime zenders, over de terreur van het Duitsche fascisme en over den strijd van het Nederlandsche volk voor de democratie. Met gespannen aandacht luistert men. Af en toe onderbreekt een korte vraag mijn verhaal. Voor de meesten zijn de Westeuropeesche verhoudingen onbegrijpelijk. Dat „Het Parool" en enkele andere illegale bladen maar ge-

woonweg gedrukt werden en soms een oplage van 60 tot 70.000 exemplaren het land in zonden, terwijl de bezetter toch overal toezicht hield en in alle plaatsen zijn geheime politie en zijn spionnen had, is voor hen onverklaarbaar.

Men had op Java z'n eigen verzetsbeweging, maar die vond pas weerklank bij de groote massa toen de nood tot een onverdraaglijke hoogte gestegen was. Maar in Nederland was het toch eigenlijk precies zoo. Het verzet werd hier zoowel als elders in Europa door een kleine voorhoede georganiseerd. De voorhoede in de Westeuropeesche landen was alleen wat grooter dan op Java, waarvan men den Indonesiër bij de bestaande sociale verhoudingen trouwens alles behalve een grief kan maken.

Het is al donker geworden als de reis wordt voortgezet. In den restauratiewagen wordt een uitstekende maaltijd opgediend en de koks stellen ons zelfs in de gelegenheid om te kiezen tusschen Europeesche en Indonesische gerechten. Mijn tafelgenoot is een kolonel van de T.R.I., die in Tjikampek ingestapt is en meereist naar Djokja. Hij is een beroepsmilitair, die vroeger bij het K.N.I.L. gediend en zijn opleiding in Breda gekregen heeft. Ik heb groote moeite om hem uit zijn tent te lokken, want ofschoon hij hoffelijk en voorkomend is, kan hij zich blijkbaar toch niet losmaken van de gedachte, dat ik een man van de tegenpartij ben, tegenover wien men niet al te openhartig behoort te zijn. Maar op den duur komt hij toch een beetje los. De Japanners haat hij, maar hij moet toegeven, dat de Japansche periode in de geschiedenis van zijn volk van doorslaggevende beteekenis is geweest.

— De Jappen hebben twee dingen bereikt, die zij weliswaar niet beoogden, maar die toch een rechtstreeksch gevolg van hun optreden zijn geweest. In de eerste plaats hebben zij ons wapens leeren dragen, waardoor het zelfbewustzijn van den Indonesiër, dat vroeger vrijwel ontbrak, zich sterk ontwikkeld heeft. Bovendien hebben zij ons volk op één hoop gejaagd. Vroeger wogen allerlei verschillen in ras, taal en stand zeer sterk in Indonesië. De groote nood, die wij in den afgeloopen oorlog beleefden en het bewustzijn, dat wij in dien noodtoestand allen aan denzelfden kant tegenover den Japanner moesten komen te staan, heeft een krachtig eenheidsgevoel geboren doen worden.

Allerlei vragen branden me op de tong, maar ik wil niet den indruk wekken, dat ik den kolonel probeer uit te hooren. De kolonel van zijn kant schijnt eveneens van meening te zijn, dat hij mij geen rechtstreeksche vragen behoort te stellen. We praten dan ook verder over koetjes en kalfjes en hij laat me uit vijf verschillende pakjes een sigaret opsteken, opdat ik alle merken van de Republiek leer kennen.

We gaan vroeg naar bed. Lakens zijn er niet in den slaapwagen. Er zijn dringender textielbehoeften in de Republiek, waaraan eerst voldaan moet worden.

Na een reis, die 19 uur geduurd heeft, bereiken we den volgenden ochtend Djokja. Op het station is een officiëelen looper uitgelegd, terwijl een kleine compagnie opgesteld staat om mr. Punjabi de eerbewijzen te brengen. Mr. Amir Sjarifoedin, de Minister van Defensie, is ter begroeting aanwezig en de drie blanke journalisten worden huns ondanks in de officiëele ontvangst betrokken.

Een paar gereedstaande auto's brengen ons naar het vlakbijgelegen Hotel Merdeka, dat vroeger Grand Hotel de Djokjakarta heette. In de ruime kamer, die ik toegewezen krijg, blijken electriciteit, waterleiding en telefoon goed te functioneeren. Als ik m'n hoofd buiten de deur steek om Boeng Kellner te roepen, zie ik een forsche schildwacht met een sten gun op de voorgalerij staan. De Republiek neemt geen risico ten aanzien van haar blanke gasten!

De Republiek viert feest

De straten zijn schoon in Djokja. Blijkbaar worden ze dagelijks geveegd. Zoodra de duisternis invalt begint de electrische straatverlichting te branden. Op drukke verkeerspunten staat een verkeersagent in keurige uniform, die rustig en kalm zijn orders geeft. Er rijden vrij veel auto's in de stad. Verder ziet men er fietsen, kleine rijtuigjes met magere paarden, waar de koetsiers al te ijverig de zweep over heen halen en trucks, die dicht bezet zijn en groote groepen menschen tegelijk naar hun bestemming brengen. De asfaltwegen zijn slecht onderhouden; de Japanners hebben er nooit iets aan gedaan en de Republiek beschikt niet over het materiaal, dat voor de herstelwerkzaamheden noodig is. Evenals in Makassar en Batavia maken de huizen in Djokja een eenigszins verwaarloosden indruk Verf schijnt een luxe artikel in Indonesië te zijn. De kleedingtoestand in Djokja is redelijk. Ter gelegenheid van de festiviteiten ter eere van het een-jarig bestaan van de Republiek hebben duizenden menschen hun beste plunje aangetrokken, zoodat de aanblik van de straat veel verzorgder is dan b.v. in Batavia.

De Malioboro, Djokja's pantoffelparade, is een drukke winkelstraat. Men vindt er toko naast toko en eethuis naast eethuis. De meeste winkels verkoopen eetwaren. Alle levensmiddelen, die de Indonesiër van eigen bodem pleegt te oogsten, zijn volop verkrijgbaar. Van de distributie schijnt niemand zich iets aan te trekken. Men gaat eenvoudig den winkel binnen en men koopt, zonder dat er bon-formaliteiten aan te pas komen. De prijzen lijken me bijzonder laag; het prijsniveau is ongeveer 20 pCt. van dat van Batavia. Behalve rijst, suiker, koffie, kroepoek e.d. kan men in vele zaken zeep, parfum, toiletpoeder en likeur koopen. Op ramen en uithangborden ziet men uit-

sluitend Indonesische en Chineesche opschriften. Eén toko maakt een uitzondering; op een nogal hoog liggend raam, dat eenigszins boven het gezichtsveld van den voorbijganger staat, leest men het opschrift „De Hemel", als laatste herinnering aan den Hollandschen tijd. In de eethuizen is het een genoeglijk en druk gedoe. Chineezen en Indonesiërs zitten er gemoedelijk door elkaar en zij doen zich te goed aan allerlei soorten rijstgerechten, sateh, koffie, thee en andere dranken. Men verkoopt ook chocoladereepen van eigen bodem. De verpakking blijkt niet doelmatig te zijn, zoodat de reepen lichtelijk beschimmeld uit het papier gehaald moeten worden. De restauranthouder is er onaangenaam door verrast en hij haast zich om de schade te vergoeden. Een kwartier later, als zijn gasten het geval al lang vergeten zijn, komt hij met een zakje bonbons aandragen, die inderdaad uitstekend zijn, zoodat de reputatie van de Republiek weer gered wordt.

Behalve levensmiddelentoko's en eethuizen treft men op de Malioboro vele winkels aan, die lederwaren en zilverwerk verkoopen. Schoenen, laarzen, slippers en sandalen zijn in alle maten, kleuren en kwaliteiten verkrijgbaar, evenals damestaschjes, actentasschen en soortgelijke artikelen, die blijkbaar in groote partijen vervaardigd worden. Men kan er net zooveel van koopen als men wil. Een damesschoudertasch, die in Amsterdam nog altijd omstreeks dertig gulden kost, is in Djokja te verkrijgen voor 250 Jappenguldens (drie rijksdaalders in Nederlandsch geld), terwijl de Republikeinsche afwerking zorgvuldiger dan de Amsterdamsche schijnt te geschieden. De zilverwinkels bieden den voorbijganger een rijke weelde aan sieraden en gebruiksvoorwerpen te koop aan. De prijzen zijn uiterst redelijk. Een doos met zes zware zilveren lepels en vorken, waarvan de steel sierlijk en kunstig bewerkt is, moet 1500 Jappenguldens opbrengen, terwijl de winkelier bovendien geen contraprestatie in zilver vraagt, zooals dat in Nederland nog meestentijds het geval is.

Met den Franschen en de Engelsche collega maak ik een half uur, nadat we in Djokja zijn aangekomen, een wandeling door de stad. Darpo vergezelt ons met een tweetal aardige jongelui, die beide een groote revolver in hun zak blijken te hebben.

— Is dat nou niet een beetje overdreven? vraag ik.

— We nemen geen risico! antwoordt Darpo.

Nauwelijks hebben we ons hotel verlaten of er komen van alle kanten kinderen aanloopen die het blijkbaar een machtig schouwspel vinden, deze drie blanken, die nieuwsgierig om zich heen kijken en die de stad besnuffelen als honden, die op een vreemde omgeving losgelaten worden. De kinderen zijn minder vrijpostig dan kleine Hollandertjes in dergelijke omstandigheden. Er wordt niet met steenen gesmeten, niet geschreeuwd, noch gejouwd. Er wordt alleen maar gekeken. Al onze bewegingen worden aandachtig gevolgd en af en toe wordt het een of andere advies gegeven, waarvan we overigens niet veel begrijpen. De stoet wordt zienderoogen grooter en als we tien minuten gewandeld hebben is het kleine gezelschap aangegroeid tot een volksverzameling. Bij een Chineeschen banketbakker koopt de Engelsche een groote doos met hopjes, die zij onder onze hofstoet uitdeelt, hetgeen een algemeene geestdrift verwekt. Op het trottoir zitten voor de toko's honderden kooplieden en koopvrouwen, die tabak, sigaren en sigaretten te koop aanbieden. Zelfs kan men lucifers bij hen koopen, een zeer schaarsch artikel in de Republiek. Als ik een doosje sigaren koop, kijkt de jeugd eerbiedig toe. In de bruine bolletjes moet wel de gedachte opkomen, dat de blanken allemaal millionnairs zijn. Ze koopen maar en schijnen zich niet om het geld te bekommeren. De pasar-sigaren, die ik me in de handen heb laten stoppen, zijn niet erg best. Als ik na een van mijn inkoopen m'n portefeuille een beetje achteloos in m'n achterzak gestoken heb zoodat een deel ervan naar buiten steekt, komt een oud koopvrouwtje naar me toe om me hierop attent te maken. De een of andere brutale zakkenroller mocht de reputatie van de Republiek eens in opspraak probeeren te brengen!

Tot groote teleurstelling van den stoet, die ons omstuwt, gaan we tenslotte een restaurant binnen, waar roomijs, limonade, gebakjes en allerlei lekkernijen verkrijgbaar zijn. Er zitten vrij veel bezoekers om de tafeltjes met elkander te keuvelen. De prijzen zijn voor Hollandsche begrippen bijzonder laag, maar voor den Indonesiër, die van een bepaald aantal Jappenguldens moet leven, eigenlijk niet te betalen. Het hoogste salaris, dat betaald wordt, is 700 Jappenguldens per maand. Dit bedrag lijkt me hoogstens voldoende om het er een dag of tien mee uit te kunnen zingen, zoodat het mij een raadsel blijft, hoe zooveel menschen het klaar spelen de voor hun beurs dure verteringen

van dit restaurant te kunnen opbrengen. Toch is er een voortdurend komen en gaan van bezoekers. Een komisch moment ontstaat, als een soldaat van de K.R.I.S. binnenkomt. Het is een jongeman van een jaar of twintig. Hij heeft zijn zwarte lokken tot aan zijn schouders laten groeien, terwijl een klein sikje aan zijn gelaat een accent van mannelijke kracht poogt te geven. Hij draagt een paar hooge, gele laarzen en een lichtblauwe broek met een hemd van dezelfde kleur, waarover een kanariegeel wambuis hangt. Zijn middel is omgord door een zwaren koppelriem, waaraan een groote holster hangt, waaruit de greep van een machtig pistool steekt. Zijn zwarte lokken worden gekroond door een reusachtige geel-bruine hoed met breeden rand. Om den hoed zit een breed, vuurrood lint, dat van achteren als een sjerp naar beneden hangt. De jongeman is een gelukkig mensch. Hij is zelfbewust en jong en zijn overwinnaarsblik trotseert de geheele omgeving. Met een koninklijk gebaar plaatst hij zijn rechterarm op zijn heup en statig schrijdt hij naar een tafeltje, waar een paar kennissen zitten, die hem met gejuich begroeten. Hij aanvaardt hun enthousiaste ontvangst welwillend en met een breede geste neem hij plaats in een zetel, die men voor hem aangeschoven heeft. Waar heb ik hem eerder gezien? In een film van Tom Mix? Maar die was minder statig! In een voorstelling van Cyrano de Bergérac? Die was niet zoo jeugdig! Bij onze B.S. vlak na de bevrijding! Maar die was niet zoo toegetakeld! Bepaalde trekjes heeft hij gemeen met den hidalgo uit een oud Spaansch ridderspel. Met een sierlijk armgebaar, waarop hij kennelijk geruimen tijd gestudeerd heeft, ontbiedt hij den Soedara Kellner. Terwijl ik hem nog aandachtig zit te bekijken, gaat de deur open en komt er een heele stoet soortgelijke edellieden binnen. Zij staan op dezelfde wijze uitgedoscht en zij hebben een paar K.R.I.S.-meisjes in hun gezelschap, die er even fleurig uitzien, maar minder hanig dan de jongens zijn. Er worden hoofsche en kernachtige groeten gewisseld, een groote hoed scheert eenige malen door de lucht en iedereen kijkt met ingehouden adem toe.

— Mais c'est charmant ça! mompelt de Franschman, die een ontwikkeld gevoel heeft voor alles wat schilderachtig is. Hij moet bekennen, dat men in Parijs moeilijk zooveel Grand Guignol in een koffiehuis bijeen zou kunnen stofferen.

Een der hidalgo's richt zijn blik strak op de Engelsche, die

ook met gespannen aandacht naar het tooneeltje heeft zitten kijken, maar die geen lust heeft in een krachtmeeting met het opgekamde haantje, zoodat zij den blik afwendt en naar buiten gaat zitten kijken. Het haantje lacht parmantig en triomfantelijk. Hij heeft het gewonnen!

Darpo is het met mij eens, dat de jongens wel een beetje mal doen, maar hij vertelt, dat ze uitstekend vechten kunnen. Zij schijnen door hun houding iedereen duidelijk te willen maken, dat het lot van de Republiek van hen afhankelijk is. Als ze hun verlofdagen in Djokja komen doorbrengen, dan zitten ze in de restaurants, de hotels en in de bioscopen en als ze niet op straat flaneeren, dan rijden ze op zware motoren door de stad. Met onbehoorlijke snelheid en open knalpot daveren ze dwars door het drukste verkeer heen, een meisje op de duo en hun roode linten achter zich aan fladderend, met groot plezier over de voetgangers, die angstig op zij springen om zich in veiligheid te brengen.

Een van onze metgezellen, die een hooge functie op een der departementen bekleedt, lacht fijntjes als hij ons vertelt, dat het een maand of drie geleden nog veel erger met de jongens was.

— Toen hielden ze op straat schietoefeningen en als ze bij je op het ministerie binnenkwamen, dan trokken ze hun revolver en losten een schot in de lucht om zichzelf aan te kondigen! We hebben hen den laatsten tijd al veel meer goede manieren bij kunnen brengen. Over een half jaartje worden ze wel min of meer normaal!

Op het oogenblik beleeft Don Quichote in elk geval groote dagen in Djokja!

Als we onze wandeling voortzetten wordt onze aandacht getrokken door de vele platen en teekeningen, die overal aangebracht zijn. Hier en daar ziet men nog een affiche uit den begintijd van de Republiek. Het zijn bloedige voorstellingen, die de revolutionaire jeugd verheerlijken, omdat zij haar leven offert voor de nationale zaak. Enkele platen geven uiting aan den haat, die de bevolking voor den Japanner koestert. Een der plakkaten vertoont in den linkerbovenhoek den vetten kop van een sadistischen Jap, die met zichtbaar welgevallen kijkt naar een angstig neerhurkenden Javaan, die in den rechterbenedenhoek geteekend is, vrijwel zonder kleeren en met magere botten,

Als bijschrift staat er alleen maar „3½ jaar" onder. Andere platen wekken op tot deelneming aan de staatsleening, die de Republiek heeft uitgeschreven. Men ziet er auto's, vliegtuigen, laadkranen en fabriekspijpen op en de bijschrifen maken duidelijk, dat de Republiek geld noodig heeft van haar burgers om het openbare leven te kunnen moderniseeren. Dat men bezig is zijn weg te zoeken van de aanvurende naar de paedagogische propaganda blijkt verder uit een plaat, waarop twee Indonesiers bezig zijn elkaar met een stoel de hersens in te slaan. „Vecht niet met elkander om baantjes!" staat er onder geschreven. Hier en daar treft men een teekening van een Nica-Hollander op de muren aan, die probeert een Indonesiër om te koopen, maar door de T.R.I. verjaagd wordt. Een teekening, die m'n bijzondere aandacht trekt, is een meer dan levensgroote afbeelding van Dr. Van der Plas, waaronder staat te lezen, dat hij een imperialistische bedrieger is. Als ik mijn begeleiders vraag waarom men toch zoo gebeten is op Dr. Van der Plas, wien de ouderwetsche koloniale Hollanders in Batavia zijn sympathie voor den Indonesiër nog altijd verwijten, komt er een merkwaardig verhaal los. Na de capitulatie van de Japanners en de afkondiging van de Republiek hebben de Indonesiërs zich in Batavia meester kunnen maken van allerlei geheime stukken van het Nederlandsch-Indische Gouvernement, waarvoor de Jappen blijkbaar geen belangstelling hebben gehad, zoodat zij ze onaangeroerd lieten. Bij deze stukken zou zich een geheime nota bevonden hebben, die Dr. Van der Plas omstreeks 1932 voor het Gouvernement opgesteld heeft. In deze nota werd betoogd, dat het Gouvernement tegenover de Indonesische intellectueelen een geheel anderen koers diende te gaan volgen. Dr. Van der Plas was van oordeel, dat een einde gemaakt moest worden aan de vervolging, opsluiting en interneering van Indonesische intellectueelen. Men moest hen integendeel belangrijke posities aanbieden en hen bovendien sociale gelijkstelling met de Hollanders verschaffen, zoodat zij dezelfde salarissen behoorden te ontvangen als de Hollandsche hoofdambtenaren, dezelfde titels en onderscheidingen, terwijl zij bovendien in alle hotels en sociëteiten als gelijken aanvaard en behandeld dienden te worden. Op die wijze, aldus de geheime nota, zou Nederland het intellect aan zich binden en zou er een diepe kloof ontstaan tusschen den ontwikkelden en den

onontwikkelden Indonesiër. De groote massa zou zoodoende voor goed van haar politieke leiding beroofd worden en de Nederlandsche heerschappij over de geheele Archipel zou zich nog eeuwenlang kunnen handhaven. In de nota werden nog allerlei maatregelen aan de hand gedaan, waarmede deze nieuwe koloniale politiek ingeleid behoorde te worden.

— Maar het vooroorlogsche koloniale bewind was te arrogant om naar den raad van Dr. Van der Plas te luisteren! is de meening van mijn zegsman. En tot op den huidigen dag is de conservatieve koloniale Hollander in Batavia nog zoo dom, dat hij niet eens begrijpt, dat de ethische politiek van Dr. Van der Plas inderdaad het sluwste middel was om de koloniale heerschappij van Nederland in stand te helpen houden. Daarom maakt men Van der Plas thans nog uit voor inlandervriend! Maar sinds wij deze nota kennen, weten wij nauwkeurig wat de bedoelingen van de ethische politiek van Dr. Van der Plas waren! Zijn nota heeft in breeden kring gecirculeerd en onder de intellectueelen is er vrijwel niemand of hij heeft haar gelezen. Misschien begrijpt U nu, waarom hier zulke teekeningen op de muren staan.

In verband met de jubileumfeesten worden in Djokja drie tentoonstellingen gehouden, die een beeld pogen te geven van het stadium van ontwikkeling, waarin zich luchtvaart, industrie en schilderkunst bevinden. We besluiten ze alle drie te bezoeken.

De luchtvaarttentoonstelling bevindt zich in een groot gebouw, vlak bij het station. In den tuin voor het pand staat een klein Japansch jagertje opgesteld, dat door de Republiek buitgemaakt werd op de Jappen. Het is een ouderwetsch toestel, dat er niet al te betrouwbaar uitziet. Binnen vindt men op tafels alle onderdeelen van eenzelfde type jachtvliegtuig uitgestald. Groote groepen jongelui verdringen zich voor de tafels, in de hoop achter de geheimen van de vliegtuigconstructie te zullen komen. Als wij tusschen de groepjes doorwandelen, klinkt plotseling buiten krachtig motorgeronk. Er is een escadrille in de lucht! Alle bezoekers rennen naar buiten en wij rennen mee. Hoog in de lucht zit een V-formatie van de Republikeinsche luchtmacht, samengesteld uit zeven toestellen. De jagertjes hobbelen over de stad in de richting van Soerakarta. Iedereen staat met gespannen aandacht naar boven te turen.

Mijn metgezel, die toch heel wat van de wereld gezien heeft, kijkt me als een opgewonden schoolknaap met glinsterende oogen aan.

— Wel, zegt hij, hoe vindt U het? Dat zijn onze vliegtuigen! En onze jongens zittten er in!

Ik kijk beurtelings naar hem en naar het eskader in de lucht. De toestelletjes blijven keurig in formatie, maar wie een Britsch of Amerikaansch eskader in de lucht heeft gezien, die begrijpt, dat deze Japansche jagertjes niet veel kunnen uitrichten als het op vechten aankomt. Mijn Indonesische vriend schijnt mijn gedachten te raden.

— We hebben ze niet om te vechten! legt hij uit. Daar zijn ze niet modern genoeg voor. Maar we gebruiken ze om eigen piloten op te leiden. We hebben nu al ruim 150 vliegers. Een paar piloten die vroeger bij het K.N.I.L. gediend hebben, geven leiding bij de instructie. Over een half jaar hebben we er nog een dikke honderd piloten bij! Zouden we dat ooit onder de Hollanders geleerd hebben?

Op deze vraag moet ik het antwoord schuldig blijven. De jongens om me heen blijven het eskader naturen. Aan hun gezichten kun je zien, dat ze trotsch en jaloersch zijn op het schouwspel in de lucht. Zelf te vliegen! Zelf piloot te zijn! En ik moet denken aan het verhaal dat een Britsch officier in Batavia me vertelde, die eens een bezoek aan het vliegveld bij Djokja had gebracht. Er stonden tientallen oude kisten, waarmee een Engelsche oorlogsvlieger, die toch in het algemeen niet voor een kleintje vervaard is, nooit de lucht in zou durven gaan. Maar de Javaansche jongens waagden het er op en hij had er zijn hart bij vastgehouden. Als ik mijn metgezel vraag of ik het vliegveld mag bezichtigen, deelt hij mij mede, dat alleen de militaire autoriteiten daarover kunnen beslissen. Op dit verzoek heb ik later geen beslissing meer gekregen, zoodat ik aan moet nemen, dat de Republikeinsche luchtmacht er geen prijs op stelde een Nederlandschen pottekijker toe te laten.

De industrietentoonstelling is even eenvoudig van opzet als de luchtvaart-expositie Op lange tafels liggen voorwerpen uitgestald, die de Republikeinsche nijverheid fabriceert. Het eerste, wat ik bij het binnentreden zie, is een aantal revolvers. Een eigen staalindustrie is er niet op Java, zoodat men hier dus klaarblijkelijk met wapens te doen heeft, die van gesloopt

materiaal vervaardigd zijn. De revolvers zien er normaal uit en de Javaan, die ons rondleidt, glimlacht als ik hem vraag of de loop bij het eerste schot misschien krom trekt.

— Zulke dingen hebben we in het begin wel beleefd, vertelt hij. Maar we hebben geleerd, hoe je zulke fabricagebezwaren te boven kunt komen. We maken tegenwoordig ook zelf handgranaten. In het begin wou dat ook niet al te best. Ik ben zelf mee geweest, toen we de eerste partij in de practijk zouden gaan probeeren. We waren met drie man en we hadden tot taak een Hollandsche machinegeweerpost, die zich ingegraven had, 's nachts te besluipen. Ongehoord kwamen we tot op een afstand van een meter of twaalf. Toen we onze granaten wierpen, gebeurde er niets. Ze ontploften niet. Wel hoorden we een Hollander plotseling vloeken, dat die verdoemde extremisten nou ook al met steenen begonnen te gooien!

Behalve revolvers zijn er allerlei landbouwgereedschappen van eenvoudige constructie te zien, zooals patjols, houweelen, spaden e.d. Verder zijn er kleine timmergereedschappen en keukenpannen, die in serie gefabriceerd worden. Ze zijn nogal zwaar. Aan den buitenkant zijn ze ruw, maar van binnen zijn ze geëmailleerd. Hoe groot de productie van al deze artikelen is kan onze gids ons niet vertellen. Belangrijk is zij in elk geval niet, want later hoorde ik dikwijls klagen over het tekort aan keukengerei. Niettemin is de gids zichtbaar trotsch op deze eigen productie van de Republiek.

— We maken het allemaal zelf en er komt geen blanke aan te pas! constateert hij met onmiskenbare voldoening.

De merkwaardigste expositie is de schilderijententoonstelling in het Gedong Nasional. In een groote zaal zijn hier ongeveer 300 schilderijen en teekeningen bijeengebracht. Groen en rijp hangen naast elkaar. Enkele doeken van oudere schilders bereiken de gepolijste perfectie van de Europeesche academici. Maar veel leerrijker is het werk van de schilders, die geen Europeesche opleiding en invloeden ondergaan hebben. Zij hebben wilde oorlogstooneelen op het doek gebracht, nachtpatrouilles van de T.R.I., kampvuren met veldkeukens, door de rimboe sluipende infanteristen, soldaten in de bergen, een jongen, die naar zijn gesneuvelden broer staat te staren. Aan de keuze van de onderwerpen, het ongedisciplineerde verfgebruik en den hartstocht, waarmee geschilderd is, ziet men welk een diepen

indruk de strijd om de nationale vrijheid op dit volk gemaakt heeft. Tientallen jongemenschen, die vroeger nimmer een penseel in hun vingers hadden, zijn door den nationalen strijd in vervoering gebracht en zij hebben de behoefte in zich voelen opwellen, daar uiting aan te geven op het doek. Het sereene Europeesche stilleven is nergens te zien. De esthetische en temperamentlooze sfeer, die in het Westen soms op schilderijententoonstellingen hangt, zou hier niet passen. Deze schilders zijn gegrepen door alles, wat om hen heen gebeurt. In een wilde passie trachten zij hun liefde voor hun land en volk in onwillige vormen en niet volkomen beheerschte kleuren tot uitdrukking te brengen. Een rijp talent lijkt mij Affandi, die een eigen stijl heeft, welke in de verte even aan Van Gogh doet dnken. Een fantastisch portret van mr Sjarifoedin, den Minister van Defensie, dat Affandi hier heeft hangen, kan men het best karakteriseeren als een gestyleerde psychologie. Deze tentoonstelling lijkt me typeerend voor het geestelijk klimaat van het Republikeinsche leven. Ze is uitbundig, hartstochtelijk, geestdriftig en dynamisch. Tegelijk geeft ze de zwakheden van het Republikeinsche leven bloot: een duidelijk gebrek aan techniek en discipline.

De 17de Augustus is de groote feestdag, waarop de officieele proclamatie van de Republiek Indonesia wordt gevierd. De straten van Djokja zijn versierd. Op de groote gebouwen wappert het roodwitte dundoek en vrijwel iedereen draagt de kleuren van de Republiek op jas of hemd. Groene slingers en roodwitte guirlandes hangen tegen de huizen. De voordeur van vele woningen is veranderd in een eenvoudig eerepoortje, waarop een rijke versiering is aangebracht rondom het telkens weer terugkeerende woord „Merdeka". In de vroegte wordt een troepenparade gehouden. Daarna vindt een herdenkingsplechtigheid plaats in het paleis van den President, het voormalige Gouverneurshuis. In een groote zaal, die belegd is met prachtige tapijten, komen honderden genoodigden bijeen om de redevoeringen, die de voorzitter van het voorloopig parlement en de President uitspreken, aan te hooren. Onder hen bevinden zich vele hooge officieren, departementsambtenaren, rechters, burgemeesters, leden van den hoogen adel, vertegenwoordigers van de besturen der verschillende politieke partijen, mohammedaansche voorgangers, katholieke geestelijken en talrijke

dames. Aan het hoofdeinde van de zaal staan de leden van de regeering opgesteld. Voor de ministers nemen de President en de Vice-President plaats. In hun buurt staan microfoons, schijnwerpers, fotografen en filmoperateurs, omringd door een groote groep journalisten. Bij den aanvang van de plechtigheid krijgen de vertegenwoordigers van de buitenlandsche pers een Engelsche vertaling van de officieele redevoeringen, zoodat wij het gesprokene op den voet kunnen volgen. Sardjono begint zijn toespraak namens de volksvertegenwoordiging met een simpel „President!" Soekarno doet het ceremonieeler; hij spreekt van „Meneer de voorzitter!" Beide toespraken geven een historisch overzicht en zij verbergen de moeilijkheden, waarmede men te kampen heeft, niet. Soekarno leest zijn lange rede met rustige stem voor. Elk blad, dat hij afgewerkt heeft, overhandigt hij aan zijn adjudant, die naast hem staat. Men heeft mij verteld, dat de President overwerkt is, maar dat is aan zijn uiterlijk niet te merken. Hij is een man in de kracht van zijn jaren, die een zeer bewogen periode achter zich heeft. Kort geleden heeft hij aangeboden af te treden, indien zijn aanwezigheid een beletsel zou blijken om met Nederland tot overeenstemming te komen. Dit aanbod heeft de regeering echter niet willen aanvaarden, omdat zij van oordeel was, dat het volk Soekarno's aftreden nooit zou kunnen begrijpen. Hatta en Sjarifoedin, die ik naast en achter den President zie staan, zijn evenals Sjahrir, die ter gelegenheid van het éénjarig bestaan van de Republiek naar Batavia is gegaan om daar de herdenking eenigen luister bij te zetten, onmisbare figuren in de leiding van de Republiek, maar Soekarno is het symbool van de nationale eenheid, dat men niet kan aantasten, zonder het bestaan van de Republiek zelve op het spel te zetten. Ofschoon de plechtigheid een paar uur duurt, blijft de aandacht van het groote gezelschap tot het laatste toe gespannen. In dit land is een nieuwe staatsgedachte geboren en de gezagsdragers van den nieuwen staat, die hier vereenigd zijn, blijken sterk doordrongen te zijn van het besef, dat het ceremonieel van deze herdenkingsplechtigheid het zelfbewustzijn en de waardigheid van de Republiek tot uitdrukking brengt. Soekarno spreekt over democratie, volkssouvereiniteit, over de noodzakelijkheid anarchistische rudimenten in de organisatie van het staatsleven te onderdrukken, over het verlangen van den Indonesiër om met

alle andere volkeren in vrede te leven en over de opvoeding tot staatsburger, die nog maar pas begonnen is en die met vasthoudendheid en toewijding voortgezet dient te worden. Fototoestellen klikken en camera's draaien. Een driewerf „Merdeka!" besluit de ceremonie.

Na afloop brengen duizenden schoolkinderen den President in den tuin voor het presidentieele paleis een aubade. Jongens en meisjes, in frissche witte pakjes gestoken, zwaaien met roodwitte vlaggetjes, zingen een nieuw lied, dat voor deze gelegenheid gecomponeerd werd en juichen Boeng Karno geestdriftig toe. Daarna rijden lange stoeten auto's langs het bordes van de voorgalerij om de vele gasten te halen en weg te brengen.

In het drukke gewoel ben ik mijn metgezellen kwijt geraakt, zoodat ik de gelegenheid heb om eens op eigen houtje de stad te verkennen. In de hoofdstraten kom ik telkens lange marschcolonnes tegen van mannen en vrouwen, die meestal uniform gekleed zijn en die met een geweer, een turnstok of een bamboespies over den schouder naar de een of andere bijeenkomst optrekken. Het zijn gewapende fabriekswachten, vakvereenigingen, politieke groepeeringen, onderdeelen van de volkslegers en politieke clubs, die hun strijdliederen met overtuiging en uit volle borst zingen. Mannen, vrouwen en jongelui marcheeren in afzonderlijke groepen. Het zijn allemaal eenvoudige menschen, die vijf jaar geleden misschien nog nederig langs den weg hurkten als een pangaran of een blanke voorbijkwam. Er is toch wel iets in dit land veranderd, sinds de Japanners er binnenvielen! Terwijl ik hierover sta te peinzen, merk ik plotseling, dat de voorbijgangers meer belangstelling hebben voor den eenzamen blanke, die daar op den rand van het trottoir staat te kijken dan voor de voorbij marcheerende colonnes. Dat is waar ook! Ik bevind me in het hartje van de Republiek der extremisten en terroristen, ongewapend en zonder geleide! Maar niemand schijnt behoefte te hebben, mij te lijf te gaan en als ik een vriendelijk groetgebaar maak, glimlacht iedereen welwillend. Een der omstanders komt naar me toe en zegt:

— Can I do something for you, Sir?

Hij denkt klaarblijkelijk, dat ik een Engelschman ben, die verdwaald is en hij biedt aan, me den weg te wijzen en op alle vragen, die ik mocht willen stellen, antwoord te geven. We wandelen samen op en als ik hem vraag, waar de Jappen toch

gebleven zijn, vertelt hij me, dat er een paar dagen geleden nog één ontdekt is in Djokja. Het was een achtergebleven soldaat, die relaties aangeknoopt had met een knappe Chineesche, die hem bijna een jaar lang verborgen had weten te houden. De onderduiker was toevallig ontdekt en ofschoon zijn minnares hem nog de gelegenheid had weten te geven om over de daken een goed heenkomen te zoeken, had men den vluchteling toch te pakken gekregen. Het is trouwens voor een Jap niet gemakkelijk om zich verborgen te houden, vertelt mijn nieuwe kennis, want wie wil die kerels in huis nemen? Daar de Engelsche conversatie met horten en stooten gaat, vraag ik hem plotseling:

— Don't you speak Dutch?

De man kijkt me verbaasd en eenigszins onthutst aan.

— Yes, yes! stottert hij. Maar bent U dan een Hollander?

Hij vindt klaarblijkelijk, dat ik dat dan beter meteen had kunnen zeggen. Dat had ons een boel Engelsch gebrabbel bespaard. Maar met het Nederlandsch voelt hij zich ook niet heelemaal zeker meer.

— We hebben het lang niet gesproken! In de Jappentijd was het verboden.

Maar de vraag, wie ik ben en wat ik hier kom doen, brandt hem toch op z'n tong. En als ik hem de gewenschte opheldering geef barst hij meteen los:

— Waarom willen de Hollanders ons niet vrij laten? Waarom scheldt de Hollandsche radio President Soekarno altijd uit? Wij schelden toch ook niet op de Koningin! Zijn de oliekoningen nog altijd de baas in Nederland? Komen er nog meer troepen hierheen? En wat denken ze nou in Holland van ons?

Als ik hem iets vertel van de verhoudingen in Nederland en een poging heb gedaan om zijn vele vragen te beantwoorden, noodigt hij me uit om bij een zijner vrienden thee te gaan drinken. We wandelen door een wirwar van straten en lanen en komen ten slotte in een prettig ingericht huis, waar ik kennis maak met verscheidene Indonesiërs, die er alles voor voelen om een gesprek over literatuur, politiek, kunst en militaire vraagstukken te beginnen. Men heeft een groote belangstelling voor de Russen en de Amerikanen. Voor de Russen heeft men veel sympathie, omdat zij de Indonesische kwestie eenige malen bij de U.N.O. aan de orde hebben gesteld. In Amerika ziet

men het land van de onbegrensde mogelijkheden, waarvan men veel kan leeren. Voor de Jappen heeft men geen goed woord over en de Hollanders, tja, dat is een moeilijk geval. Men wil geen vreemde heerschappij meer, ook niet van de Hollanders, al zijn dat dan ook heel andere menschen dan de Jappen. Indonesië wil vrij zijn en aangezien Holland een bedreiging voor die vrijheid schijnt te vormen, staat men nu helaas in een vijandige positie tegenover Holland. Maar dat neemt niet weg, dat er vele goede Hollanders zijn, aan wie men de beste herinneringen heeft. Eigenlijk zou men veel liever in vrede en vriendschap met de Hollanders leven. Men vraagt mij of ik ook boeken en tijdschriften uit Holland heb meegebracht. Men heeft thans wel zijn eigen pers en eigen literatuur, maar de meesten vinden het niveau nog niet hoog genoeg.

Als ik een uur later in Hotel Merdeka terugkom, loopt Darpo daar nerveus heen en weer. Hij lacht, als hij mij heelhuids en ongeschonden ziet opdagen. Ik verzeker hem, dat niemand heeft gepoogd me te tjingtjangen en dat zelfs niemand boos naar me gekeken heeft.

— Laten we nu maar ophouden met al die veiligheidsmaatregelen, besluit ik. Stuur in 's hemelsnaam die schildwacht voor mijn kamer weg. Ik ben van mijn kant bereid te handelen, alsof we hier in volkomen normale omstandigheden leven. Doen jullie dat nu ook en geef me niet steeds allerlei jongens met revolvers mee!

Darpo heft quasi-wanhopig zijn armen ten hemel.

— En de agenten van de Nefis dan? Als die U te lijf gaan, dan word ik verantwoordelijk gesteld!

Maar ik weet hem er van te overtuigen, dat ik niet van plan ben mijn reis door de Republiek te laten vergallen door spookgeschiedenissen over de Nefis, zoodat hij ten slotte verzucht, dat ik het zelf moet weten.

's Middags breng ik een bezoek aan den kraton, waar de broer van den sultan me ontvangt. Hij laat me het prachtige paleis met zijn oude, sierlijke pendopo's zien en vertelt me intusschen, hoe de verhouding tusschen kraton en Republiek is.

— Mijn broer is generaal in het leger. Bovendien is hij kepala daerah, wat overeenkomt met een ambtsdrager, dien men in Holland waarschijnlijk Commissaris van de Koningin

zou kunnen noemen. In den Hollandschen tijd was er altijd een Hollandsche „oudere broer", die den sultan voortdurend op zijn vingers keek. In den Jappentijd hadden we een Japanschen controleur, die overal zijn neus in stak. Thans heeft de sultan alleen maar met de regeering te maken. Zijn persoonlijke positie is dan ook steviger dan ze vroeger ooit geweest is.

— Maar hoe staat U dan tegenover de sociale revolutie, die de Republiek toch ook tot stand tracht te brengen, vraag ik en ik denk daarbij aan de berichten over afgezette en onthoofde vorsten, die vooral van Sumatra doorsijpelden.

— Het hangt er maar vanaf, wat men daaronder verstaat! luidt het antwoord. Aan de sociale revolutie, die alles op z'n kop zet en die gepaard gaat met groote moordpartijen, zouden wij zeker niet meewerken. Maar daarvan is hier geen sprake. De regeering wil van Indonesië een modernen staat maken, zij wil het analphabetisme uitroeien, fabrieken bouwen en het welvaartsniveau omhoog brengen. Mijn broer is het daar volkomen mee eens! Wij zijn toch ook moderne menschen! Mijn broer en ik hebben in Leiden gestudeerd en wij kennen Europa. Wij waren reeds lang tot de slotsom gekomen, dat ons land grondig gemoderniseerd moest worden. In dat opzicht bestaat er niet het minste verschil van meening tusschen den sultan en de Republiek. Hoe zouden wij ooit een modernen staat kunnen vormen, als wij niet eens onze nationale zelfstandigheid zouden weten te verwerven?

Het gesprek wordt onder vier oogen gevoerd. We zitten op den rand van een betegelde verhooging, waarop vele sultangeslachten eenige eeuwen audiëntie hebben verleend. Mijn gastheer, die een plusfour draagt, voelt zich kennelijk volkomen op zijn gemak in de Republiek. Het is moeilijk om in hem den nazaat te zien van een sultansfamilie, die vele honderden jaren over Djokjakarta geheerscht heeft. Stellen de oude koloniale milieux in Batavia hun hoop op dergelijke figuren? Ik vertel hem iets over het gesprek met den baron, dat ik kort voor mijn vertrek uit Batavia in de lobby van Des Indes voerde. Mijn gastheer lacht hartelijk.

— Meent men werkelijk, dat wij ons tot zulk een onzinnig avontuur zouden laten verleiden? vraagt hij. Mijn hemel, welk een wanbegrip voor de verhoudingen in de Republiek! Als het tot vechten mocht komen, dan zal de sultan zich tot

het uiterste tegen herstel van de Nederlandsche heerschappij verzetten. Voor ons heeft de nationale vrijheid evenveel beteekenis en waarde als voor elken anderen Indonesiër. Wij zijn ook nationalisten, zooals iedereen in dit land!

— Staat U dan vijandig tegenover Nederland?

— Geen sprake van! Daarvoor hebben wij te veel vrienden in Nederland en daarvoor hebben wij een te groot respect voor H.M. de Koningin. Aan Leiden, Den Haag en Amsterdam hebben wij de prettigste herinneringen en de Nederlandsche beschaving is ook voor ons van groote beteekenis geweest. Men zal alleen moeten begrijpen dat dit niet impliceert, dat wij een koloniaal geregeerd land willen blijven!

Op het groote plein voor het paleis van den sultan is een eeretribune opgericht met het oog op de feestelijkheden. Een duizendkoppige menigte is saamgestroomd om de redevoeringen aan te hooren die door reusachtige luidsprekers op grooten afstand verstaanbaar gemaakt worden. Vanaf de eeretribune biedt deze massa van bruine hoofden een merkwaardigen aanblik. Hier en daar steken geweren en bajonetten omhoog en verder ziet men opgeheven zwaarden, stokken, bamboespiezen en houten oefengeweren. Sommige meetinggangers dragen borden met het opschrift „Merdeka". Op andere borden staat niets dan een groot cijfer één. Voorop staan jongens, die spandoeken met Indonesische en Engelsche opschriften dragen. Every people has the right to be free! We don't want autonomy! Long live our Republic! Midden in de zee van bruine hoofden ziet men hier en daar een blank eilandje. Het zijn groepjes Indo-Europeanen, die geöpteerd hebben voor het Indonesische staatsburgerschap en die met overtuiging achter de Republiek blijken te staan.

Voor de groote tribune is een vak van 100 bij 200 meter vrijgehouden. Politiemannen vormen een cordon om verbreking van de afbakening te voorkomen. Rechts van de tribune staat een [illegible]ziekcorps op. [illegible]teld, dat marschen blaast en het volkslied [illegible]nheft, als Soekarno, Hatta en de sultan de tribune bestijgen en hun plaatsen op de voorste rij innemen. Iedereen zingt mee. Links van de tribune staat een sprekersgestoelte, waarop een microfoon is opgesteld. Vier sprekers, onder wie een vrouw, voeren achtereenvolgens het woord. Mijn buurman, een der leden van het kabinet, geeft mij af en toe de vertaling

van de belangrijkste passages uit de redevoeringen. Als een kleine man aan het woord komt, die heftig gebaart en zijn gehoor in opwinding poogt te brengen, krijg ik de volgende toelichting:

— De man zegt, dat Indonesia 50 maal grooter is dan Nederland en dat wij 8 maal meer inwoners hebben dan de Hollanders. Nu probeert hij zijn gehoor wijs te maken, dat wij dus 8 maal 50 is 400 maal sterker zijn dan Nederland, zoodat wij den strijd tegen de Hollanders met het grootste gemak nog jarenlang kunnen volhouden!

Ik kijk een beetje verbaasd over dit soort volksopvoeding. Mijn buurman, de minister, glimlacht filosofisch.

— We zijn nu eenmaal democraten, zegt hij. En dan moet je elk warhoofd al den onzin laten vertellen, dien hij kwijt wil zijn!

Dit is bepaald een eenigszins eenzijdige opvatting van democratie.

De laatste twee sprekers trekken het laken weer recht. De sultan en de President zetten uiteen, dat de Republiek alleen de groote moeilijkheden, waarvoor zij staat, kan overwinnen, wanneer iedereen zijn beste krachten voor de openbare zaak geeft, zich gedisciplineerd gedraagt en de bevelen van de overheid gehoorzaamt. Democratie en volkssouvereiniteit beteekenen geen anarchie en bandeloosheid, maar orde, tucht en gehoorzaamheid aan de regeering, die in overeenstemming met den volkswil tot stand gebracht werd. Soekarno legt den nadruk op de groote sympathie, die Indonesia heeft gevonden in India.

Bij den aanvang van zijn speech gaf hij een staaltje te zien van zijn groot meesterschap over de toegepaste massapsychologie. Met een sober handgebaar bracht hij de roerige massa, die hem geestdriftig toegejuicht had, tot stilzwijgen. Na even gewacht te hebben, zei hij met kalme, rustige stem:

— Broeders! Verstaat ge mij?

Opnieuw algemeen gejuich.

— Broeders! Ik wil dicht bij U zijn! Ik wil in Uw onmiddellijke omgeving zijn!

En met een breed, uitnoodigend gebaar:

— Verbreek het cordon! Komt nader!

Een fractie van een seconde aarzelde de massa. Toen veerde

zij op en stormde naar voren, met stokken, spandoeken en geweren zwaaiend, de overrompelde politiemannen meesleepend, hartstochtelijk juichend en dichte stofwolken opjagend, zoodat men een paar minuten niets meer kon zien. De deinende menschenzee rolde in een lange golfbeweging tot vlak voor de eeretribune, waar zij zich met moeite inhield en tot stilstand kwam. De dames Soekarno en Hatta, twee opvallende schoonheden, haalden hun zakdoekjes voor den dag om mond en neus voor de dikke stofwolken te beschermen. Aan het gejuich scheen geen einde te komen. Mr. Amir Sjarifoedin, die voor mij zat, keerde zich om.

— Had U zich zooiets kunnen voorstellen? vroeg hij.

— Neen! moest ik bekennen. Als het van tevoren bedacht is, dan is het knap; maar als het niet bedacht is, dan is het ongelooflijk!

— U behoeft er niet aan te twijfelen. Soekarno doet zulke dingen spontaan. In Holland zou men zooiets waarschijnlijk demagogie noemen. Soekarno heeft een uiterst fijngevoelig zintuig voor stemmingen, gedachten en verlangens, die in het volk leven. In kleine dingen, maar ook bij groote problemen komt dit telkens weer voor den dag. Daarom is hij onvervangbaar op zijn post.

's Avonds geeft de President in zijn paleis een feest, waaraan ongeveer 600 gasten deelnemen. De probleemwereld van de Republiek komt hier voor den dag in de kleeding van de feestgangers, die van modern Europeesch tot feodaal Javaansch varieert. Een kamerorkest speelt Bizet en Beethoven, maar Mevrouw Soekarno en Mevrouw Hatta, die alle bezoekers persoonlijk begroeten, geven alleen aan dames de hand; de heeren dienen met een gracieuze buiging genoegen te nemen. Ververschingen en lekkernijen worden door een uitgebreide schare van dienaren opgediend. Een gamelanorkest speelt Balineesche muziek en een danseresje uit Cheribon brengt de geheele zaal onder haar bekoring, zoodat de ceremoniemeester, een jongeman in militair uniform, die elke verrassing van commentaar voorziet, als zijn meening te kennen geeft, dat het na dit optreden wel begrijpelijk wordt, waarom de Hollandsche matrozen zoo'n belangstelling voor Cheribon hebben.

Typeerend voor de verhoudingen in de Republiek is het optreden van een jongen soldaat, die versch van het front is

gekomen en die de modderspatten nog op zijn laarzen en uniform heeft zitten. Hij is gekomen om de élite van de Republiek, die hier bijeen is, iets van het front te vertellen. Dreigend heft hij zijn vinger op en met een rauw geluid, dat aan straatdiscussies tijdens de verkiezingen in Amsterdam doet denken, spreekt hij:

— Jullie vieren nou wel allemaal feest en daar hebben wij aan het front niets op tegen, want er is reden genoeg voor. Maar denkt erom, dat jullie het front niet vergeten. Want wij, de pemoeda's, wij doen daar het vuile werk! Wij moeten ons leven geven en wij zijn daar ook gaarne toe bereid, maar we willen niet vergeten worden! Wij kunnen het alleen volhouden, als we weten dat het geheele land achter ons staat!

Een donderend applaus breekt los, waartoe Soekarno zelf het sein geeft. Dit stelt den man van het front blijkbaar gerust. Hij vergeet de schittering van de lusters, de sultansgewaden en de generaalsuniformen en hij begint nu verhalen van het front te vertellen, van tani's, die overdag met de patjol, maar 's avonds met het geweer op pad gaan, van jongens van een jaar of veertien, die per sé met hun ouderen broer mee naar de linies willen en die het geweer van hun broer overnemen, als deze in den strijd gevallen is. Hij verhaalt, hoe alle wapens in handen van den vijand dreigden te vallen. De commandant, een sergeant, besloot daarop alleen achter te blijven om den terugtocht van zijn troep te dekken. Hij bleef op zijn rug bij zijn machinegeweer quasi-dood liggen tot de oprukkende Britsch-Indiërs vlakbij waren. Toen draaide hij zich om en opende het vuur en tachtig vijanden sneuvelden, voordat men hem buiten gevecht kon stellen. Zijn verminkte lijk kon later door zijn makkers weggehaald worden. Het is een spannend verhaal. Misschien is het wel een beetje gekleurd. Wellicht is het erg overdreven. Zelfs is het denkbaar, dat er geen woord van waar is. Maar wat doet dat ertoe? Het typeert den geest, de vastbeslotenheid om zich desnoods dood te vechten voor Iboe Indonesia.

Laat in den avond loopt het feest ten einde. M'n Fransche en Engelsche collega haasten zich naar den nachttrein, die naar Batavia gaat. Men vraagt mij, of ik ook wil terugkeeren. Maar ik wil graag wat meer van de Republiek zien.

De houding van de Indonesische Katholieken

Aan het eind van de Malioboro treft men aan zijn rechterhand het voormalige Gouverneurshuis aan, dat thans dienst doet als presidentieel paleis. Even verder staat een modern gebouw, dat bij een Engelsch bombardement nogal beschadigd werd en waarvan de Nederlandsche opschriften met zwarte verf onzichtbaar gemaakt zijn. Een reliefopschrift, dat men blijkbaar niet goed kon verwijderen, verraadt dat het gebouw vroeger in gebruik was bij de Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij. Schuin tegenover het voormalige bankgebouw staat, vlak voor de groote poort, die toegang geeft tot het voorplein van de kraton van den sultan, een huizencomplex, dat in gebruik is bij verscheidene katholieke organisaties. Hierbij bevindt zich ook een schoolgebouw, waar Indonesische geestelijken en leeken-leeraren druk les geven aan de jeugd. In een der lokalen van deze Broederschool had ik een ontmoeting met een twintigtal prominente katholieken. De heeren waren allen in de schoolbanken gaan zitten en zij verlangden van mij, dat ik voor de klas op den zetel van den leeraar plaats nam. Ik voelde daar niets voor, daar het mij voorkwam, dat er zoo niets terecht kon komen van het openhartige gesprek, dat ik met hen wilde voeren. Maar de situatie in deze schoolklas leende er zich niet voor, gezamenlijk in een grooten kring te gaan zitten, zoodat ik het me ondanks mezelf wel moest laten welgevallen als een leeraar achter den katheder te gaan zitten tegenover een wijs en eerwaardig gezelschap, waarin zich verscheidene heeren bevonden, die veel ouder waren dan hun gast.

De bijeenkomst was op mijn verzoek bijeengeroepen. Op den 17den Augustus, toen de Republiek haar éénjarig bestaan vierde, was het me namelijk opgevallen, dat verscheidene ka-

tholieke geestelijken deelnamen aan de officieele herdenkingsplechtigheid, die in het paleis van ir. Soekarno gehouden werd. Een der priesters had mij toen medegedeeld, dat er dienzelfden ochtend in alle katholieke kerken een mis opgedragen was voor het welzijn van de Republiek en haar President. 's Avonds had ik gezien hoe tijdens het groote feest, dat Soekarno gaf, twee roomsche geestelijken met vice-president Hatta en mr. Punjabi naast een mohammedaanschen voorganger bij het eeregezelschap hadden plaats genomen. Dit alles kon slechts den indruk geven, dat de verstandhouding tusschen de Republiek en de R.K. kerk voortreffelijk moest zijn. De conferentie met de katholieke voormannen had ik verzocht, om me hierover zekerheid te verschaffen. Wij maakten kennis en ik noteerde daarbij o.a. de namen van de heeren Jomo en Soediri, dr. H. Sendral en mr. Wijomo.

Van eenige terughoudendheid bleek geen sprake te zijn. Men stelde het bijzonder op prijs, eindelijk eens een Hollander te ontmoeten met wien men openhartig en onbeschroomd kon spreken en wien men alles kon mededeelen, wat men graag aan geheel Nederland zou hebben willen laten weten.

Namens het geheele gezelschap verklaarde een der oudere heeren, dat de katholieke wereld in Indonesië — voor zoover zij althans niet blank, maar bruin is — zonder uitzondering achter de Republiek Indonesia staat. Men begreep niet, dat hierover in Batavia of in Nederland twijfel kon bestaan. Voor den oorlog had de Indische Katholieke Partij immers steeds op zelfstandigheid en onafhankelijkheid voor Indonesië aangedrongen. Bij de uitvoering van haar politiek had deze partij uiteraard uitsluitend gebruik gemaakt van legale middelen. Door den loop van de gebeurtenissen was er een onverwachte versnelling in de staatkundige ontwikkeling gekomen, welke ook door de katholieken met dankbaarheid aanvaard was. De Republiek had groot gezag onder de bevolking gekregen. Alle gezag op aarde is afkomstig van God en het was dan ook vanzelfsprekend, dat ook de Indonesische katholieken het gezag van de Republiek Indonesia erkenden. Er kon voor hen geen twijfel aan bestaan, dat de Republiek in overeenstemming met Gods wil ontstaan was en men had dan ook dit goddelijk raadsbesluit in diepen dank aanvaard. De nationale verlangens van de katholieken waren door de stichting van de Repu-

bliek bevredigd. De grondwet van de Republiek was voor hen bovendien bijzonder aanvaardbaar, niet alleen omdat zij democratisch was, maar vooral ook omdat zij God erkent. Daarenboven waarborgt de grondwet godsdienstvrijheid en gelijkheid. In het dagelijksche leven werd geheel overeenkomstig deze grondwettelijke bepalingen gehandeld. De R.K. kerk ondervond geen enkele moeilijkheid bij haar werk. Een tiental Nederlandsche geestelijken die nog steeds op het grondgebied van de Republiek werkzaam zijn, werd geen stroobreed in den weg gelegd. De vicaris van Malang, monseigneur Albers, een Nederlander, had nog onlangs zes Indonesiërs tot priester gewijd. De Republiek, die een overwegend mohammedaansche bevolking heeft, had niettemin de christelijke hoogtijdagen als algemeene feestdagen erkend. Ten aanzien van de toekenning van overheidssubsidies aan het onderwijs waren de scholen van alle gezindten gelijkgesteld, zoodat de katholieke onderwijsinstituten niets minder ontvingen dan de mohammedaansche scholen.

Een ander woordvoerder zette uiteen, dat de Republiek een volledige breuk met het koloniale stelsel beteekende. De Indonesiër was nu vrij en onafhankelijk geworden en ook de katholieken beschouwden dit als een zegen, waarvoor zij God dankbaar waren.

— Wij zijn goede katholieken, zoo verklaarde hij letterlijk. Daarom zijn wij ook goede vaderlanders. Wij zullen de Republiek dan ook verdedigen en er desnoods goed en bloed voor offeren. Bij Semarang, bij Soerabaja en bij Bandoeng zijn duizenden Indonesiërs gesneuveld en onder hen bevonden zich ook vele katholieken. Wij staan allen gereed om de wapens ter hand te nemen, als het vaderland een beroep op ons mocht doen....

Ik keek naar al die bruine, ernstige en verstandige gezichten tegenover me en ik begreep, dat dit geen ijdele praat was.

De spreker zette zijn standpunt verder uiteen en gaf te kennen, dat de katholieke godsdienst alleen kon bloeien in een land, dat volkomen vrij was. In een heele of half-koloniale samenleving dreigde de R.K. kerk telkens in een onaangename positie te komen en was de bevolking geneigd, om de katholieke missie als een hulporgaan van het koloniale gezag te beschouwen. Daarom was het in het belang van de kerk, dat

Indonesië 100 pCt. Merdeka gekregen had. De godsdienst zou zich daardoor in de toekomst onbelemmerd kunnen ontwikkelen. Nederlandsche propagandisten in Batavia mochten nu wel beweren, dat de christenen in de Republiek onderdrukt en vervolgd werden, maar daar was geen woord van waar De Indonesische katholieken waren het volkomen eens met de eischen, die Sjahrir tegenover dr. Van Mook geformuleerd had. In dit opzicht bestond er geen verschil van meening tusschen hen en de protestantsche en mohammedaansche Indonesiërs. Desnoods zou men een 80-jarigen oorlog voor de nationale vrijheid voeren.

— Verlangt U daar dan naar? wierp ik tegen.

Van eenige kanten maakte men een ontkennend gebaar.

— In het minst niet! verklaarde de woordvoerder. Wij zijn christenen en wij verfoeien den oorlog. Bovendien staan we niet vijandig tegenover de Nederlanders. Het tegendeel is eerder waar. Alles, wat wij aan cultuur en beschaving meegekregen hebben in het leven, komt eigenlijk van de Nederlanders. Zelfs onzen godsdienst, ons heiligste bezit, hebben wij van de Nederlanders gekregen. Hoe zouden wij dan ooit vijandig tegenover hen kunnen staan? Wij koesteren integendeel groot sympathie voor hen. De meesten onzer hebben in Holland vele vrienden. Niets zou ons dan ook liever zijn dan dat de verhouding Nederland-Indonesië op vredelievende wijze geregeld zou kunnen worden. Maar laat men dan niet probeeren, hier weer koloniale verhoudingen te vestigen. Wij zijn nu vrij en wij laten ons onze vrijheid niet meer ontnemen!

Was hier geen misverstand aanwezig? Behalve een handjevol ouderwetsche kolonialen dacht toch niemand in Nederland er aan, om opnieuw Indonesië een kolonie te maken? Ik zette uiteen, dat de politiek van de Nederlandsche regeering er veeleer op gericht was, Indonesië binnen niet te langen tijd onafhankelijk en vrij te maken.

Men glimlachte flauwtjes en wederom bleek me, hoe diep het wantrouwen in Indonesië zit tegen de bedoelingen van Nederland. Deze rustige mannen, die allen ontwikkeld en beschaafd waren, wier optreden zich kenmerkte door bezadigdheid en kalmte, bleken niet het minste geloof te hebben in de beloften van Nederland. Zij lazen de Nederlandsche kranten uit Batavia en hadden daaruit de conclusie getrokken, dat de

Nederlanders sinds het begin van den Japanschen inval weinig veranderd waren. En ook uit de dagbladen, die af en toe uit Nederland zelf kwamen, hadden zij weinig kunnen halen, waardoor hun vertrouwen in de Nederlandsche bedoelingen versterkt was kunnen worden. Sprak men in Holland nog steeds niet van „ons Indië"? Vonden de meeste Hollanders het niet een schande, dat de Indonesiërs zichzelf een eigen staatsorganisatie in het leven hadden geroepen? Trachtte de Nederlandsche radio de Indonesiërs niet steeds te disqualificeeren met de oneerlijke beschuldiging, dat de Republiek fascistisch zou zijn? En werd er in Nederland geen actie gevoerd om steeds meer Nederlandsche troepen naar Java te zenden om de Republiek met geweld te onderwerpen? Neen, voor opname van de Republiek in een Groot-Nederlandsch Gemeenebest voelde men niets. Door een achterdeur zou er dan waarschijnlijk toch weer een stukje koloniale heerschappij van Nederland over Indonesië binnengebracht worden. De staatkundige onafhankelijkheid van de Republiek moest erkend en aanvaard worden. Als dat geschiedde, zou men gaarne bereid zijn om een regeling te treffen, waardoor nauwe samenwerking met Nederland gewaarborgd zou worden. Men besefte best, dat men nog langen tiid allerlei hulp zou noodig hebben en men maakte er geen geheim van, dat men die hulp veel liever van Nederland dan van een ander land zou ontvangen. Men was dan ook voor een innig en hecht bondgenootschap tusschen Nederland en Indonesië.

Een jongeman van naar schatting 22 jaar, die aandachtig geluisterd had toen de oudere mannen het woord hadden, vroeg verlof ook iets in het midden te mogen brengen. Hij sprak als volgt:

— Ik ben een pemoeda! Een roomsche pemoeda! Wij roomsche pemoeda's staan schouder aan schouder met alle andere pemoeda's van Indonesië! Dagelijks sneuvelen pemoeda's, die tot onze beste kameraden behooren. Desnoods zullen wij allen sneuvelen voor de vrijheid van ons land!

Zijn oogen glinsterden met de flonkering, die karakteristiek is voor de geestdrift en de edelmoedigheid van de jeugd. Maar er was niets vijandigs in zijn gezicht, toen hij voortging:

— Wij zullen allen ons leven geven om de Hollanders te beletten van ons land opnieuw een kolonie te maken. Maar

gelooft U mij, wij haten de Hollanders niet! Wij haten slechts hun koloniale systeem! Het liefst zouden wij vriendschappelijk met hen samenwerken. Maar als zij soldaten op ons afsturen, dan is samenwerking onmogelijk. Wij hebben al zoo vaak getracht om de Nederlanders duidelijk te maken, wat wij willen. Maar zijn zij wel bereid, om naar ons te luisteren? In het bijzonder zouden wij de Nederlandsche katholieken duidelijk willen maken, hoe wij over den strijd denken, die thans gaande is. Voor Radio Malang en Radio Soerakarta hebben wij meermalen in het Nederlandsch uitgezonden ten behoeve van onze geloofsgenooten in Nederland. Misschien kan men onze zenders niet hooren? Maar waarom schenkt men dan wel aandacht aan onze radio, als er eens een beetje wilde en niet heelemaal verantwoorde speech wordt uitgesproken door een al te geestdriftigen jongeman, die niet het verstand en de bezadigdheid van onze leiders heeft?

Hij was opgestaan in zijn bank en er blonken tranen in zijn oogen, toen hij een stap in mijn richting deed.

— Wilt U een boodschap van ons meenemen voor de Nederlandsche jeugd? En vooral voor de roomsche jeugd van Nederland?

Ik knikte instemmend.

— Zegt U de jeugd van Nederland dan, dat de Indonesische pemoeda's in vrede en vriendschap met haar willen leven! En zegt U de roomsche jeugd van Nederland, dat de roomsche jeugd in Indonesië Republikeinsch is. Het is een afschuwelijke gedachte voor ons, katholieke jongens, dat de roomsche jongens in Nederland denken, dat wij roovers en moordenaars zouden zijn. Waarom maakt men ons toch altijd zwart? Wij willen zoo graag vriendschap met de jeugd van Nederland! Maar dan moeten we elkander als gelijken behandelen. We vinden het ontzettend tegen de Hollandsche jongens te moeten vechten. Maar als zij ons land binnenvallen, dan laten zij ons geen keus!

Terwijl de jongen sprak, was mijn blik afgedwaald naar het kruisbeeld aan den wand. Deze zachtmoedige jongen behoorde dus tot de Indonesische pemoeda's, die men in Nederland bij de opleiding van recruten afschildert als Javaansche S.S.-mannen, als brandstichters en terroristen. Het geheele gezelschap, dat tegenover me in de schoolbanken zat, deed meer aan een vreedzaam missiegenootschap dan aan een troep bandieten

denken. Bandieten? Het woord was in deze omgeving volmaakt belachelijk. De Republiek had haar roovers en bandieten, daar kon niet aan getwijfeld worden. Maar getuigde het niet van wijd verbreid wanbegrip, wanneer men in Batavia en in Nederland meende, de Republiek als een terreur-probleem te kunnen afdoen? Wat zouden Nederlandsche katholieke figuren als Welter, Bajetto en Romme kunnen zeggen, wanneer zij thans naast mij in dit schoollokaal tegenover deze katholieke Indonesiërs zouden zitten? Zouden zij het durven wagen om tegen den intelligenten dr. Sendral te zeggen, dat hij een rebel was, die zich aan het Nederlandsche gezag behoort te onderwerpen? Zouden zij den moed kunnen vinden om te verklaren, dat deze beschaafde en gematigde Indonesiërs nog niet rijp waren om hun eigen zaken te behartigen? Zouden zij deze menschen het recht durven ontzeggen, voor hun eigen vrijheid en onafhankelijkheid, voor hun Republiek op te komen? En zouden zij, teruggekeerd in Nederland, tegenover hun geloofsgenooten niet moeten erkennen, dat de verhoudingen in de Republiek wel een beetje anders liggen, dan zij tevoren steeds gemeend hadden?

De jongeman onder het Christusbeeld reikte mij ontroerd de hand. Ik had hem beloofd alles te zullen doen om in Nederland bekendheid te geven aan de opvattingen, die onder de Indonesische katholieken leefden. Maar toen ik wegging en mij realiseerde, welk een verwrongen beeld men in Nederland van de verhoudingen in de Republiek heeft, toen werd het mij duidelijk, dat het niet gemakkelijk zou zijn om voor deze boodschap uit Djokja in Nederland gehoor te vinden.

Op bezoek bij den Vice-President

In een rustige en bescheiden zijstraat in het centrum van Djokja treft men de woning aan van dr. Mohammed Hatta, den Vice-President van de Republiek. Een schildwacht staat bij het hek. De vriendelijke glimlach van dr. Soebandrio werkt als een passe-partout. Naar papieren wordt niet gevraagd. Op de breede voorgalerij zitten vijf soldaten bijeen om een tafeltje. Ze zouden opgesprongen en in de houding zijn gaan staan, indien mijn metgezel hen er met een vlot gebaar niet van overtuigd had, dat dit volkomen overbodig is.

Dr. Hatta wacht ons in een kleine, gemoedelijke spreekkamer. Hij heeft een korte, gedrongen gestalte en van achter zijn brilleglazen schijnt hij de wereld op onverstoorbaar kalme wijze onafgebroken te bestudeeren. Men hoeft hem slechts even aangekeken te hebben om te begrijpen, dat hij een intelligent man is. Zijn oogopslag wisselt van slim tot peinzend en glunder en hij vertelt beslist niets meer dan hij kwijt wil zijn. In den Japanschen tijd heeft hij vele conflicten met de Jappen gehad. Beroemd is zijn ontboezeming tegenover een Japansche autoriteit, die onvriendelijk werd omdat hij Hatta's medewerking niet kon krijgen voor besluiten, waar de Indonesiër bezwaren tegen had.

— U brengt me desnoods maar weer naar het Hollandsche verbanningsoord toe, waar U me vandaan gehaald heeft! Ik heb tenslotte niet om deze bevrijding gevraagd....

Toen dr. Hatta in het beginstadium van de Republiek nog in Batavia woonde en daar telkens Nederlanders ontvoerd en vermoord werden, is hij dikwijls persoonlijk tusschen beide gekomen en meermalen is het door zijn ingrijpen gelukt om menschen, die als gijzelaars door fanatieke groepen weggevoerd waren, uit de handen van hun ontvoerders te bevrijden. Ook

tijdens de crisisdagen van den coup de main van Tan Malakka en diens rotgenooten was dr. Hatta een centrale persoonlijkheid in Djokja, van wien groote kracht uitging. Zijn bescheiden figuur, die er niet op gesteld is voortdurend op den voorgrond te treden, was het middelpunt, waaromheen velen zich verzamelden, die niet precies wisten hoe aan de verwarde situatie het hoofd te bieden en die gaarne de leiding en de instructies van den Vice-President aanvaardden. Dr. Hatta, die evenals ir. Soekarno tientallen jaren een belangrijke rol in het politieke leven van Indonesië heeft gespeeld, behoort tegenwoordig evenals de President tot geen enkele partij. Beiden zijn klaarblijkelijk van oordeel, dat hun hooge functie in het Republikeinsche staatsbestel eischt, dat zij zich buiten den partijstrijd houden.

— Hoe ziet U de oplossing van het conflict, waarin onze volken op het oogenblik betrokken zijn? is mijn eerste vraag.

Dr. Hatta kijkt peinzend voor zich uit. Door de gesloten luiken vallen gouden zonlichtstrepen op het tapijt voor zijn voeten.

— Het conflict duurt nu al zoo lang en de oplossing schijnt zoo moeilijk, zegt hij. Toch is de zaak uiterst eenvoudig. Als Den Haag de Republiek erkent, dan willen wij gaarne een bondgenootschap met Nederland sluiten, waarbij alle hangende problemen geregeld zouden kunnen worden. Waarom wil men dat niet?

— Als ik met U over deze kwesties had moeten onderhandelen, dan zou ik U nu toch in de eerste plaats de vraag hebben gesteld, wat de inhoud van een dergelijk bondgenootschap naar Uw opvatting zou behooren te zijn. Als democraat en als socialist kan ik slechts op het standpunt staan, dat het de plicht van Nederland is om volledig tegemoet te komen aan de natuurlijke nationale aspiraties van Uw volk. Maar de verhouding tusschen onze volken is niet alleen een zaak van ideologischen en ideeelen aard. Het is ook een kwestie van belangen. Het algemeen Nederlandsche belang is bij de regeling van de verstandhouding tusschen beide landen in hooge mate betrokken. Als men nu weer aan het onderhandelen gaat, dan is het toch wel een beetje bezwaarlijk, dat men van Indonesischen kant eenvoudig zegt: „Erken ons nu maar en daarna zullen we wel verder zien!" Deze erkenning wordt dan voor de Nederlanders eigenlijk een sprong in het duister. Men moet maar afwachten, wat er verder op zou volgen. Dat kan men toch redelijkerwijs niet van Nederland

verlangen! Zelfs een Nederlandsche regeering, die uitsluitend uit socialisten zou bestaan, zou een dergelijke procedure moeilijk kunnen aanvaarden.

De Vice-President heeft aandachtig naar mijn betoog geluisterd. Klaarblijkelijk bezit hij de gave, zich in den gedachtengang van de tegenpartij te kunnen verplaatsen. Hij knikt begrijpend.

— Het is zeker niet onze bedoeling, Nederland een sprong in het duister te laten doen. Ik wil slechts vooropstellen, dat de erkenning van de Republiek Indonesia door Nederland voor ons conditio sine qua non is. Als die erkenning er is, dan behoeft er niet de minste twijfel aan te bestaan, dat wij alle Nederlandsche en andere buitenlandsche bezittingen op ons grondgebied aan de eigenaren terug zullen geven. Daarover behoeft men werkelijk geen zorgen te hebben. Men moet in Nederland niet denken, dat wij dol geworden zijn. Wij willen van ons land een moderne staat maken en ik weet, dat daarvoor millioenen en milliarden aan buitenlandsche credieten noodig zijn. Hoe zouden wij ooit een dubbeltje crediet van het buitenland krijgen, indien wij zouden beginnen met de confiscatie van de bezittingen van de buitenlanders? De groep van Tan Malakka wilde ons in de richting van inbeslagneming en onteigening drijven, maar dat is door alle politieke partijen met beslistheid van de hand gewezen. Voor het overige zie ik in de toekomst groote commercieele mogelijkheden voor Nederland. Als wij een begin kunnen maken met de uitvoering van een groot industrialisatieprogramma, dan zal Nederland zeer groote orders van ons kunnen krijgen.

— Door wien wilt U dergelijke orders laten financieren?

— Met behulp van credieten en leeningen. Wanneer men ziet, welke groote bedragen de Vereenigde Staten b.v. in China investeeren, waaraan met het oog op de nabijheid van de Sovjet-Unie ongetwijfeld groote risico's verbonden kunnen zijn, dan zie ik niet goed, waarom de Amerikanen geen beleggingen in de Republiek Indonesië zouden willen doen. Nederland zou daarbij een makelaarstaak kunnen vervullen, die voor Uw land zeker interessant zou kunnen zijn. Voor het overige zijn wij een land, dat groote saldi oplevert door onzen export van stapelproducten, waarmede de noodzakelijke import voor een groot deel gefinancierd zal kunnen worden. In den handel heeft Indonesië nog weinig ervaring, zoodat er ook op dit gebied voor

de Hollanders nog vele mogelijkheden in de Republiek openblijven. Wij zijn niet van plan, om daarbij moeilijkheden in den weg te leggen. Natuurlijk zullen wij niet meer toestaan, dat alle winsten, die hier gemaakt worden, aan het land onttrokken worden. Indonesië is vroeger door het buitenland gedraineerd; die tijd is nu voorbij, wat niet wegneemt, dat wij den buitenlandschen belegger een redelijk rendement willen toestaan.

— En hoe ziet U het probleem van de buitenlandsche werkkrachten? informeer ik verder.

— Wij zullen er spoedig veel meer noodig hebben dan vroeger. Vrijheid is een kostbaar goed, maar de vrijheid dient gepaard te gaan met welvaart, anders is zij op den duur niet te handhaven. Onze strijd voor de nationale vrijheid is een begin. We zullen alle krachten moeten inspannen om ons land verder te moderniseeren, te electrificeeren en te industrialiseeren, omdat we de dichte bevolking van Java, die nu al tegen de vijftig millioen loopt, anders nooit behoorlijk zullen kunnen kleeden en voeden. Er zullen waarschijnlijk tientallen jaren mee heengaan, voor wij zelf genoeg specialisten, deskundigen en technici hebben opgeleid, die een moderne samenleving noodig heeft om behoorlijk te kunnen functioneeren. Een zeer groot aantal buitenlanders zal daarom in de naaste toekomst hierheen gehaald moeten worden. In het algemeen geven wij daarbij zeker de voorkeur aan Nederlanders. Wij kennen hen en zij kennen ons. Onze leidende menschen spreken vrijwel allen Nederlandsch, terwijl de Nederlander makkelijk Indonesisch leert. Ik wil er echter den nadruk op leggen, dat wij zelf zullen uitmaken, welke Nederlanders hier heen geroepen zullen worden. De lieden, die hier vroeger rondliepen met een nauwelijks verborgen minachting voor „den inlander", zullen we zeker geen verblijfsvergunning uitreiken. Maar de fatsoenlijke Hollander, die geen last heeft van rasvooroordeelen en superioriteitswaan, zal welkom zijn. Men schijnt van dit alles in Holland nog niet veel te begrijpen: men heeft mij althans verteld, dat de olie-faculteit in Utrecht nog steeds bezig is Indologen op te laten leiden door een man als prof Gerretson. De jongelieden, die daar gereed gemaakt worden, zal men straks beter naar de Noordpool kunnen sturen. Wij willen hen zeker niet hebben!

— Meent U, dat er veel animo onder de Nederlanders zal zijn voor een werkkring in de Republiek, wanneer zij hier slechts

in de positie van „buitenlandsche gast" aanvaard worden?

— Hoe deze zaak geregeld moet worden, zal nog nader vastgesteld moeten worden. Dat is een zaak van de wederzijdsche onderhandelaars. Mijnerzijds acht ik het theoretisch mogelijk, dat de Nederlanders, die hier toegelaten worden, terstond alle rechten en plichten van den Republikeinschen staatsburger verwerven. Omgekeerd zou dan natuurlijk de Indonesiër, die in Nederland komt, daar ook alle rechten en plichten van het Nederlandsche staatsburgerschap moeten verkrijgen.

— Dat zou dan dus beteekenen, dat Nederlanders in de Republiek tot hooge ambten geroepen en tot lid van het parlement verkozen zouden kunnen worden? tracht ik te preciseeren.

Maar dr. Hatta vindt het klaarblijkelijk weinig opportuun om zich in zulke kwesties te verdiepen, zoolang men nog niet om de ronde tafel zit en officieele onderhandelingen voert. Hij gaat op deze vraag dan ook niet nader in. Maar wel acht hij het van belang, nog eens op een bijzonder aspect van het Hollandervraagstuk in de Republiek te wijzen.

— Ik vertrouw, dat het U na mijn uiteenzettingen duidelijk zal zijn, dat wij ter uitvoering van onze plannen in de toekomst zeer veel Hollandsche werkkrachten noodig zullen hebben. Deze menschen komen hier straks uiteraard niet heen voor koelie-arbeid, maar zij zullen hoofdzakelijk leidende functies bekleeden. Of wij willen of niet, zij zullen straks gezamenlijk een groote macht vormen in de Republiek. Het minimum, dat wij daartegenover noodig hebben, is een maximum aan staatkundige bevoegdheden, hetgeen uitsluitend gevonden kan worden in de volkomen onafhankelijkheid van een souvereine Republiek. Daarover bestaat bij ons geen enkel meeningsverschil. Ik wil U niet verhelen, dat ons politieke leven zich thans reeds kenmerkt door zeer uiteenloopende opvattingen. In de toekomst zullen daaruit nog vele moeilijkheden kunnen voortspruiten. Maar ten aanzien van den eisch „100 pCt. Merdeka" trekken wij allen één lijn. Uit de Hollandsche bladen en uit mededeelingen, die ons hier uit Batavia bereiken, krijgt men den indruk, dat de Nederlanders nog altijd de illusie hebben, dat hier kleine groepen zouden zijn, die niets van de nationale zelfstandigheid zouden willen weten. Dat is wel een heel groote vergissing. Alle speculaties over meeningsverschillen tusschen den President en den Minister-President zijn op dit punt even

misplaatst. Sjahrir heeft het volle vertrouwen van Soekarno en wanneer men doorgaat met de even domme als kansloze pogingen om beide tegen elkander uit te spelen of een tegenstelling tusschen hen te construeeren, dan zal het eenige effect daarvan zijn, dat ons volk zich steeds dichter om hen heen aaneen zal sluiten.

Als ik mijn pijp voor den dag haal begint dr. Soebandrio, die aandachtig geluisterd, maar zelf geen woord gezegd heeft, te lachen. Dr. Hatta verontschuldigt zich, dat hij zijn gasten niets aangeboden heeft. In de Poeasamaand houdt een goed Islamiet zich aan de vastenregels.

— Maar steek gerust Uw pijp aan! zegt hij. Wij, Indonesiërs, plegen geen pijp te rooken. Maar sinds mr. Sjarifoedin alle besprekingen onveilig maakt met de rookgordijnen uit zijn pijp, zijn we er toch een beetje aan gewend geraakt!

Als de rookwolkjes naar boven kringelen, vraag ik den Vice-President nog of hij iets naders kan mededeelen over de structuur, die de Republiek aan het economische leven denkt te zullen geven.

— Dat is reeds in onze Grondwet vastgelegd. Wij willen het economische leven geheel op coöperatieven grondslag organiseeren. Daarbij zullen wij kunnen aanknoopen bij sinds eeuwen bestaande tradities, die nog altijd in onze eenvoudige agrarische maatschappij voortleven.

Op mijn vraag, of dit ook de instemming van de socialisten heeft, antwoordde dr. Hatta, dat ik mij daaromtrent het beste bij de socialisten zelf kon oriënteeren. Naderhand bleek me, dat de Grondwet in Augustus 1945 tot stand is gekomen door de samenwerking van de Indonesische nationalisten, die onder Japansche bezetting een legaal bestaan geleid hebben. De illegalen waren er niet aan te pas gekomen. In socialistischen kring is men dan ook niet in elk opzicht ingenomen met de huidige Grondwet, die verscheidene bepalingen bevat, die men liefst zoo spoedig mogelijk gewijzigd zou zien. De bezwaren gelden niet alleen de kwestie van de coöperatieve organisatie van het economische leven, maar ook en vooral de staatkundige organisatie. De Constitutie schrijft namelijk voor, dat de President van de Republiek tevens als Minister-President optreedt, precies zooals dat b.v. in de Vereenigde Staten van Amerika het geval is. De practijk van het staatsleven van de Republiek is

geheel anders en men zal er dan ook toe moeten overgaan, de Grondwet te wijzigen in overeenstemming met deze practijk.

Tenslotte doe ik nog een poging om dr. Hatta uit zijn tent te lokken met een mededeeling over de functies, die Japanners in de Republiek bekleeden. De Vice-President lacht glunder.

— Ja, ik weet het, zegt hij. Dat schijnt een dwanggedachte van de Hollanders te zijn. Hebt U al dien tijd, dat U nu hier bent, ook maar één Japanner ergens gezien?

Ik moet toegeven dat ik er steeds op gelet heb, maar dat ik er niet één ontmoette.

— Dat wil ik graag gelooven! zegt dr. Hatta. Na alles, wat wij onder de Japansche bezetting beleefd hebben, is het toch vanzelfsprekend, dat hier een scherp anti-Japansche stemming heerscht onder de bevolking! Ik moet U zeggen, dat wij verschillende Japansche ingenieurs en technici heel goed zouden hebben kunnen gebruiken. U weet, hoe groot ons tekort aan specialisten is. Maar het was practisch onmogelijk deze lieden in te schakelen in het bedrijfsleven. We zouden er de grootste moeilijkheden mee gekregen hebben. De arbeiders zouden zooiets nooit aanvaard hebben. Ze zouden de Japanners te lijf gegaan zijn. Dacht U overigens, dat Soekarno en ik zoo op de Japanners gesteld zijn? We hebben werkelijk niet zulke prettige ervaringen met hen opgedaan in de oorlogsjaren! Voor het overige moet ik U zeggen, dat ik niet goed inzie, wat er in principe tegen zou kunnen zijn, indien wij naast Engelschen, Hollanders en Amerikanen ook Japanners in onzen dienst zouden nemen. De Nederlanders gebruiken toch zelf ook Japansche krijgsgevangenen voor allerlei karweitjes? Waarom zouden wij dat dan niet mogen doen? In Bandoeng hebben de Nederlanders zich indertijd door Japansche troepen tegen de onze laten verdedigen. En weet U wel, dat de Japansche soldaten toen elken Indonesiër, dien zij tegenkwamen, het roodwitte speldje afgerukt en in den neus geprikt hebben? Weet U wel, dat op Sumatra nog altijd Japansche troepen door de Hollanders tegen de Republiek gebruikt worden? Indien wij hetzelfde zouden doen, waarom moet ons daar dan een verwijt van gemaakt worden? Een kenner van Nederland zei mij eens, dat de Hollanders naast hun talrijke deugden de slechte eigenschap van de huichelarij hebben. Als men al die verontwaardigde beschouwingen over onze zoogenaamde Japansche herkomst leest, dan

zou men werkelijk geneigd raken om geloof te hechten aan deze beschuldiging. U neemt mij niet kwalijk, dat ik dit maar openhartig zeg?

Als wij afscheid nemen verzekert dr. Hatta me, dat hij gaarne zou zien, dat ik mijn verblijf in de Republiek zoo lang mogelijk rek, zoodat ik de gelegenheid krijg om alles te gaan zien, waar ik belang in stel. Hij heeft er niets tegen, dat ik overal mijn neus in steek, met iedereen ga praten en door stad en land ga reizen, waarbij ik alle gewenschte faciliteiten kan krijgen.

— U bent nu de eerste Hollandsche journalist, die hier komt. Wij hebben U niets te verbergen. U zult wel toestanden en verhoudingen aantreffen, die aanleiding kunnen geven tot critische beschouwingen. Ga rustig Uw gang. Wij hebben er niets op tegen. En wanneer er straks een gezelschap van tien Hollandsche journalisten zou willen komen, dan zullen wij hen evenzeer gaarne toelaten. Het zou de beste manier zijn om het leugengordijn, dat men in Nederland om de Republiek heen gesponnen heeft, te verscheuren.

Bij het hek presenteert de schildwacht het geweer.

— Merdeka! zegt dr. Soebandrio.

De schildwacht maakt een buiging.

Hoe de Republiek Indonesia ontstond

Toen de Japanners begin 1942 na den val van Singapore Nederlandsch Indië binnenvielen, stietten zij op weinig militairen tegenstand. Hier en daar waren kleine groepjes manschappen en officieren, die heldhaftig verzet boden, maar dit kon den loop van de militaire operaties niet beïnvloeden. Java, het hoofdeiland van den Archipel, viel in luttele dagen in handen van de legers van Hirohito en dit maakte een des te dieperen indruk op de bevolking, omdat het in de weken, die aan den inval voorafgingen, niet ontbroken had aan allerlei snorkende uitspraken, waarin aangekondigd was, dat Java een bolwerk van het K.N.I.L. was, dat tot den laatsten man verdedigd zou worden. Op de Java Zee had de Nederlandsche marine weliswaar een manhaftigen strijd gevoerd, waarbij het grootste deel onzer vloot ten onder ging, maar daarvan had men op Java niet veel gezien. De machtige Hollanders, tegen wie de bevolking altijd opgezien had, bleken zich vrijwel zonder slag of stoot overgegeven te hebben. Het gezag van de Kompenie kreeg daarmee een deuk, die onherstelbaar zou blijken.

Bij de inheemsche bevolking ontmoetten de binnenrukkende Japansche troepen in het geheel geen tegenstand. Een groot deel van de Indonesiërs bleek integendeel bereid den Japanner als bevrijder binnen te halen. De Japanners wierpen pamfletten uit en lieten de propaganda-microfoons daveren over de verlossing van Indonesië, die zij kwamen bewerkstelligen. Japan kwam het Indonesische broedervolk bevrijden van het Hollandsche imperialisme, van de blanke uitbuiters en de koloniale overheersching! De massa, die altijd gaarne in sprookjes gelooft, hechtte waarde aan deze verzekeringen. In Batavia stonden de Javanen juichend langs de straten om de binnentrekkende Japansche troepen te begroeten en met luide kreten spoorden zij

hen aan, ook Bandoeng te gaan veroveren. Blijkbaar had de Javaan het Nederlandsche bewind niet zoo liet, als onze koloniale propaganda ons vroeger wel had doen willen gelooven.

De Japansche radio werkte intusschen op volle kracht voort. Het volkslied van de Indonesiërs, het Indonesia Raja, werd telkens weer uitgezonden. Maleische redevoeringen toonden aan, dat de Japanners niet gekomen waren om Indonesië te veroveren, maar om de bevolking gelukkig en welvarend te maken. Japan bracht Indonesië de vrijheid, waarnaar het eeuwen lang vergeefs had gesmacht. Japan zou Indonesia bovendien de welvaart brengen, die noodig was om de groote massa uit haar afhankelijken en armoedigen toestand te verlossen. De politieke gevangenen, die door de Nederlanders opgesloten waren, werden in vrijheid gesteld en men bood hen hooge functies met hooge salarissen aan. Sommigen lieten zich hierdoor verblinden. Onder de Hollanders waren zij in gevangenissen en kampen gestopt en onder de Japanners kregen zij de vrijheid, vermeerderd met prachtige aanbiedingen! Moest men dat niet dankbaar aanvaarden? Zelfs stonden de Japanners toe, dat de Indonesiërs een eigen leger vormden, dat door Japansche officieren opgeleid en van wapenen voorzien werd. Zooiets hadden de Hollanders nooit aangedurfd. Openden zich geen groote perspectieven voor de Indonesische natie, waarvan terstond gebruik gemaakt diende te worden?

De realisten onder de nationalisten, die leering uit de geschiedenis hadden getrokken, hadden echter weinig vertrouwen in de Japansche aanbiedingen. Zij herinnerden zich, wat de Japansche bevrijding van Formosa, Korea en China voor de volkeren van deze landen te beteekenen had en zij twijfelden er niet aan of Indonesië zou spoedig de ware bedoelingen van de nieuwe heerschers leeren kennen.

De twee opvattingen, die onder de Indonesiërs leefden, botsten het duidelijkst op elkaar tijdens een gesprek, dat Sjahrir en Soekarno in het begin van den Jappentijd met elkaar gevoerd hebben. Soekarno meende, dat men van de mogelijkheden, die de Japansche bezetting bood voor de nationalistische beweging, gebruik moest maken en dat men daartoe op legale wijze met den bezetter behoorde samen te werken. Sjahrir verklaarde, geen vertrouwen in Japan te hebben. Hij kende de fascistische opvattingen van de Japansche heerschers en daarmede was voor

hem als democraat en socialist geen compromis mogelijk. Bovendien begreep hij, dat de asmogendheden den tweeden wereldoorlog niet zouden kunnen winnen, zoodat de Japansche toezegging, van Indonesië een vrijen en onafhankelijken staat te zullen maken, toch nooit door Japan gestand gedaan zou kunnen worden. Het gesprek verliep zooals de ontmoeting tusschen Willem van Oranje en Egmont aan den vooravond van de komst van Alva en zijn Spaansche legioenen in de Nederlanden. Soekarno besloot te blijven en samen te werken met de nieuwe machthebbers. Sjahrir ging weg om den ondergrondschen strijd tegen den Japanschen overheerscher op touw te zetten met de weinige middelen, die hem daarvoor gelaten waren. Drie en een half jaar heeft hij dezen strijd voortgezet en dank zij de hulp en medewerking, die hij vond, slaagde hij er in uit handen van de Kempei, de Japansche geheime politie, te blijven.

De Japanners konden het scepticisme, dat sommige intellectueelen ten aanzien van hun bedoelingen met de Indonesiërs aan den dag legden, niet goed verdragen. Kort na het begin van de bezetting van Java riepen zij b.v. een studentenvergadering bijeen, waar de vraag aan de studenten gesteld werd, waarom de Japanners in Indonesië gekomen waren.

— Om Indonesië te veroveren! antwoordde een van de aanwezigen.

De Japansche propagandist, die de delicate vraag gesteld had, ontstak bij dit antwoord in woede en diende den openhartigen student een vuistslag toe, waarna hij een betoog afstak om te bewijzen, dat de Japanners de oudere broeders van de Indonesiërs waren en dat zij met geen ander oogmerk naar Indonesië gekomen waren, dan om hun jongere broeders te bevrijden. De studenten waren misschien wel bereid gevonden, dit alles te gelooven, indien het betoog niet met een klap ingezet zou zijn geweest.

De Japs zijn drie en half jaar lang met dit soort propaganda voortgegaan. Zij deelden overal klappen uit, namen den tani zijn rijst af en haalden de fabrieken leeg. Zij stuurden eenige millioenen mannen van Java naar elders, om dwangarbeid voor hen te verrichten. Zij lokten de Indonesische meisjes onder valsche voorwendselen naar hun soldatenbordeelen, zij roofden en plunderden en brachten ten slotte een hongersnood over het

land, waaraan honderdduizenden Indonesiërs ten prooi zijn gevallen. Maar intusschen bleef de Japansche radio dagelijks redevoeringen uitzenden over vrijheid en onafhankelijkheid, over eigen souvereiniteit en welvaart, over de geallieerde mogendheden, die geen ander doel hadden dan de volkeren van Azië opnieuw aan zich te onderwerpen en over het nobele Nippon, dat bezig was een historisch conflict uit te vechten ter bescherming van de eeuwenlang onderdrukte, gekleurde volkeren. De indruk, die deze propaganda aanvankelijk gemaakt had, vervaagde op den duur. Zij was te zeer in tegenstelling met de practijk van het dagelijksche leven, die aantoonde, dat de Japanner geen helper, vriend en broeder was, maar een uitbuiter, beul en dwingeland. De sympathie, die men in het begin voor den Japanner had gevoeld, sloeg op den duur om in afkeer, woede en haat. Zelfs de Indonesische jongelui, die door den Japanner van uniformen en wapens voorzien waren en die van hem geleerd hadden met eigen vlag en eigen volkslied te marcheeren, begonnen hun leermeester te haten, zoodat zij deel gingen nemen aan samenzweringen en opstanden tegen de Japansche overheersching. Zij waren langzamerhand gaan beseffen, dat zij door den Japanner op sluwe wijze ingeschakeld waren in de Japansche oorlogsvoering en dat Japan zich in feite niets van het lot van Indonesië aantrok, maar het land en zijn hulpbronnen slechts op zelfzuchtige wijze gebruikte voor de oorlogvoering tegen de Geallieerden. Ondanks de opstanden die in 1943 en 1944 losbarstten in Blitar, Tasikmalaja, Indramajoe, West-Borneo en de Dajaklanden, werd de fictie, dat Japan de bevrijder van Indonesië was, tot het bittere einde in de Japansche propaganda volgehouden.

Sjahrir en zijn vrienden leidden in deze jaren het moeilijke bestaan van den politieken onderduiker. Zij luisterden naar de geallieerde radioberichten, zoodat de kring van leidende nationalistische politici op de hoogte bleef van den gang van zaken elders in de wereld. In verschillende plaatsen konden de illegale samenzweerders anti-Japansche verzetsgroepen vormen. Men bereidde zich voor op de nederlaag van de Jappen, die onverbiddelijk naderbij kwam en men trachtte overal, waar dat mogelijk was, den geest onder het volk te beïnvloeden. Intusschen werkten Soekarno, Hatta en vele anderen met den Japanschen bezetter samen. Voor den gemiddelden Indonesiër

stak er in deze samenwerking niets onrustbarends. Hadden velen vroeger niet samengewerkt met den Hollandschen bezetter? Men was slechts van meester veranderd. De nieuwe heerscher bleek weliswaar veel hardvochtiger en hebzuchtiger te zijn dan zijn voorganger, maar een beletsel om met hem samen te werken was dat voor velen niet. Sommige intellectueelen, die vroeger in Tokio gestudeerd hadden en die sindsdien alle heil voor Indonesië van Japan verwachtten, stortten zich met hart en ziel in het Japansche avontuur. Met Soekarno en Hatta is dat zeker niet het geval geweest. In het bijzonder Hatta heeft vele malen gepoogd, zich eenigermate los te maken van den bezetter en zijn politiek. Ook Soekarno heeft af en toe getracht zich eenigszins van de Japansche leiding te distancieeren, maar de schuchtere pogingen, die hij in deze richting deed, werden door de Japanners niet aanvaard. Zij stelden zich steeds op het standpunt, dat Japan aan Indonesië de vrijheid kwam brengen en dat het dus Indonesië's wel begrepen eigenbelang was, Japan den oorlog te helpen winnen. Daarvoor dienden de Indonesiërs de zwaarste offers te brengen. Op alle beslissende momenten zijn Soekarno en Hatta steeds voor deze opvatting gezwicht. Soekarno ging daarbij zoo ver redevoeringen te houden, waarbij hij zichzelf volkomen met de Japansche zaak scheen te identificeeren. Zelfs aanvaardde hij hooge onderscheidingen van den Tenno. De gemiddelde Indonesiër vindt dat overigens niets bijzonders. Hoevelen onzer hebben vroeger geen décoraties van Nederland geaccepteerd? pleegt hij te antwoorden, als men met hem over deze kwestie spreekt. Als bewijs dat Soekarno in zijn hart toch niet volkomen aan den Japanschen kant stond, voert hij bovendien nog verschillende kleine feiten aan. Zoo schijnt het b.v. vast te staan, dat Soekarno meermalen vrij groote bedragen geofferd heeft voor de clandestiene geldinzamelingen, die ten bate van de Nederlanders, die in de Japansche kampen honger leden, op touw gezet werden. Toen Sjarifoedin door de Kempei gearresteerd en ter dood veroordeeld werd, is Soekarno voor hem tusschenbeide gekomen. Onder dramatische omstandigheden verklaarde hij toen, dat men hemzelf eveneens dood mocht schieten, indien men tot executie van Sjarifoedin over zou gaan. Moet men Soekarno nu als een collaborateur beschouwen?

Ja, zeggen de meeste Nederlanders, die blijkbaar op het standpunt staan, dat het Soekarno's natuurlijke plicht was om trouw aan het voor-oorlogsche Nederlandsche koloniale bewind te blijven. Neen, meenen de meeste Indonesiërs, omdat zij ervan overtuigd zijn dat Soekarno al het mogelijke gedaan heeft om de nationale belangen van Indonesië tegenover den Japanschen bezetter te verdedigen. Sommige intellectueelen in de Republiek hebben intusschen niet veel waardeering voor de wijze, waarop Soekarno zijn weg in den Japanschen tijd gezocht heeft. Maar de groote massa van het volk, die weet dat Soekarno zijn geheele leven voor de zaak van het Indonesische nationalisme gestreden en geleden heeft, dat hij vele en lange jaren in Nederlandsche kampen en gevangenissen opgesloten heeft gezeten en dat hij thans weer de centrale figuur in de Republiek is, het nationale symbool, waaromheen allen zich scharen, die de nationale vrijheid begeeren, doet hem geen enkel verwijt. In Batavia bleek mij dat bij een gesprek met een aantal Javaansche gedéporteerden, z.g.n. romusha's, die door de goede zorgen van het Nederlandsch-Indische Gouvernement uit Siam teruggebracht, goed gevoed en gekleed en weer op krachten gebracht waren en die op het punt stonden, naar het binnenland doorgezonden te worden om daar terug te keeren naar de plaats hunner inwoning. Millioenen dezer dwangarbeiders, die men koeien met gouden horens had beloofd, zijn in den Japanschen tijd weggevoerd en slechts een heel klein percentage komt terug De groote meerderheid is van honger, ellende en ontberingen omgekomen. De terugkeerenden waren goed te spreken over de uitstekende verzorging, die zij sinds hun bevrijding van Nederlandsche zijde hadden ontvangen. Hun afkeer van de Japanners verborgen zij niet.

— Meent ge niet, dat President Soekarno mede-verantwoordelijk is voor Uw deportatie? vroeg ik hen.

Zij bleken de strekking van deze vraag niet te begrijpen. Toen zij een nadere toelichting hadden ontvangen, schudden zij ontkennend het hoofd.

— De Japs hebben den President net zoo misleid als zij het ons deden! Men beloofde ons, dat de achterblijvende gezinnen goed verzorgd zouden worden. Voor ons waren barakken klaar gemaakt, heette het, waar wij voldoende voedsel zouden ontvangen. Achteraf bleek van al deze beloften geen woord waar

te zijn. Niemand wist dit van tevoren. Boeng Karno ook niet. Als hij dit alles had kunnen vermoeden, zou hij onze uitzending natuurlijk verhinderd hebben!

Begin Augustus 1945 werden Soekarno en Hatta door den Japanschen generaal Terautsji naar Saigon ontboden. Terautsji, die daartoe uiteraard instructies uit Tokio had ontvangen, deelde zijn gasten mede, dat zeer spoedig het historische oogenblik aan zou breken, waarop Japan zijn belofte tegenover Indonesië definitief zou inlossen. De onafhankelijkheid van de Republiek Indonesia zou op 24 Augustus 1945 te Batavia officieel geproclameerd mogen worden.

Het hoofdkwartier van den Tenno was klaarblijkelijk tot de slotsom gekomen, dat Japan's capitulatie onvermijdelijk was geworden. Indien men Indonesië nu tot een zelfstandigen staat uitriep, dan zou men de Geallieerden daarmede een maximum aan moeilijkheden kunnen bezorgen, terwijl men daarenboven ook nog hoopte te bereiken, dat de Indonesiërs zich tot in lengte van dagen dankbaar en verknocht aan Japan zouden blijven gevoelen.

Den 8sten Augustus kwamen Soekarno en Hatta in Batavia terug. Denzelfden dag viel de tweede atoombom op Japan.

Drie dagen later arriveerde Sjahrir in Batavia. Hij had een reis door Java gemaakt en besprekingen met de illegale groepen in het land gevoerd. Door dagelijks naar de radio te luisteren, was het hem gelukt zich nauwkeurig op de hoogte te houden van de politieke en militaire ontwikkeling. Hij wist zoodoende, in welk een hachelijke positie de Japanners zich bevonden. Het Rijk van de Rijzende Zon stond op het punt van instorting. Elk oogenblik kon het bericht van de capitulatie van Japan verwacht worden. Moesten de Indonesische nationalisten nu niet van de gunstige gelegenheid profiteeren en zich door een algemeene verzetsactie tegen den Japanschen onderdrukker aan de zijde van de Geallieerden scharen? Sjahrir verwachtte, dat spoedig geallieerde troepen op verschillende eilanden in den Archipel zouden landen. Deze troepen zouden door de bevolking als bondgenooten en bevrijders begroet dienen te worden. Gezamenlijk zou men dan de soldaten van het Japansche fascisme moeten verslaan. Voorbereidingen voor dezen strijd waren in het binnenland reeds getroffen. Het sein tot het verzet zou in Batavia gegeven worden, waar de radio het bericht zou

uitzenden, dat de onafhankelijke Republiek Indonesia geproclameerd was. Op dat signaal zouden de illegale groepen de bevolking oproepen tot den gewapenden opstand tegen den Japanschen bezetter. De later binnenrukkende geallieerde troepen zou men dan tegemoet kunnen treden als vrije en onafhankelijke bondgenooten. Maar men moest haast maken. Het nieuwe wapen, dat de Amerikanen tegen de Jappen in het vuur gebracht hadden, kon tot een snelle ontknooping leiden. Voor het tot deze ontknooping kwam, diende de nationalistische beweging zich door een radicaal besluit openlijk aan de zijde van de Geallieerden gesteld te hebben.

Op den 11den Augustus, onmiddellijk na zijn terugkeer in Batavia, begaf Sjahrir zich naar Soekarno, teneinde hem voor te stellen, gezamenlijk het sein tot den opstand te geven. Maar Soekarno aarzelde. Waarom zou men zich in zoo'n gevaarlijk avontuur gaan begeven? Kon men niet veel beter tot 24 Augustus wachten? De Japanners gingen er immers mee accoord, dat op dien dag de Republiek geproclameerd zou worden? Was het geen dwaasheid om deze proclamatie twee weken eerder te laten geschieden, indien men daarmede het risico liep, een afschuwelijk bloedbad te ontketenen? De Japanners hadden immers nog altijd een groote troepenmacht op Java, zoodat zij zich gemakkelijk zouden kunnen handhaven tegen een opstand van het ongewapende volk. Dat de Japansche oorlogsmachine op het punt stond ineen te storten, kwam Soekarno bovendien niet heelemaal geloofwaardig voor. Hij toonde dan ook geen lust om op de voorstellen van Sjahrir in te gaan. Het was een roekeloos plan, dat de leider der illegalen hem voorlegde en hij wenschte de verantwoordelijkheid voor de ernstige gevolgen, die het ongetwijfeld zou hebben, niet te aanvaarden. Soekarno bleek niet bereid, het startschot voor de omwenteling te geven.

Sjahrir heeft zich bij deze ontmoeting niet onbetuigd gelaten en alle sterke argumenten, die hij ter verdediging van zijn plan aan kon voeren, ter tafel gebracht. Hij wees er op, dat Indonesië de nationale vrijheid niet als een geschenk uit handen van het fascistische en bijna verslagen Japan kon aanvaarden. Indonesië diende zich aan de zijde van de geallieerde mogendheden te stellen, die den oorlog in naam van de democratie en voor de vrijheden van het Atlantisch Handvest gevoerd hadden. Om deze vrijheden voor Indonesië te kunnen ve overen was

niet alleen een platonische verklaring, maar daadwerkelijk verzet tegen Japan noodig. Een onafhankelijkheidsverklaring, die Indonesië uit handen van Nippon ontving, zou voor de Geallieerden waardeloos zijn. Wanneer de proclamatie van de souvereine Republiek Indonesië echter spontaan en zelfstandig door het volk en zijn eigen leiders zou geschieden en bovendien bezegeld zou worden door een gemeenschappelijken strijd van de Indonesische volksmassa en de geallieerde troepen tegen de Japansche legers, dan zou de Republiek politiek in een geheel andere positie komen te verkeeren. Het gebrek aan wapenen moest men bovendien niet al te tragisch nemen, daar het vast stond, dat de Indonesische troepen, die door de Jappen opgeleid waren, gemeene zaak met het volk zouden maken, indien het tegen den bezetter in opstand zou komen. Maar Soekarno liet zich niet overtuigen.

Op 14 Augustus capituleerde Japan. Den volgenden morgen ging Sjahrir opnieuw naar het huis aan de Pegangsaan Oost 56 om den toestand met Soekarno te bespreken. Het bericht van Japan's capitulatie wilde Soekarno evenwel niet gelooven. Sjahrir stelde daarop voor, dat Soekarno zich met den plaatselijken Japanschen bevelhebber in verbinding zou stellen om het bericht te verifieeren. Mocht de generaal vragen, hoe Soekarno aan het bericht kwam, dan was er geen enkel bezwaar tegen, dat hij zich op Sjahrir zou beroepen, die het nieuws van de geallieerde radio had!

Soekarno is inderdaad naar den Japanschen bevelhebber toe gegaan, maar deze verklaarde, dat hij van niets wist. De Japanners vonden het blijkbaar verstandiger, het voor hen catastrophale nieuws voorloopig voor de bevolking geheim te houden. De generaal was dan ook van oordeel, dat Soekarno zich door Sjahrir voor den mal had laten houden! Soekarno liet zich om den tuin leiden. Hij bleef weigerachtig om iets te ondernemen.

Dienzelfden avond stond in het struikgewas bij het huis van Soekarno een jonge Indonesische nationalist. Met de revolver in de vuist wachtte hij, tot Soekarno naar buiten zou komen om den leider, die op een beslissend oogenblik weigerde leiding te geven, neer te schieten. Maar Soekarno bleef thuis, zoodat de jongeman tevergeefs wachtte.

Den volgenden ochtend vernam Sjahrir wat er gaande was

en met welke plannen verscheidene jongelui rondliepen. Hij toonde zich zeer verontwaardigd en maakte hen duidelijk, dat onderlinge moordpartijen de nationale zaak van Indonesië op geen enkele wijze goed konden doen. Hij veroordeelde Soekarno's houding evenzeer als de jeugd dit deed en hij betoogde, dat bijzondere maatregelen in een dergelijke situatie zeker niet misplaatst waren. Maar een moordaanslag op den man, die door de groote massa des volks als het symbool van het nationale vrijheidsverlangen beschouwd werd, zou een misdaad zijn, waardoor de grootste verwarring zou ontstaan en de zelfstandigheid van Indonesië geen stap dichterbij gebracht zou worden.

's Middags werden Soekarno en Hatta ontvoerd. Eenige vastberaden jongelui, bewapend met zwaarden en revolvers, lichtten de twee leiders uit hun woning op en brachten hen naar Rengkas Dengklok, een plaatsje aan den buitenkant van Batavia. Daar werd aan beiden den eisch gesteld, terstond over te gaan tot afkondiging van een zelfstandige republiek. Maar ook hier bleef Soekarno voet bij stuk houden. Hij herhaalde, dat men rustig tot 24 Augustus diende te wachten. Elk ander besluit beteekende een groot bloedbad en daarvoor zou hij zijn handteekening niet zetten.

In Batavia was intusschen het bericht, dat Japan gecapituleerd had, bekend geworden. De wildste geruchten deden de ronde door de stad. Op straat vormden zich groepjes, die de berichten bespraken. Hier en daar ontstonden samenscholingen en volksoploopen en er gingen stemmen op, die zeiden, dat men den gehaten Japanner thans te lijf moest gaan. De Japansche bevelvoering maakt zich ongerust over de opwinding, die zich van de bevolking meester maakte. Als er een volksbeweging zou ontstaan, dan waren de gevolgen niet te overzien. De jarenlang opgekropte woede van de uitgemergelde bevolking zou tot een uitbarsting kunnen leiden, die moeilijk te beheerschen zou zijn. Men diende zich van de medewerking van Soekarno te verzekeren om het gevaar te bezweren. Men wist, dat Soekarno een gematigd man was, die alles zou doen om bloedvergieten te voorkomen. Als hij zich aan het volk zou laten zien en de agitatie van de kleine propagandisten den kop in zou drukken, dan zou men den toestand gemakkelijk in de hand kunnen houden. Soekarno was echter nergens te vinden en

niemand scheen inlichtingen te kunnen geven over zijn verblijfplaats.

Eén man was er in Batavia, die wel op de hoogte was. Dat was Soebardjo, een sluwe spion en maître-chanteur, die er voor gezorgd had contact te onderhouden met de jeugdige activisten uit de omgeving van Sjahrir. Hij wist, dat de jongelui Soekarno en Hatta naar Rengkas Dengklok gebracht hadden en toen hij merkte, dat den Japanners er veel aan gelegen was, het tweetal in Batavia bij de hand te hebben, stelde hij den Japanschen kolonel Maeda van de ontvoering op de hoogte. Maeda bleek buitengewoon verheugd met deze tip. Hij gunde zich geen tijd om een gewapend geleide bijeen te brengen, maar sprong onmiddellijk met zijn Indonesischen zegsman in een auto om de twee ontvoerde politici te gaan opsporen. Vrij snel ontdekte men het tweetal in het huis in Rengkas Dengklok, waar zij gevangen gehouden werden. Men vond hen in heftig debat gewikkeld met hun ontvoerders, die met de vuist op tafel sloegen en steeds dringender eischten dat Soekarno zich aan het hoofd van de volksbeweging zou stellen.

Kolonel Maeda verlangde, dat de twee leiders terstond mee naar Batavia zouden terugkeeren. Hij verklaarde, dat hun aanwezigheid daar dringend noodzakelijk was om een dreigende uitbarsting van de volkswoede te voorkomen. Maar de jongelui gaven te kennen, dat zij eerst de zekerheid moesten hebben, dat de Proclamatie onderteekend zou worden.

— De heeren kunnen teekenen wat gij maar wilt! verklaarde Maeda. Mits zij maar mee naar Batavia gaan!

Maeda was tot elke toezegging bereid en hij bleek met elke belofte accoord te gaan, indien Soekarno maar terstond mee naar Batavia terugging.

Den 17den Augustus, 's middags om vier uur, kwam het geheele gezelschap in Batavia terug. Soekarno en Hatta hebben de proclamatie toen meteen geteekend. De officieele afkondiging voor de radio vond den volgenden dag plaats. Het was het sein, waarop het binnenland gewacht had. Overal ging de bevolking de Jappen te lijf. Er ontstonden bloedige gevechten, waarbij de Japanners duizenden en de Indonesiërs tienduizenden dooden verloren. Ten slotte moesten de Jappen zich bijna overal overgeven, waarna zij gedood of geïnterneerd werden. Hier en daar ontsnapten kleine groepjes, die zich naar de bergen en bosschen

uit de voeten wisten te maken. Alleen in Batavia hielden de Jappen voorloopig de macht in handen. Terstond na de proclamatie van de Republiek liet de Japansche bevelhebber hier de Indonesische troepen ontwapenen en naar huis sturen. Soekarno, die wist dat de bezetter in de hoofdstad een vrij groote troepenmacht had geconcentreerd, wilde daar het sein tot den opstand niet geven, omdat hij het risico veel te groot bleef vinden.

De geallieerde troepenlandingen, waar Sjahrir op gerekend had, bleven uit. De Indonesiërs knapten de ontwapening en vernietiging van den Jap alleen op en bijna overal namen zij de leiding van het openbare leven in eigen handen.

Zoo ontstond de Republiek Indonesia.

Een ontmoeting met een oud man

Na een dag, die zich gekenmerkt had door een langdurige treinreis, vermoeiende autotochten, een officieelen maaltijd en een leerzaam bezoek aan eenige fabrieken, was ik dien avond in Malang aangekomen. In Hotel Negara, dat vroeger Hotel Splendid geheeten bleek te hebben, waren nog verschillende kamers vrij, zoodat het geheele gezelschap spoedig ondergebracht kon worden. Ik was vroeg naar bed gegaan en lag onder mijn klamboe na te denken over al die geestdriftige, hard werkende en hoffelijke jonge menschen, die ik dien dag had leeren kennen, toen er op de deur van mijn hotelkamer geklopt werd.

— Binnen! riep ik, nadat ik eerst het electrische licht aangedraaid had.

In de deuropening verscheen een kleine gestalte. Het was een grijze heer van een jaar of vijfenzestig.

— Meneer Goedhart? vroeg hij.

— Inderdaad! antwoordde ik, mezelf niet zonder nieuwsgierigheid afvragend, wat dit bezoek aan mijn bed te beteekenen kon hebben.

— Mag ik naderbij komen? vroeg de bezoeker, die inmiddels de deur achter zich gesloten had.

Ik had het muskietennet intusschen opzij geslagen. Mijn bezoeker maakte een prettigen, beschaafden indruk. Hij sprak uitstekend Nederlandsch en zijn sympathieke stem had een innemenden klank. Ik noodigde hem uit, een stoel te nemen, me verontschuldigend, dat ik hem in bed liggend moest ontvangen.

Hij stelde zich voor en drukte me hartelijk de hand.

— Ik had in de kranten gelezen, dat U komen zoudt. Ik hoop, dat U me niet kwalijk neemt, dat ik onaangediend hier ben komen binnenvallen. Maar ik heb meer dan een jaar lang

geen Hollander gezien en gesproken en ik vond, dat ik Uw bezoek meteen moest aangrijpen om weer contact met Nederland op te nemen. Want weet U, ik hou van Holland. Ik heb er een jaar of vijf gewoond. Dat was in de dertiger jaren. Ik ben toen lector in het Maleisch aan de universiteit in Leiden geweest. Ja, dat was een mooie tijd. Ik heb er de prettigste herinneringen aan. Ik heb er veel vrienden gemaakt. Ik ben naar U toe gekomen, omdat ik zoo graag eens uit de eerste hand zou willen hooren, hoe het nu eigenlijk in Holland is. Heeft Leiden zwaar geleden door den oorlog? Is het waar, dat een groot deel van Den Haag in puin gelegd is bij een bombardement? Zijn de universiteiten weer gewoon op gang?

De eene vraag volgde op de ander. De oude heer bleek een groote, algemeene belangstelling te hebben. Hij vroeg mij naar verschillende Leidsche hoogleeraren, naar hun vrouwen en kinderen en naar vrienden, die hij in Rotterdam en Amsterdam bleek te hebben. Hij wou weten, of de uitgeverijen weer werkten en of er weer boeken verschenen en in het bijzonder ging zijn belangstelling uit naar de ervaringen, die Nederland tijdens de bezetting had opgedaan. Een lawine van vragen rolde over me heen en de weetgierigheid van den ouden heer was zoo groot, dat ik ternauwernood de gelegenheid kreeg om op de vele kwesties, die hij opwierp, te antwoorden. Het was onmiskenbaar, dat hij een beetje heimwee naar Nederland had en toen ik een opmerking daarover maakte, erkende hij volmondig, dat hij verduiveld graag nog eens een reis naar Holland zou willen maken.

— Maar daar zijn de omstandigheden op het oogenblik niet naar! verzuchtte hij eenigszins weemoedig.

Een merkwaardig vermoeden kwam bij mij op. Deze oude heer was kennelijk uitermate pro-Nederlandsch. Zou hij wellicht één van die lieden zijn, die zich niet met de Republiek kunnen verzoenen, maar die zich stil houden en geen woord van openbare critiek durven uiten, omdat zij bang zijn anders opgepakt te worden? In Batavia had men mij vaak verteld, hoe de verstandige Indonesiërs, die zich den goeden, ouden tijd herinnerden en die terugverlangden naar de ordelijke toestanden onder het Nederlandsch-Indische Gouvernement, met verlangen zaten uit te zien naar de komst van de Nederlandsche troepen. Was mijn bezoeker wellicht één van deze verstandige

lieden? Was hij misschien op dit ongewone uur bij mij gekomen, om ongehinderd met me te kunnen spreken, om zijn hart uit te storten, om mij op de hoogte te brengen van alle grieven, die hij wellicht tegen het Republikeinsche bewind mocht hebben en misschien zelfs mijn medewerking te vragen om een verzoek om hulp tot Nederland te richten? Had een intelligent man, die in Batavia een hooge post bekleedt, mij nog niet kort tevoren verteld, dat er binnenkort een verzoek om hulp uit Djokjakarta te verwachten was? Had hij mij niet verzekerd, dat verschillende Indonesiërs uit hoogere kringen, uit den voormaligen regentenstand en den adel en uit de vroegere ambtenarenwereld zich in het geheim aaneengesloten hadden en dat zij door middel van een geheimen boodschapper getracht hadden met het Gouvernement in Batavia in contact te komen? Was de oude heer, die tegenover mij zat, wellicht een dezer samenzweerders? Was alles, wat hij mij tot nog toe gevraagd en verteld had, slechts een inleiding geweest tot een dieper gaand gesprek, waarvoor hij eerst voorzichtig had willen peilen, of het zonder risico met mij gevoerd zou kunnen worden? Men dringt toch niet 's avonds bij een wild vreemden hotelgast de slaapkamer binnen, uitsluitend om te vertellen, dat men zoo graag nog eens een bezoek aan Nederland zou willen brengen?

Ik besloot, den ouden heer verder uit zijn tent te lokken en hem alle gelegenheid te geven, zich uit te spreken. De eerlijkste methode is daarbij altijd de beste.

— Hoe staat U tegenover de Republiek? vroeg ik plotseling.

De oude heer keek me eenigszins onthutst en verbaasd aan. Had ik zijn onuitgesproken gedachten geraden? Voelde hij zich door mijn rechtstreeksche vraag onaangenaam verrast en overrompeld? Hij scheen weinig lust te hebben, er duidelijk op te antwoorden, want hij gaf althans te kennen, dat hij niet goed begreep, wat ik met mijn vraag bedoelde.

— Ik wil niet onbescheiden zijn, zei ik. Maar ik krijg uit Uw woorden den indruk, dat U niet bepaald een vijand van de Nederlanders bent. Het tegendeel lijkt me eerder het geval te zijn. Ik zou nu toch wel gaarne willen weten hoe een man als U, die zoo'n groote belangstelling heeft voor alles wat Nederlandsch is, tegenover den politieken gang van zaken hier staat. Aanvaardt U de Republiek als een voldongen feit? En steunt U haar streven?

Bij deze woorden barstte de oude heer in lachen uit. Ik was me er niet van bewust iets gezegd te hebben, dat bijzonder grappig moest klinken, zoodat ik hem eenigszins geërgerd aankeek.

— Maar natuurlijk! antwoordde mijn gast. Natuurlijk sta ik achter de Republiek! Wat had U dan gedacht?

Zijn lachbui was intusschen bedaard en met een ernstig gezicht ging hij voort:

— Ik ben toch een Indonesiër! Wij hebben tegenwoordig onze eigen staatkundige organisatie, onze eigen staat. Dat is de Republiek Indonesia. Daar staan wij op het oogenblik allemaal achter. Hoe zou het anders kunnen? Wij Indonesiërs hebben ons eigen land toch lief, evenals U het Uwe? Zouden wij dan niet gelukkig zijn, nu we onze zelfstandigheid en staatkundige vrijheid veroverd hebben? Laat niemand hierover verkeerde denkbeelden koesteren. De Republiek wordt gedragen door de heele bevolking. Ik wil toegeven dat hier en daar nog wel enkele heel oude menschen zitten, die niets begrijpen van alles, wat om hen heen gebeurt. Maar dat zijn uitzonderingen, die men verwaarloozen kan. De groote massa van het volk is in geestdrift ontbrand. De jeugd is bereid voor de Republiek te sterven. Dagelijks melden zich telkens weer duizenden aan, die in het leger opgenomen willen worden, maar die men voorloopig af moet wijzen, omdat er niet genoeg wapens zijn. Aan het front is het al zoo, dat we op elk geweer drie of vier soldaten hebben. Ook wij ouderen spannen alle krachten in en wij brengen ook onze offers. Ik ben zelf acht jaar geleden reeds gepensionneerd, maar sinds de Republiek bestaat en ik gezien heb, hoe hard iedereen werkt en welk een gebrek aan intellectueele krachten er is, heb ik me weer aangemeld. Ik ben nu directeur van de H.B.S.

Langzamerhand begon ik te begrijpen, waarom de oude heer zooeven gelachen had. Het idée, dat men er aan kon twijfelen of hij wel instemde met de nationale bevrijding van Indonesië, was zoo absurd voor hem, dat het op hem werkte als een goede mop. Aan de eerlijkheid van zijn enthousiasme viel overigens niet te twijfelen. Een oude man, die acht jaar van zijn welverdiende pensioen genoten heeft en dan plotseling weer aan het werk gaat om een zware taak op zich te nemen, behoeft geen ander bewijs van de oprechtheid van zijn bedoelingen te geven en een volksbeweging, die niet alleen honderdduizenden jonge-

lieden, maar ook menschen op leeftijd tot zulke offers weet te bewegen, heeft kennelijk grooten diepgang. Toch was ik nog niet heelemaal voldaan door de uiteenzetting van mijn bezoeker.

— Bent U steeds even enthousiast voor de Republiek geweest? vroeg ik hem.

Hij dacht even na, alvorens te antwoorden.

— Neen, antwoordde hij ten slotte. Ik moet bekennen, dat de menschen van mijn generatie zich een jaar geleden, toen Japan capituleerde en plotseling de Republiek geproclameerd werd, niet terstond hebben laten overtuigen. Wij vonden het een nogal overmoedige onderneming en we maakten ons ongerust over de vraag, hoe dit experiment zou moeten afloopen. Maar sindsdien zijn wij overtuigd geworden en het zijn onze eigen kinderen, die ons overtuigd hebben. Het zijn immers onze zoons, die de leidende posities bezet hebben! Zij werken hard, ze geven blijk van leidersgaven, van doortastendheid en van verantwoordelijkheidsgevoel. Het zijn eveneens onze zoons, die aan het front staan en die bijvoorbeeld bij Soerabaja de Britten tegengehouden hebben. Militair, staatkundig en organisatorisch is alles me heel hard meegevallen. Het is allemaal veel beter gegaan, dan ik aanvankelijk gevreesd heb. Het hachelijke experiment, dat 17 Augustus 1945 begon, is in principe gelukt. Natuurlijk zitten we nog tot aan onzen nek in de moeilijkheden. Maar dat is eigenlijk bijkomstig. Hoofdzaak is, dat wij met onze eigen menschen het leven op redelijke wijze op gang hebben gebracht na de instorting van het Japansche apparaat in dit land en dat we het ook op gang hebben kunnen houden. Ik hoop uit het diepst van mijn hart, dat de Nederlanders dit ook zullen willen inzien en dat wij spoedig met hen tot een bevredigende regeling zullen kunnen komen.

Dit leek mij een punt, waarop een preciseering van het standpunt van den ouden leeraar van groot belang moest zijn. Zijn woorden bewezen duidelijk, dat hij een gematigd man was, maar dat hij niettemin zonder reserve aan den strijd om de nationale vrijheid meedeed. Zijn opvattingen waren kennelijk representatief voor een groot deel van het Republikeinsche intellect en voor de opgroeiende jeugd, waarop hij door zijn functie een grooten invloed moest oefenen. Daarom vroeg ik hem, hoe hij zich een bevredigende regeling voorstelde.

— Laat men Sjahrirs tegenvoorstellen aanvaarden! was zijn

oordeel. Wanneer de Republiek Indonesia door Nederland niet alleen de facto, maar ook de jure erkend wordt en Java en Sumatra dan gemeenschappelijk een onafhankelijken staat vormen, dan zou men voor een overgangstijdperk een afzonderlijke regeling kunnen treffen voor de overige gebieden van het voormalige Nederlandsch Indië, die in elk geval op de een of andere wijze met de Republiek in een gemeenschappelijk verband verbonden moeten blijven. Ik geef toe, dat de rest van Indonesië nog ver ten achter staat bij Java en Sumatra, maar dat kan voor ons toch geen reden zijn om de Indonesische eenheidsgedachte los te laten. Voor het overige zou een goed geformuleerd en langdurig bondgenootschap tusschen Nederland en de Republiek gesloten moeten worden.

— Een bondgenootschap blijkt onder bepaalde omstandigheden niet veel anders dan een vodje papier te zijn! wierp ik tegen.

— Dat mag waar zijn, maar zoo bedoelen wij het zeker niet! repliceerde de oude heer. Wij hebben immers vele tienduizenden specialisten op elk gebied noodig en van waar zouden we die beter kunnen halen dan van Nederland? Ach, ik ken de Hollanders en ik heb er tallooze vrienden onder. Ik ken ook hun slechte eigenschappen! voegde hij er lachend aan toe. Maar toch houd ik van ze! Waren we maar vast weer zoo ver, dat hier weer Nederlandsche professoren, leeraren, onderwijzers, ingenieurs e.d. aan het werk konden gaan. We hebben ze immers harder noodig dan ooit tevoren! Wij willen het analphabetisme uitroeien en fabrieken bouwen en ons land moderniseeren. We zijn werkelijk niet zoo naïef om te meenen, dat we dat zonder hulp van buiten zouden af kunnen. We hebben immers een schreeuwend tekort aan intellectueel geschoolde krachten en dat tekort zal zich in de toekomst, als onze jongens al hun groote plannen willen gaan uitvoeren, nog veel sterker doen gevoelen. We zullen straks eigenlijk veel meer Hollanders kunnen gebruiken, dan hier vroeger ooit geweest zijn. Ze zullen natuurlijk is een andere positie komen dan vroeger. Toen was de Hollander hier eigenlijk de onbeperkte heerscher. Dat is voor goed voorbij. Maar als medewerker, als adviseur en als vriend willen wij hem graag hier hebben. Men schijnt van dit alles in Holland niet veel te begrijpen en uit een paar Hollandsche kranten, die ik onlangs toevallig in handen kreeg, heb ik zelfs

den indruk gekregen, dat men in Holland denkt, dat wij de blanken haten en in het bijzonder vijandig tegenover den Hollander staan. Maar daar is geen woord van aan!

— Nou nou! viel ik hem in de rede. Dat zou men nu ook niet bepaald zeggen, als men sommige opwindende radiospeeches van lieden als b.v. Soetomo gehoord heeft!

De oude heer maakte een afwerend handgebaar.

— Och kom! repliceerde hij. Dat moet men zoo ernstig niet nemen. Zoolang er gevochten wordt, blijven er natuurlijk harde woorden vallen. Daar is weinig aan te doen. Soetomo is een beetje een wilde jongen. Trouwens, de Nederlandsche radio maakt het ook nogal bont! Ze praat maar over ons, alsof wij fascisten en brandstichters zijn en de Hollandsche pers maakt ons voor rebellen en opstandelingen uit. Als er een overeenkomst getroffen wordt, houdt dat wederzijdsche geschimp vanzelf wel op en dan zal wel spoedig blijken, dat de gemiddelde Indonesiër heelemaal geen haatgevoelens tegen den Hollander heeft. Dacht U nu werkelijk, dat de Japansche propaganda hier zooveel ingang heeft gevonden? Heusch, als men dat in Nederland gelooft, dan vergist men zich wel heel erg! De Japanners hebben ons daarvoor veel te smerig behandeld. In het begin van de Japansche bezetting vond de Japansche propaganda wel gehoor bij de bevolking, maar dat is spoedig veranderd. Millioenen van onze menschen zijn als dwangarbeiders weggevoerd en nooit meer teruggekomen. In den dagelijkschen omgang behandelde de Jap ons als slaven. We moesten diep voor hem buigen en zoodra men een kleinigheid deed, die hem niet aanstond, deelde hij klappen uit. Duizenden Javaansche meisjes heeft hij weggesleept en in de soldatenbordeelen ongelukkig gemaakt. De rijst stal hij uit de schuren van den boer, zoodat overal hongersnood uitbrak. Reeds in 1943 braken op verschillende plaatsen opstanden uit, die in bloed gesmoord zijn. De Jap heeft alles gedaan wat in zijn vermogen was, om den haat van de bevolking op te wekken. Dacht U, dat wij het bedrieglijke van de Japansche propaganda op den duur niet algemeen zijn gaan inzien? Wij ouderen, die ons den Hollandschen tijd uitstekend herinneren, wisten drommels goed wat wij ervan moesten denken, als de Japansche radio ons vertelde, dat Japan ons bevrijd had van het juk der Hollandsche imperialisten! Als wij hadden moeten kiezen, dan hadden wij duizendmaal liever

die Hollandsche imperialisten dan onze Japansche broeders als meesters en leiders in huis gehouden! Maar de tijd is nu gekomen, dat we de leiding zelf in handen nemen. Holland moet leeren inzien, dat dit ons goede recht is. We hebben genoeg van alle overheerschers, van de goede zoowel als van de slechte.

Was het eigenlijk allemaal niet volkomen logisch en vanzelfsprekend, wat de oude heer vertelde? Ik kon me volkomen in zijn gedachtengang verplaatsen en ik glimlachte bij de gedachte, welk een dwazen indruk het op hem moest maken, indien er nu iemand in de kamer binnen gekomen zou zijn, die hem verteld zou hebben, dat hij en zijn landgenooten in strijd met de Nederlandsche Grondwet handelden, dat hun optreden inbreuk maakte op de Nederlandsche souvereiniteitsrechten in Nederlandsch Indië en dat een rebel een rebel is en het gezag het gezag! Was onze eigen nationale geschiedenis ook niet begonnen met rebellie? Waren wij niet in opstand gekomen tegen de Spaansche overheersching en hadden onze voorouders Philips II niet afgezworen? En wat hadden deze Indonesiërs eigenlijk met onze Grondwet te maken? Hadden zij ooit invloed kunnen oefenen op inhoud en samenstelling van deze Grondwet? Had men hen ooit gevraagd of zij accoord gingen met de wetten en besluiten, die wij in Den Haag voor hen, over hen en zonder hen genomen hadden? Dat zij nu van de gelegenheid geprofiteerd hadden zichzelf onafhankelijk te maken, was toch volkomen begrijpelijk! Het was triest, dat dit met zooveel gruwelen gepaard was gegaan. Ik dacht aan de vrouwen en kinderen die in Soerabaja en Ambarawa in koelen bloede vermoord waren en aan de lijken, die nog geen jaar geleden dagelijks, vastgespijkerd op planken, door het Priok-kanaal in Batavia gedreven hadden. Maar waren de beeldenstormen en de vele andere verwoestingen en wreedheden, waarmee de geboorte van onze eigen natie gepaard was gegaan, niet van hetzelfde allooi geweest? Als nationale hartstochten losbarsten en niet terstond in een normale en rustige bedding gebracht kunnen worden, schijnen wreedheden en misdaden onvermijdelijke verschijnselen te zijn, die de groote staatkundige gebeurtenissen begeleiden.

Den grijzen leeraar, die een vriend van Nederland was en die juist daardoor zoo'n indrukwekkend pleitbezorger voor de zaak van de Republiek Indonesia bleek te zijn, kon ik zeker

niet verantwoordelijk stellen voor de onaangename begeleidingsverschijnselen, die de Indonesische vrijheidsbeweging het laatste jaar te zien had gegeven.

Tot diep in den nacht heb ik met hem doorgepraat. Hij vertelde mij uitvoerig van de moeilijkheden, die hij had. Leerboeken waren er niet meer op de H.B.S., de leeraren moesten vrijwel alles uit het hoofd doceeren. Bovendien was er een tekort aan leeraren, zoodat men studenten, die nog niet afgestudeerd waren of andere personen, die in het een of andere vak eenige bekwaamheid bleken te bezitten, als leeraar had moeten aanstellen. De duurte was eveneens oorzaak van vele moeilijkheden. De salarissen waren sinds den Hollandschen tijd gelijk gebleven, zoodat een leeraar, die b.v. voor den oorlog per maand 400 Hollandsche guldens ontving, thans 400 Jappen guldens uitgekeerd kreeg. Van zoo'n bedrag kon men ternauwernood een week leven. Hoe redde men zich dan? Net als alle anderen, die van een vast salaris moesten leven. Men verkocht telkens maar wat van zijn bezittingen, een meubelstuk of een van de laatste restanten uit de linnenkast, die men tot nog toe zorgvuldig had weten te bewaren. De regeering zorgde trouwens voor regelmatige distributie van levensmiddelen e.d. ten behoeve van allen, die in loondienst waren, zoodat men er wel op de een of andere manier doorheen kwam. Er was nu eenmaal inflatie en daar zou straks, als het geldwezen gesaneerd zou worden, wel een eind aan komen.

— Al deze moeilijkheden komen we te boven! zei de oude baas, toen hij ver na middernacht afscheid van mij nam. Wij hebben een groote toekomst voor ons! Wij zullen een groot, welvarend en rijk volk worden! Wij zullen onzen achterstand inhalen en op den duur onze eigen bijdrage tot de cultuur en de beschaving van de menschheid gaan leveren. Nederland en Indonesië moeten daarbij goede vrienden blijven! Ik twijfel niet, of dat zal lukken. Het eenige, wat ik betreur, is dat ik al zoo oud ben. Ik zal zelf slechts het eerste begin zien. Maar onze jongens, die zullen het nog beleven!

Toen ik mijn bezoeker uitliet, hoorde ik den weemoedig-ironischen roep van een gekko. Ik huiverde. De nachten zijn frisch in Malang.

Bij den tempel van Tanarakan

Tusschen de uitloopers van het gebergte, waaraan de Kloet en de Kawi zulke karakteristiek vulkanische accenten geven, brengt een lange trein, waarin een vijftal luxe-rijtuigen meerijden, een groot gezelschap autoriteiten van Malang door de vallei van de Kali Brantas naar Blitar. Door de groote ruiten van de salonwagens heeft men een schitterend uitzicht op de jonge djati-aanplantingen op de berghellingen. In den drogen Augustustijd staan de boompjes, die straks het harde en kostbare teakhout moeten leveren, bladloos in de heete zon. Hier en daar ziet men arbeiders van het boschwezen bezig met onderhoudswerkzaamheden. Ir. Saksono, de vice-minister van Economische Zaken, vertelt me, hoe roekeloos de Japanners met de bosschen van Java omgesprongen hebben. Zonder zich te bekreunen om de ernstige gevolgen, die dit voor waterstand, bevloeiïng en bodem kon hebben, lieten zij telkens weer andere groote boschcomplexen omhakken. De Republiek heeft ook veel hout noodig, dat men helaas nog niet van elders uit den Archipel kan laten komen, zoodat er nog steeds boomen omgehakt moeten worden. Men zorgt er intusschen voor, dat er nieuw hout aangeplant wordt. Als de trein in een wat lager gelegen terrein komt, ziet men overal weer bouwgrond, die intensief bewerkt wordt. De velden met soyaboonen, cassave, maïs, tabak en paprika strekken zich uit tot aan de berghellingen en ze reiken tot vlak aan de spoorlijn. Hier en daar staat een onmogelijk klein vogelverschrikkershuisje, waarin een bruine kwajongen zit, die met groot enthousiasme telkens aan de touwtjes trekt, waardoor bonte lapjes, stukjes glinsterend metaal en soms ook kleine klokjes in beweging gebracht worden. Ergens vlak bij den oever van de Brantas staat een oude kalkbranderij, die er verwaarloosd uitziet en die niet meer schijnt te werken. Telkens

duiken groepjes naakte kinderen op uit de pisangtuinen naast de spoorbaan, die den voorbijsnellenden trein met luide Merdeka-kreten begroeten en hartelijk blijven nawuiven.

In den restauratiewagen wordt een voortreffelijke maaltijd opgediend. De bedienden die in een keurige uniform zijn gestoken serveeren vlug, oplettend en correct. Toch voelt men iets in de sfeer, dat het onmogelijk maakt om hen „djongos" te noemen. Aan de tafeltjes zitten ministers, vice-ministers, secretarissen-generaal en officieren, zonder uitzondering menschen, die tot een geheel andere sociale groep behooren dan de bedienden van den restauratiewagen. Toch is er in hun onderlinge verstandhouding een wederzijdsche welwillendheid en waardeering, die alleen maar verklaard kan worden uit den gemeenschappelijk gevoerden strijd voor de nationale vrijheid en de vernieuwing van de sociale verhoudingen. Mijn tafelgenoote, mevrouw Soebandrio, licht me nader in. Zij is een jeugdige en charmante verschijning, arts van beroep, maar aan haar practijk heeft ze het afgeloopen jaar niet veel gedaan. Zij zit midden in de vrouwenpolitiek, voert het woord op vergaderingen en ze is een stuwende kracht in de socialistische beweging. Men kan haar niet beter op gang brengen dan met de verzekering, dat een fatsoenlijke vrouw twaalf kinderen moet hebben en dat zij voor het overige in de keuken thuis hoort! Dan stampvoet zij hartstochtelijk, balt verontwaardigd een vuistje en steekt een betoog af om te bewijzen, dat de Republikeinsche revolutie niet alleen ten doel heeft, Indonesië te bevrijden van vreemde overheersching, maar dat zij eveneens de oude maatschappelijke verhoudingen omver moet werpen, waarvoor het in de eerste plaats noodig is, dat de vrouw uit haar afhankelijke, onderdanige en slaafsche positie verlost wordt Het hartstochtelijke vuur en het revolutionaire élan waarmee zij spreekt hebben mij ertoe gebracht haar „madame la pétroleuse" te noemen, wat zij prompt beantwoordt met „monsieur le coloniste", al bezit ik dan ook geen enkel aandeel H.V.A. Mevrouw Soebandrio vertelt me, dat het in de Republiek gewoonte is, een kellner of bediende aan te spreken als Boeng of als Soedara. Boeng beteekent zooveel als oom, oudere vriend. Soedara is broeder. Aan de benaming Djongos zit een luchtje, dat doet denken aan het koloniale verleden, toen iedere blanke zijn djongos had en er wel eens mee omsprong alsof het zijn lijfeigene was. Een

fooi kan men zijn ouderen vriend en zijn broeder moeilijk geven. Na den maaltijd druk ik den hoofdbediende, die zijn best gedaan had om me allerlei Europeesche spijzen voor te kunnen zetten, hartelijk de hand, hetgeen hij zeer op prijs stelt. Tegenover den Hollandschen gast voelt hij zichzelf blijkbaar een stukje van de Republiek, wier naam en eer hij hoog te houden heeft.

In een van de andere rijtuigen zit dr. Hatta, de vice-president, in druk gesprek met dr. Darmasetiawan, den minister van Volksgezondheid. Dr. Hatta houdt zich streng aan de voorschriften van den Islam, zoodat hij in de Poeasamaand pas na zonsondergang aan tafel verschijnt. Dr. Darmasetiawan, een zwaargebouwde, gemoedelijke figuur, schijnt door iedereen in het gezelschap uit hoofde van zijn functie beschouwd te worden als de man, die onder alle omstandigheden voor medicamenten moet zorgen. De borstzak van het ministerieele khaki-hemd bevat allerlei kleine tubes, waaruit iedereen, die aan hoofdpijn, maagpijn, hooikoorts of iets anders lijdt, een voor zijn aandoening geschikt tabletje kan krijgen.

In den laatsten salonwagen van den trein, die door een groote achterruit een ideale uitkijkpost vormt, heeft men een prachtig gezicht op het telkens van karakter wisselende landschap. Mr. Phoenix maakt af en toe een filmopname. Hij reist met zijn vrouw al maandenlang voor een Engelsche filmmaatschappij door de Republiek. Beiden dragen de uniform van War Correspondent, maar het zijn niettemin eenvoudige en sympathieke menschen. Ze zijn allebei verliefd op Indonesië geworden.

— Het is het mooiste land, dat ik ooit gezien heb! vertrouwt mrs. Phoenix me toe. We hebben hier tienduizenden meters film gemaakt. Je kunt eenvoudig niet ophouden, het is alles even schoon en indrukwekkend. We hebben tientallen fabrieken en bedrijven bezocht, die in vol bedrijf waren en de films, die we ervan gemaakt hebben, zijn al lang in Londen. Maar het schijnt, dat men de vertooning ervan in Holland niet wil toestaan. Heusch, die films liegen niet. Ze laten de waarheid zien. Wil men die in Holland niet kennen?

Mr. Phoenix valt zijn vrouw bij. Hij is even geestdriftig over het Indonesische landschap als over den Indonesiër zelf.

— In een jeep rijd ik nu al maandenlang met mijn vrouw, een camera en een paar filmbussen kris-kras door Java. We

zijn natuurlijk van goede papieren voorzien, maar voor het overige hebben we geen enkele bescherming. Niettemin is ons in al dien tijd nog nooit wat overkomen. De Javaan is vriendelijk, hoffelijk en hulpvaardig. Al het gepraat over blankenhaat is onzin. Als we met pech hier of daar langs den weg staan, komen er altijd wel een paar Indonesiërs langs, die ons behulpzaam zijn om het beestje weer op gang te helpen. En overal word je even gastvrij ontvangen. Zoodra ze het gevoel hebben, dat je geen vijand van hen bent, behandelen ze je als vriend. U hebt geen idée, hoe er overal gewerkt wordt. Ik heb films gemaakt van allerlei fabrieken, waar honderden en soms zelfs duizenden arbeiders werken. Het gaat er normaal toe en ze doen hun best om de productie zooveel mogelijk op te voeren. Het is overigens merkwaardig, hoe zachtmoedig dit volk is. Als de Hollanders met zulke menschen niet in vrede kunnen leven, dan ligt het beslist aan de Hollanders zelf! U neemt me mijn openhartigheid toch niet kwalijk?

— In het minst niet. Maar ik wou zelf graag even openhartig zijn! riposteer ik.

— Zonder eenige beperking toegestaan! zegt mrs. Phoenix, die de uiteenzettingen van haar echtgenoot met schitterende oogen heeft gevolgd, lachend.

Ik maak terstond van de gelegenheid gebruik.

— Ik heb hier op Java nu al tientallen Engelschen ontmoet, die me telkens allerlei verstandige dingen gezegd hebben. Ze hebben alle critiek op de Hollanders, op ons koloniaal bewind, op onze houding en op ons beleid en onze politiek tegenover de Indonesiërs. Ik kan niet ontkennen, dat die critiek dikwijls gerechtvaardigd en juist is. Ik begrijp alleen niet, hoe het komt, dat de Engelschen, die zoo'n helder inzicht in dit soort problemen blijken te hebben, in hun eigen koloniën zooveel moeilijkheden ondervinden. Zij verwijten ons hier, dat wij ons superieur gedragen tegenover den Indonesiër. Dit verwijt is helaas niet heelemaal misplaatst. Maar is de arrogantie van den gemiddelden Brit tegenover de volkeren, die onder zijn koloniale heerschappij staan, niet veel erger?

Mr. Phoenix glimlacht fijntjes. Hij aanvaardt mijn tegencritiek volledig en hij zegt, dat hij ook heelemaal niet van plan is, het Engelsche koloniale beleid en de Britsche koloniale tradities voor zijn rekening te nemen. Behalve een goed camera-

man, lijkt hij mij ook een goed diplomaat te zijn. Men weet trouwens nooit precies, wat men eigenlijk van die Engelschen moet denken, die op duizenden kilometers van huis in vreemde landen, waar oorlogen en revoluties uitgevochten worden, rondzwerven.

In Blitar ligt een roode looper op het perron en een eerewacht van de T.R.I. staat onder bevel van een parmantig officiershaantje gereed om het officieele gezelschap de eerbewijzen te brengen. De saamgestroomde menigte begroet ons met een driewerf „Merdeka". Dr. Hatta wordt met eenig ceremonieel ontvangen door de plaatselijke autoriteiten. De toeschouwers staren verbaasd naar de drie blanken in het gevolg van den vice-president. Men stoot elkander aan en maakt de een of andere opmerking. Als ik een groetend handgebaar maak, ontspannen de verwonderde gezichten zich en lacht men, vriendelijk en welwillend. Een tiental auto's staat gereed om ons een rondrit door de stad te laten maken. Langs den weg, dien we volgen, zien we overal soldaten opgesteld, die op Japansche manier met hun gezicht naar het publiek en met hun rug naar den voorbijtrekkenden stoet gekeerd staan. De burgemeester van Blitar, bij wien ik toevallig in de auto terecht gekomen ben en wiens aandacht ik op dit merkwaardige gedrag van de eerewacht vestig, lacht vriendelijk.

— Soedah! meent hij. Laat ze maar staan. Ze doen niemand kwaad. Ze hebben het nu eenmaal op deze manier geleerd!

Overal staan groote groepen menschen langs den weg, die den vice-president en zijn gevolg luide toejuichen. Jong en oud is met rood-witte strikjes getooid en iedereen roept „Merdeka!" Hier en daar staan groepjes jonge arbeiders opgesteld die een bedrijfswacht vormen en die, in keurige uniformen gestoken, volgens de regelen der kunst het geweer presenteeren. Af en toe ziet men ook groepjes jongelui, die in sterk uiteenloopende kleedij en met gespitste bamboestokken in het gelid langs de straat staan. In de Arabierenwijk ziet men menschen van een geheel ander type, die niettemin ook de vrijheidskreet ter begroeting van het officieele bezoek aanheffen. Buiten de stad passeeren we verschillende desa's, waarvan het bestuur zich — soms in fleurige blauwe jasjes gestoken — langs den rijweg heeft geposteerd om het plaatsvervangend staatshoofd hulde te brengen. De rit gaat langs uitgestrekte koffietuinen, maïs-

en tabaksvelden en soms ziet men ook een erf waar veel ananas groeit. Tusschen de pisangboomen dartelen ontelbare naakte kindertjes rond. Mrs. Phoenix, die ook bij ons in den wagen zit, wordt er sentimenteel van Ze zou ze allemaal wel een hemdje willen aantrekken, maar waar zou ze zooveel hemdjes vandaan moeten halen?

In Tanarakan bezichtigen we den ouden Hindoetempel, die tien eeuwen geleden gebouwd werd en dien tijd op wonderlijk solide wijze heeft weten te trotseeren. De Javaan is reeds sinds honderden jaren mohammedaan, maar deze bouwvallen van de Hindoebeschaving worden niettemin zorgvuldig en met piëteit onderhouden. In een hooggelegen torentempeltje vindt men een in steen gehouwen dik oud heertje met een olifantskop. Hoeveel generaties zouden hier voor geknield hebben? De traptreden, die naar het torentje leiden, zijn diep uitgesleten. De desabevolking uit de omgeving brengt hier nog altijd bloemen en wanneer men het sacrale respect ziet, waarmede iedereen den tempel betreedt, dan voelt men, dat deze zorgvuldig onderhouden ruïne meer is dan een beschavingsmonument uit een grijs verleden. De Islam heeft Java wel veroverd, maar hij heeft de herinnering aan het polytheïstische verleden toch niet uit de volksziel kunnen verdrijven. Zelfs de animistische mystiek uit de periode, die aan het Hindoe-tijdperk voorafging, leeft nog voort in het hart van den Javaan.

Achter den tempel komt men langs een in de rotsen uitgehouwen trapje op een lager gelegen terras, waar zich een klein bassin bevindt dat sinds onheuglijke tijden een magische aantrekkingskracht heeft voor vrouwen, die niet kinderloos willen blijven. De oude tempelwachter vertelt met zachte stem, dat zij hier komen baden en dat het wonder der vruchtbaarheid hier aan hen voltrokken wordt. Welke oude edelman zou hier vroeger voor engel Gabriël gespeeld hebben? vraag ik me af. Den grijzen tempeldienaar mag men er zeker niet op aanzien. Ik zie een nauw verholen glimlachje over het gezichtje van „Madame la pétroleuse" spelen. Zij denkt er klaarblijkelijk ook het hare van. In het heldere water zwemt een groot aantal kleine vischjes rond. De kleine bruine kereltjes uit de desa zouden hier hun hart op kunnen halen als de goden met dit bassin geen bijzondere bedoelingen zouden hebben. Bijna fluisterend vertelt de tempelwachter ons, dat degene, die er een

vischje uit zou halen, door het noodlot getroffen wordt. Ik zou liefst meteen de proef op de som willen nemen, maar als ik de ernstige gezichten om me heen zie, begrijp ik dat dit niet gewaardeerd zou worden. Indonesië beleeft een nationale en een sociale revolutie, maar aan het Westeuropeesche rationalisme schijnt het nog lang niet toe te zijn.

Vlak bij den tempel vinden we een eethuis met een groote voorgalerij, waar ververschingen en lekkernijen worden opgediend. Ondanks de Poeasamaand, laat iedereen het zich goed smaken. De Koran zegt, dat men niet hoeft te vasten als men op reis is. Maar dr. Hatta laat alle spijzen en dranken onaangeroerd voorbijgaan. Als ik hem aankijk, schijnt hij mijn gedachten te raden.

— Ik vast voor heel mijn volk! zegt hij met een milden glimlach en ik weet niet, wat ik meer in hem moet bewonderen, zijn wijsheid of het scepticisme, dat in zijn woorden voor den dag komt.

Een van de Republikeinsche journalisten stelt me voor aan een ouden heer uit Blitar. Het is de vader van Soepriadi, den leider van den opstand, die in 1943 tegen de Japanners in Blitar uitbrak. De oude man, die voorover gebogen loopt, wordt door iedereen met groot respect behandeld. De glorie van zijn zoon, die een der groote figuren van de Indonesische verzetsbeweging was in den Japanschen tijd, straalt op hem af. Als ik hem verzoek, mij de geschiedenis van den opstand te vertellen, komt het verhaal bij stukjes en beetjes los. De oude heer spreekt moeilijk Nederlandsch, maar hij wil, dat men ook in Holland zal weten, hoe zijn volk tegen den Japanschen onderdrukker gestreden heeft en welk een groot aandeel zijn zoon daarin gehad heeft.

— De leermeester van mijn jongen was een Hollander. Toen de Jappen kwamen, zei hij tot Soepriadi, dat de Jappen den oorlog nooit zouden kunnen winnen en dat zij na korter of langer tijd vernietigd zouden worden. Soepriadi echter was diep onder den indruk van den snellen opmarsch van het Japansche leger door Java. Hij was toen pas 18 jaar. Hij zag, hoe de Hollandsche troepen zich vrijwel zonder slag of stoot overgaven, zoodat hij hen slechts kon verachten. Ook zag hij, dat de Japanners bereid waren onze jeugd wapens te geven en een militaire opleiding te verschaffen. Hij meldde zich als vrijwilliger en in Blitar waren er wel 500, die zich tegelijk met hem meldden. De Japanners leidden hen op en na verloop van tijd werd Soepriadi officier, want hij was een jongen met een helder hoofd, een vaste hand en grooten moed. Maar op den duur zag hij, hoe de Japanners ons bestalen en beleedigden, hoe er in verschillende regentschappen hongersnood verwekt werd en hoe arbeiders en tani's naar elders weggevoerd werden om er in dienst van den Japanner te zwoegen en te crepeeren. Hij sprak met zijn vrienden en zij kwamen tot de slotsom, dat zij de kneveling van ons volk niet rustig mochten blijven aanzien. Het volk moest in verzet gebracht worden tegen den vreemden overheerscher en de Indonesische troepen, die door de Japanners opgeleid waren, dienden daarbij de leiding te nemen. Soepriadi stelde zich in verbinding met Malang, Kediri en Madioen, want een opstand kon niet een zaak van Blitar alleen zijn. Men werd het met elkander eens. Alles zou grondig voorbereid worden, waarvoor men tien maanden noodig dacht te zullen hebben. In Augustus 1943 zouden de samenzweerders in alle vier steden tegelijk toeslaan, de Japansche bezetting uitmoorden en met de buit te maken wapens de elders liggende garnizoenen van Nippon te lijf gaan.

Juist, toen het verhaal belangwekkend begon te worden, werd het sein voor vertrek gegeven, zoodat het heele gezelschap moest opbreken. Ik noodigde den ouden heer uit bij mij in den auto plaats te nemen, zoodat hij zijn relaas kon vervolgen.

— Er lekte echter iets uit van de plannen. De Jappen hadden er lucht van gekregen. Soepriadi, die vele voorzorgsmaatregelen genomen had en die de Japanners voortdurend liet bespionneeren, merkte bijtijds, dat zij iets ontdekt hadden. Hij zag, dat zij van plan waren in te grijpen. Hij en zijn vrienden zouden ongetwijfeld gegrepen en gedood worden. Moest men daar rustig op blijven wachten? Kon men niet veel beter trachten, den Jap voor te zijn? Gelegenheid, om overleg te plegen met de andere steden was er niet meer, maar in Blitar kwamen drie honderd soldaten onder leiding van Soepriadi bijeen en zij besloten, terstond toe te slaan. Dit geschiedde op den 14den Februari. De telefoonverbindingen met de buitenwereld werden verbroken en de wegen werden onder bewaking gesteld. Daarna werden alle Japanners in Blitar gegrepen en ontwapend, waarbij verscheidene, die zich verweerden, gedood wer-

den. Eén hunner wist echter te ontsnappen en per motor bereikte hij het Japansche garnizoen in Kediri. Een paar dagen later begon de aanval op Blitar. Met tanks en vliegtuigen rukten de Japanners op, in de voorhoede Indonesische troepen van elders gebruikend, die zij wijs gemaakt hadden, dat in Blitar Amerikaansche parachutisten geland waren. Toen Soepriadi zag, dat hij aangevallen werd door eigen landslieden, weigerde hij voort te vechten. Maar velen waren reeds gesneuveld. De overigen werden gevangen genomen en in de boeien gesloten. Er volgde een kort proces, waarna de leiders van den opstand opgehangen werden. Soepriadi had men echter niet in handen gekregen.

Er ligt een gelukkige glans op het bruine, gerimpelde gelaat van den ouden man. Zijn zoon was den Jap te slim! Hem konden ze niet te pakken krijgen! Hij was verdwenen. Het volk van Blitar bewondert Soepriadi, want hij is een groot strijder voor de vrijheid. Toen de Republiek Indonesia afgekondigd werd, schreef het plaatselijke dagblad, dat Soepriadi de aangewezen man was, om minister van defensie of opperbevelhebber te worden.

— Wat doet Uw zoon tegenwoordig? vraag ik.

— Ik weet het niet! zegt de oude heer.

Verbaasd kijk ik hem aan. Dan geeft hij de toelichting, die ik noodig heb, om het Indonesische probleem in een van zijn vreemdste aspecten te leeren kennen.

— Niemand heeft hem sinds den opstand meer gezien. Soepriadi maakt zich onzichtbaar. We zullen hem weer zien, zoodra de tijd gekomen is....

De autostoet heeft het station van Blitar bereikt. De trein staat gereed om ons verder te brengen.

Fabrieken en productie

Een paar dagen, nadat in Augustus 1945 de Republiek Indonesië door ir. Soekarno en dr. Hatta geproclameerd was, gaf het eerste Republikeinsche kabinet aan de arbeiders in bedrijven en fabrieken opdracht, alle Japanners uit de directie te stooten en de ondernemingen in eigen beheer te nemen en op gang te houden. In verscheidene fabrieken was dit bevel reeds spontaan uitgevoerd, nog voordat het gegeven werd, maar het begrip „in eigen beheer" werd in vele gevallen nogal eigenaardig opgevat. De arbeiders meenden, dat dit „eigen beheer" beteekende, dat zij niet alleen zelfstandig den gang van zaken in het bedrijf moesten regelen, maar dat zij nu ook naar eigen welgevallen over de productie konden beschikken. In de textielfabrieken begon men b.v., na eerst een nieuwen directeur uit eigen midden verkozen te hebben, de gefabriceerde stoffen onder het personeel van het bedrijf te verdeelen. Ieder voorzag zichzelf en zijn gezin van voldoende textielgoederen, waarna hij uitdeeling hield onder zijn verdere familieleden. Als de omgeving van de fabriek goed in de spullen was gestoken, ging men met het overblijvende deel van de productie naar stad en dorp om er andere goederen en voedsel voor te ruilen. Zoo'n textielfabriek werd op die manier een paradijs, waarin alle anarcho-syndicalistische idealen tot werkelijkheid gemaakt werden. Toen de grondstoffen op raakten — en dat was meestal spoedig het geval — liep de zaak natuurlijk vast. De regeering in Batavia, die aanvankelijk over geen enkel ander machtsattribuut beschikte dan over de papieren proclamatie van den 17den Augustus 1945, waarop de handteekeningen van Soekarno en Hatta prijkten, was niet in staat in te grijpen. Verscheidene bedrijven dreigden dan ook stilgelegd en aan verwaarloozing prijsgegeven te zullen worden. Op sommige

fabrieken stak het personeel eigener beweging de koppen bij elkaar en men begon zich in vakvereenigingen te organiseeren, daar men besefte, dat de verwarde situatie alleen uit den knoop gehaald kon worden wanneer men goed georganiseerd op zou treden.

De regeering werkte de vorming van vakorganisaties zooveel mogelijk in de hand en het was een geluk voor haar, dat er na eenigen tijd een bijzondere kracht beschikbaar kwam, die in staat bleek orde in de vakbeweging te brengen, de arbeiders hun plichten tegenover het geheel, tegenover de natie, duidelijk te maken en de syndicalistische chaos te helpen overwinnen. Dit was Setyadjit, die in de oorlogsjaren in Nederland verbleef, daar voorzitter van de Perhimpoenan Indonesia was en een actief aandeel in de Nederlandsche verzetsbeweging tegen den Duitschen onderdrukker had genomen, op grond waarvan hij in November 1945 tot lid van het Noodparlement werd benoemd. In den bezettingstijd, zoowel als in de Tweede Kamer had ik dikwijls contact met hem gehad, zoodat het me bijzonder veel genoegen deed hem op het grondgebied van zijn eigen vaderland terug te mogen zien en daarbij te mogen constateeren, dat hij bezig was de groote verwachtingen, die men algemeen van hem had, niet teleur te stellen. We ontmoetten elkaar ergens in Madioen. Hij nam me mee naar een Chineesch eethuis, waar hij bami met zes soorten sateh en allerlei andere lekkernijen bestelde, om me daarop uitvoerig te verhalen van de groote moeilijkheden, waaronder de Republiek gebukt gaat.

— De Jappen hebben in de oorlogsjaren alles verwaarloosd. In het bijzonder ondervinden we de gevolgen daarvan bij het vervoer. Er rijden veel te weinig treinen. De nachtdiensten hebben we moeten laten uitvallen om het rollend materiaal zooveel mogelijk te sparen. Voor het leger en voor de ambtenaren hebben we op de stations afzonderlijke loketten laten maken, waar zij voor dienstreizen spoorkaartjes op naam kunnen krijgen. De voorverkoop van kaartjes hebben we af moeten schaffen om het knoeien van opkoopers tegen te gaan. Zij, die op reis willen, gaan 's nachts voor de loketten slapen om er 's ochtends, zoodra de kaartjesverkoop begint, bijtijds bij te zijn. Door het gebrek aan autobanden en onderdeelen kunnen veel auto's niet rijden. We zijn nu bezig om oude banden van een nieuw rubber loopvlak te doen voorzien. In den hongertijd

onder de Jappen zijn de meeste paarden geslacht. De oude buffelkar is weer overal in gebruik. Tengevolge van deze verkeersmoeilijkheden is het oefenen van controle op alle bedrijven erg lastig. Het transport van grondstoffen en afgewerkte producten lijdt er ook onder.

— Hoe staat het overigens met de fabrieken en bedrijven, die buitenlandsch bezit zijn? informeer ik.

— Voor zoover dat technisch mogelijk was, zijn ze aan het werk. De arbeiders hebben uit hun midden een directeur gekozen, welke benoeming na bekrachtiging door het Ministerie van Economische Zaken officieel werd. Het is merkwaardig, dat men daarbij steeds zijn keus heeft laten vallen op oudere menschen, die het bedrijf door en door kenden. In het algemeen hebben wij met deze nieuwe directeuren geen slechte ervaringen opgedaan. Het is de bedoeling van de Regeering, alle buitenlandsche bedrijven aan de rechtmatige eigenaren terug te geven, zoodra er aan den huidigen oorlogstoestand een einde komt en de Republiek de jure erkend zal zijn Het zou zelfmoord zijn, indien wij deze bedrijven in afwachting daarvan eenvoudig maar aan hun lot zouden overlaten. Het absenteïsme onder de arbeiders is nog even groot als voor den oorlog, maar toch is het merkbaar, dat velen hun best doen om hard te werken en de productie op te voeren. De vakvereenigingen dringen daar trouwens ook voortdurend op aan.

Op mijn vraag, hoe de structuur van de vakorganisaties geregeld is, deelt Setyadjit mij mede, dat men van het principe der verticale organisatie is uitgegaan. Er zijn op het oogenblik in de Republiek 30 van zulke verticale bonden die overkoepeld worden door één centrale. Bij de spoorwegen zijn 90.000 arbeidskrachten georganiseerd. In de groote bedrijven is iedereen lid.

— Heeft men geen moeilijkheden met tegen elkaar concurreerende vakvereenigingen? vraag ik verder.

Setyadjit glimlacht, want hij begrijpt dat ik aan Nederland met zijn principieel sectarische vakvereenigingen denk.

— Neen, het Hollandsche gemier met al die secten hebben we hier gelukkig niet. De vakbonden beschouwen het als hun voornaamste taak, de belangen van de arbeiders te verdedigen en de productie zoo hoog mogelijk op te voeren, zoowel in kwaliteit als in omvang. Over levensbeschouwing en godsdienst

wordt daarbij niet gepraat. Wel werken de bonden energiek mee aan de uitvoering van alle regeeringsvoorschriften. Zoo wordt op elke fabriek in fabriekstijd twee tot vier uur per week aan allen, die dat noodig hebben, les in lezen, schrijven en rekenen gegeven. Dat zijn de zoogenaamde ABC-cursussen, waarvoor groote belangstelling bestaat.

— En hoe is men de anarchistische tendenzen in de bedrijfsleiding te boven gekomen?

— Dat heeft vrij veel moeite gekost. De leiders van de vakbeweging en verschillende andere autoriteiten zijn alle bedrijven afgereisd om de arbeiders toe te spreken en om hen duidelijk te maken, dat zij niet alleen voor zichzelf, hun gezin en hun familie werken moesten, maar voor de geheele natie. Met eindeloos geduld hebben wij hen duidelijk gemaakt, dat het bestaan van de Republiek op het spel gezet werd, indien de menschen in de bedrijven maar willekeurig over de fabrieksproducten beschikten. Wij hebben hen er op gewezen, dat het in het belang van de nationale vrijheid noodig was, dat eerst het leger en de staatsorganisaties van al het noodige voorzien worden en dat men het aan de regeering, die een overzicht over het geheel heeft, moet overlaten prioriteitsschema's vast te stellen voor productie en consumptie. Deze campagne heeft ten slotte succes gehad. Het Ministerie van Economische Zaken heeft nu vrijwel de geheele industrie onder zijn leiding gekregen..

— En de sociale wetgeving?

— Je weet, hoe slecht die in den Hollandschen tijd was. Onder leiding van onze Minister van Sociale Zaken, mevrouw Santoso, is een uitgebreid stelsel van sociale maatregelen ontworpen, waarvan een klein deel reeds in werking is getreden. Daarbij wordt o.m. bepaald, dat man en vrouw bij gelijken arbeid gelijk loon ontvangen. Arbeid door kinderen beneden de 16 jaar wordt verboden, vrouwennachtarbeid eveneens. Voor jongelui van 16 tot 18 jaar wordt de 40-urenweek ingevoerd. De Zondag wordt algemeene rustdag, terwijl iedereen Vrijdagsmiddags eveneens vrijaf krijgt in verband met de islamietische godsdienstvoorschriften. Over de geheele linie zal verder de 8-urendag worden ingevoerd, terwijl degenen, die nachtarbeid moeten verrichten, slechts 7 uur dienst zullen behoeven te doen. Met de huisindustrie, die grootendeels in handen van Chineezen

en Arabieren is, hebben we nog allerlei moeilijkheden, maar we zullen ze op den duur wel onder controle krijgen. In elk regentschap hebben we één inspecteur en twee controleurs van den arbeid aangesteld. Met het toenemen van het centrale regeeringsgezag wordt de autoriteit van deze functionarissen ook grooter. Het tekort aan geschoolde krachten, dat zich op elk gebied voordoet, laat zich echter op het terrein van de arbeidsinspectie ook gevoelen, zoodat er nog allerlei verhoudingen bestaan, die niet in den haak zijn.

Bij een gesprek, dat ik later met eenige hoofdambtenaren van het Ministerie van Sociale Zaken heb, blijkt dat er ook reeds stakingen in de Republiek zijn voorgekomen. Dit waren arbeidsconflicten, die zich bij particuliere werkgevers voordeden en die het gevolg waren van slechte arbeidsvoorwaarden. In de bedrijven, die door of namens de overheid geëxploiteerd worden, is de geest onder de arbeiders uitstekend en is men tevreden met de regelingen, die daar in overleg met de vakbeweging tot stand gebracht werden.

Verschillende bedrijven heb ik bezocht, ten einde vast te stellen of theorie en practijk eenigermate met elkaar in overeenstemming waren.

M'n eerste bezoek betrof de papierfabriek te Letjes, een plaatsje in Oost-Java. Van padistroo vervaardigt men er krantenpapier, blocnotes en schoolschriften. Het papier is lichtelijk grauw van kleur en niet bijzonder soepel, maar voor het doel, waarvoor het gemaakt wordt, niettemin geschikt. Bij de stroomolerij warrelen dichte stofwolken omhoog, zoodat men er zonder stofmasker eigenlijk niet langer dan enkele minuten in de buurt kan blijven. De arbeiders, die bij den molen aan het werk zijn, hebben niettemin geen stofmasker.

— In den Hollandschen tijd, vertelt de directeur, hadden we ze wel, maar de Japanners hebben ze weggehaald. We hebben geen eigen industrie, die ze kan maken. Zoodra we met Nederland een accoord bereikt hebben, zullen we ze uit het buitenland laten komen. Wat denkt U, zou dat nog lang duren?

De directeur, die van tevoren van onze komst op de hoogte was gesteld, heeft wijn, sigaren en gebak laten aanrukken, waarop de gasten rijkelijk onthaald worden. Op een der zijmuren van het hoofdgebouw van de fabriek staat met groote letters „We don't want a commonwealth!" geschilderd. In de

fabrieksruimten hangen platen, die de arbeiders aanraden, voorzichtig te zijn met de machines en Indonesisch te spreken. Aan een loopenden band zitten meisjes etiketten te plakken op schoolschriften. Men kijkt nieuwsgierig naar den blanke, die met de andere gasten meewandelt en men verbergt zijn verbazing met moeite, als men verscheidene bezoekers Nederlandsch hoort spreken. Een toekang (werkbaas) spreekt me aan en vertelt me, dat hij vroeger op een Hollandsche suikerfabriek heeft gewerkt. Hij is best te spreken over de verandering van régime. De Hollandsche opzichter had vroeger de gewoonte om hem sapi (koe) te noemen en dat moest men zich maar laten welgevallen. Maar die tijden zijn gelukkig voorbij en komen nooit meer terug, verzekert hij me. Rustig en vol zelfvertrouwen bedienen arbeiders de machines, die een breeden stroom papierpap meevoeren en in verschillende étappes tot droog papier verwerken. Bij een zware pers zijn arbeiders bezig groote stapels papier tot hanteerbare pakken in te dunnen, waarna zij op handige wijze plankjes en bindijzer aanbrengen en er transportabele zendingen van maken. Het arbeidsproces maakt een ordelijken en regelmatigen indruk. De directeur vertelt, dat alle werkkrachten boven hun loon, dat laag is, dagelijks 250 gram rijst en af en toe andere levensmiddelen van de fabriek ontvangen.

In Bangil, dat aan de spoorlijn tusschen Pasoeroean en Soerabaja ligt, bezichtigen we met een groot officieel gezelschap de weverij „Kantjil Mas". Hier werken 400 arbeiders, terwijl de capaciteit van de fabriek 1200 man is. Het loon bedraagt 1 tot 2 Jappenguldens per dag. In natura wordt 400 gram rijst per dag aan alle werkkrachten verstrekt, plus af en toe koffie en sigaretten. De productie bedraagt ongeveer 1000 Meter textiel per dag. Zij wordt in haar geheel door de regeering afgenomen. Een kleine hoeveelheid wordt achtergehouden, om alle arbeiders eens in de twee maanden twee Meter stof te kunnen geven. Een groot gedeelte van de fabriek, die in particuliere handen is, wordt niet gebruikt. De directeur beklaagt zich er over, dat hij niet voldoende arbeidskrachten kan krijgen. De menschen gaan liever in den zwarten handel, zegt hij. Dr. Hatta is zichtbaar ontstemd, als hij ziet, dat kinderen van een jaar of negen in de fabriek werken.

— Dit moet onmiddellijk bij de arbeidsinspectie gemeld

worden! zegt hij tot zijn secretaris, waarna de directeur een onvriendelijke opmerking te incasseeren krijgt.

De directeur verontschuldigt zich en deelt mede, dat de kinderen niet acht uur, zooals de volwassenen, maar zes uur per dag werken. Hij kan de productie niet op peil houden, als hij de 85 kinderen, die in zijn fabriek werken, moet ontslaan. Het absenteïsme onder het personeel is bijna 25 pCt. Het feit, dat de fabriek dicht bij het front ligt, is ook al niet bevorderlijk voor de animo onder de bevolking, om in de weverij te gaan werken. Maar een der officials van het gezelschap vertelt me, dat „die particuliere kapitalisten" de aanwerving van ongeschoolde arbeiders zelf onmogelijk maken door de lage loonen, die zij de menschen aanbieden. De voorgeschreven ABC-cursussen blijken regelmatig gegeven te worden.

Een weverij, die een beter figuur slaat, is de textielfabriek in Soekoredjo. Het is een voormalige suikerfabriek, die reeds in den Hollandschen tijd verbouwd werd tot weverij. Er werken 1300 arbeiders, onder wie veel vrouwen. De arbeidstijd is 48 uur per week. De fabriek is elken dag 16 uur in vol bedrijf, daar de productie over twee ploegen verdeeld wordt. Soekoredjo levert 5000 yards per dag. Het minimumloon is anderhalve Jappengulden plus 150 gram rijst per dag. Een hoofdtoekang ontvangt *f* 5.50 per dag. Eens in de drie maanden krijgt ieder een paar Meter stof. Om de waarde van deze loonen eenigszins te kunnen vaststellen, informeer ik naar enkele plaatselijke prijzen. Een kippenei blijkt *f* 1.30 te kosten, 600 gram rijst *f* 2,80, een pisang *f* 0,10 en een doosje sigaretten *f* 7,50. Verscheidene machines staan buiten gebruik, omdat eenige onderdeelen, die men zelf niet kan vervaardigen, kapot zijn en niet hersteld kunnen worden. Maar aan honderden weefgetouwen wordt naarstig en met groote aandacht voor den arbeid gewerkt.

De ontvangst is hier overigens even hartelijk als elders De directeur heeft het gemeste kalf geslacht om het zijn gasten behaaglijk en naar den zin te maken. Er wordt voortreffelijk gebak opgediend, dat niet behoeft onder te doen voor de beste producten van onze eigen banketbakkerskunst Een eerewacht van een paar honderd jonge fabrieksarbeidsters, die samen een gymnastiekclub vormen, staat voor het fabriekscomplex in slagorde opgesteld. De meisjes dragen groene uniformen met

een kwartiermuts en een koppelriem, terwijl zij verder met lange turnstokken zijn uitgerust. Als wij vertrekken, schalt ons uit duizenden kelen een eenige malen herhaald „Merdeka!" als afscheidsgroet achterna. In het voorbijgaan zie ik hier en daar in de stoffige straatjes van Soekoredjo een primitieve muurschildering, die President Soekarno in beeld brengt.

Een spinnerij :..ffen we Plered aan. Hier wordt de katoen verwerkt, waarvan men overal in Oost-Java groote aanplantingen kan zien staan op de velden. Er werken 3000 arbeiders in het bedrijf. De grondstof-aanvoer beloopt hier 85 ton per maand, hetgeen 70 ton garen oplevert. *) Een van de employé's vertelt me, dat de Hollanders vroeger altijd beweerden, dat je op Java geen katoen kon verbouwen.

— Ze wilden niet, dat wij een groote garenproductie kregen, omdat ze de markt hier vrij wilden houden voor de katoentjes van Twente! voegt hij er met een eenigszins boosaardig knipoogje aan toe. Maar de Jappen hebben ons geleerd, dat katoen hier best kan groeien. De vezel van onze katoen is helaas een beetje kort, maar desondanks zijn de producten, die wij leveren, heel goed te gebruiken.

De spinnerij in Plered blijkt een groote gaarkeuken te hebben, waaruit alle arbeidskrachten dagelijks hun portie ontvangen. Het weekloon is gemiddeld 15 tot 20 Jappenguldens. Iedereen krijgt verder per dag 100 gram rijst van de fabriek. De 3000 arbeiders werken in drie ploegen, die elk 8 uur dienst doen. De kinderarbeid, die onder de Jappen van grooten omvang was, is afgeschaft. Werkkrachten onder de 15 jaar heeft men thans niet meer. De spinnerij blijkt ook een weverij te hebben, waar met allerlei kleuren gewerkt wordt. Arbeiders zijn bezig verscheidene oude machines, die een Japansch fabrieksmerk vertoonen en die dan ook nog door de Jappen naar Java gebracht blijken te zijn, te monteeren. Het absenteïsme blijkt ook hier nog zeer ernstig te zijn en storend op den gang

*) Uit de officieele Nederlandsche productiestatistieken kan men afleiden, dat in 1938 in Nederland een hoeveelheid van 70 ton garen door 950 arbeiders in één maand gesponnen kon worden. Het groote absenteïsme in de Indonesische bedrijven verklaart de geringe arbeidsproductiviteit voor een belangrijk deel; voor het overige zit het verschil waarschijnlijk in de grootere rationalisatie in het arbeidsprocédé van de West-Europeesche bedrijven.

van zaken te werken; het ligt tusschen de 20 en 25 pCt., wat samenhangt met het feit, dat de meeste arbeidskrachten één of twee dagen per week thuis blijven om op hun sawah te werken of om naar de pasar te gaan met hun landbouwproducten.

In het plaatsje Toeren ligt aan den voet van den Smeroe een tapiocafabriek, die vroeger bij de H.V.A. in gebruik was. De Japanners hebben de fabriek volkomen verwaarloosd. In Juni j.l. is zij door de Republiek weer in gebruik genomen. Er werken slechts 400 arbeiders, daar het bedrijf voornamelijk gebruikt wordt voor het doen van experimenten. Men is b.v. begonnen met de fabricage van knoopen van cassavemeel. In de leiding heeft men slechts twee technisch ervaren krachten, te weten een ingenieur en een M.T.S.-er. De directeur van de onderneming slaakt de verzuchting dat hij hoopt spoedig een groot aantal Hollandsche specialisten in dienst te kunnen nemen. Hij zou dan ook het liefst zien, dat de onderhandelingen in Batavia tot een snel resultaat zouden leiden.

Ook deze directeur draagt het rood-witte speldje, dat de zilversmeden uit Djokja in den handel gebracht hebben. Hij ontving ons met den algemeen gebruikten groet, Merdeka, dien men dagelijks duizenden malen hoort uit den mond van ministers, boeren, kooplui en kinderen. Hij is een overtuigd republikein en als ik met hem aan het praten ga, blijkt spoedig, dat hij het als een onaantastbaar natuurrecht van de Indonesiërs beschouwt, dat zij hun eigen zaken beheeren en baas in eigen huis zijn. Niettemin weet hij wel, dat zijn land een zeer groot tekort aan geschoolde krachten heeft en hij vindt het klaarblijkelijk vanzelfsprekend, dat dit tekort straks uit Nederland zal worden aangevuld. Hoe eerder deze Hollandsche werkkrachten komen zullen, hoe liever het hem zal zijn, want de fabriek moet draaien, de productie moet opgevoerd worden en de technische experimenten wil hij snel tot een goed einde gebracht zien.

— Als straks deze fabriek door de Republiek weer aan den oorspronkelijken eigenaar wordt teruggegeven, wat denkt U dan te doen? vraag ik nog.

De directeur blijkt zich over deze vraag nog geen zorgen gemaakt te hebben. Hij zegt, dat de Republiek de rechten van de bezitters wel erkent, maar dat dit niet beteekent, dat deze weer naar welgevallen zullen kunnen ontslaan en benoemen.

Hij is ervan overtuigd, dat de Republiek allerlei wetten zal afkondigen, die ten doel zullen hebben de sociale positie van het personeel te beschermen tegen al te vrijmoedig optreden van buitenlandsche kapitalisten.

Een paar dagen later bezoek ik een sigaren- en sigarettenfabriek in Djokja. De onderneming heette vroeger Negresco, nu staat er Taroe Martani op geschilderd. De bedrijfsbezetting bestaat uit 2100 personen, van wie 80 pCt. vrouwen. De loonen zijn hier hooger dan in de kleinere plaatsen. Met inbegrip van de betalingen in natura ontvangt een arbeider op deze fabriek ongeveer 6 Jappenguldens per dag. Voor den oorlog fabriceerde men uitsluitend sigaren, maar in den Japanschen tijd is men ook met de productie van sigaretten begonnen. Onder de leiding van de Japanners bereikte men een productie van 4 millioen sigaren en 14 millioen sigaretten per maand. Tegenwoordig levert men meer af, want er wordt harder gewerkt sinds de Jappen verdreven zijn. De productie bedraagt nu 6 millioen sigaren en 16 millioen sigaretten per maand. *) De arbeidsduur is 41 uur per week. De arbeiders ontvangen boven hun loon per maand 3 kilo rijst voor elk gezinslid, benevens suiker, koffie en thee, terwijl iedereen bovendien nog per dag 10 sigaretten krijgt.

— Die sigaretten verdwijnen helaas in den zwarten handel! licht de directeur toe. Een pakje met 20 sigaretten, dat officieel 1 Jappengulden kost, brengt in den straathandel 5 tot 7 gulden op.

De directeur werkt al twintig jaar in dit bedrijf. Hij heeft verscheidene rangen doorloopen en is in verschillende afdeelingen van de fabriek werkzaam geweest. Hij werkte onder de Jappen aanvankelijk als magazijnmeester en later als klerk.

— We hebben ze vaak te pakken genomen, die Japs! vertelt hij. Ze wilden, dat de loonen gedrukt werden en dat iedereen zonder verlof en zonder vrije dagen doorwerkte, want de geheele productie was voor het Japansche leger bestemd. We deden net, alsof we de voorschriften van de Japansche bedrijfsbeheerders nauwkeurig uitvoerden, maar intusschen kreeg iedereen z'n vrije dagen en z'n vacantie! Sinds de fabriek onder beheer van de Republiek staat, is er een voortreffelijke regeling van de arbeidsvoorwaarden tot stand gekomen. Alle arbeiders krijgen nu twee weken per jaar betaalde vacantie. Zwangere arbeidsters krijgen 40 dagen voor en 40 dagen na de bevalling betaald verlof. In geval van ziekte wordt vier maanden lang vol loon doorbetaald; duurt de ziekte langer, dan beslist de bedrijfsleider in overleg met den bedrijfsarts.

*) Ter vergelijking moge dienen, dat in Nederland in 1939 eenzelfde hoeveelheid sigaren en sigaretten in één maand door ongeveer 1200 man zou zijn gefabriceerd. Op het oogenblik is de productiviteit in Nederland echter nog steeds geringer dan in 1939.

De directeur vertelt verder, dat er ook een pensioenregeling gemaakt is. Wie 35 jaar in dienst van de fabriek gewerkt heeft, kan met pensioen gaan. Hij ontvangt dan de helft van het laatst verdiende loon als pensioenuitkeering. De onderneming bestaat sinds 1919, zoodat de eerste pensioenbetalingen over acht jaar kunnen beginnen. Het in het leven geroepen pensioenfonds ontvangt thans de noodige bedragen, om straks aan de verplichtingen tegenover de oude arbeiders te kunnen voldoen.

De bedrijfsleiding is er trots op, dat zij succes heeft met de ABC-cursussen. Ruim 10 pCt. van het personeel kan thans reeds lezen en schrijven. Het duurt geen jaar meer en dan zal er geen enkele analphabeet meer op de fabriek werken!

Na een rondleiding door het gebouwencomplex, waarbij wij tot den nok gevulde tabakspakhuizen, in vol bedrijf zijnde sigarettenmachines, lange rijen sigarenmaaksters en groote emballagezalen passeerden, worden in de directiekamer geurige, fijne sigaren aangeboden. De directeur en zijn assistenten laten mij de administratie zien, die een zeer ordelijken indruk maakt. Elke maand wordt een tusschentijdsche balans opgemaakt, zoodat men den commercieelen gang van zaken op den voet kan volgen. Tengevolge van de inflatie, die zich in alle geledingen van het economische leven doet gevoelen, zijn de tabaksprijzen opgeloopen. De fabriek betaalt nu reeds 10 Jappenguldens per K.G. voor de tabak, waarover de directeur zich groote zorgen maakt. Om het winstcijfer maakt men zich intusschen niet zoo bezorgd. De directie concentreert al haar kracht op verbetering van de kwaliteit en opvoering van de productie. Daarnaast is men er steeds op uit, sociale verbeteringen in het bedrijf aan te brengen. Voor het loopende jaar is een winst begroot van ruim *f* 400.000,—. Met het oog op den omvang van de onder-

neming, is dit een klein bedrag. De winst is in haar geheel voor de Staatskas bestemd.

— Hoe vindt U onze sigaren? vraagt de directeur.

— Echte Vorstenlandentabak! constateer ik met voldoening. Ze zijn voortreffelijk! Ik zou er werkelijk geen bezwaar tegen hebben, m'n leven lang niets anders dan deze sigaren te mogen rooken!

— En dan moogt U niet vergeten, dat we ze straks nog veel beter kunnen maken, als we uit Deli het echte Sumatraansche dekblad zullen krijgen! Het is eigenlijk een gekke boel! Sumatra behoort tot de Republiek, maar niettemin kunnen we onze grondstoffen er niet vandaan krijgen. Uw landgenooten beletten het verkeer tusschen Java en Sumatra. Wat denkt U, zou het nog lang duren, voordat overeenstemming bereikt wordt tusschen Nederland en de Republiek?

Het is de vraag, die ik overal tegenkom, maar waarop ik geen ander antwoord kan geven, dan dat ik er het beste van wil hopen. Terwijl we nog zitten na te praten over de politieke perspectieven voor de naaste toekomst, wordt er nieuw bezoek aangekondigd. Het is de directeur van de sigarettenfabriek in Cheribon, die zakenbesprekingen met zijn collega in Djokja komt voeren. Hij noodigt me uit, om een paar dagen naar Cheribon te komen en zijn bedrijf te bezichtigen. Hij verzekert me, dat het de grootste sigarettenfabriek op Java is en dat ik geen flauw idee van de industrie in de Republiek krijg, als ik zijn bedrijf niet heb gezien. Maar ik moet de vriendelijke uitnoodiging helaas afslaan, omdat ik nog zooveel andere uitstapjes op mijn programma heb staan, waarvoor reeds afspraken gemaakt zijn, die ik niet ongedaan kan maken. De directeur uit Cheribon vertelt me dan nog, dat de totale sigarenproductie op Java 10 millioen stuks per maand bedraagt, terwijl er maandelijks door de fabrieken 175 millioen sigaretten afgeleverd worden. De bevolking van Java wordt op een kleine 50 millioen geschat, zoodat deze productie nog lang niet voldoende is. Desondanks schijnt iedereen genoeg te rooken te hebben. De tani verbouwt zijn eigen tabak en draait z'n eigen strootje. Hij heeft de industrie niet noodig.

Militaire vraagstukken

Hoeveel manschappen de Republiek Indonesia onder de wapenen heeft, is niet precies bekend. De schattingen loopen voor Java uiteen van 100 tot 250.000 man. Dienstplicht bestaat niet. Men kent uitsluitend vrijwilligers en hun aantal is zoo groot, dat zij slechts voor een klein gedeelte aangenomen kunnen worden. Het wordt algemeen als een groote eer beschouwd, onder de wapenen te mogen komen en als soldaat voor de onafhankelijkheid van de Republiek te mogen strijden. Men ziet dit aan de houding van allen, die een uniform dragen. Zij dragen haar met trots en zelfbewustzijn en met het fiere gevoel, deel uit te maken van het leger, dat dag en nacht vecht voor de levensbelangen der natie. Jongelieden uit alle deelen van den Archipel maken deel uit van de Republikeinsche krijgsmacht. De meerderheid bestaat uit den aard van de zaak uit Javanen, maar men treft groote formaties aan, die gevormd worden door Sumatranen en soldaten uit de Minahassa en den Grooten Oost. De strijders van Celebes en de Molukken vormen de zoogenaamde K.R.I.S. Zij vallen op door houding en kleeding, die aan cowboys en hidalgo's doen denken. Ambonneesche groepen ontbreken evenmin in het leger. De lijfwacht van President Soekarno bestaat bijvoorbeeld uit Ambonneezen. Zij bewaken het Paleis van het staatshoofd in Djokja en vol trots vertelt iedereen, welk een groot en heldhaftig aandeel zij gehad hebben in den strijd om Soerabaja. Met dezelfde felheid en verbetenheid, waarmede zij vroeger hun taak voor het K.N.I.L. verrichtten, zetten zij thans alles op het spel voor de Republiek. Het Christendom van deze geboren vechtjassen schijnt slechts een dun vernisje te zijn, dat ternauwernood in staat is hun animistische ziel en hun Alfoerschen bloedcultus te verbergen. Verscheidene van de keurig geüniformde en goed gedrilde sol-

daten van de lijfwacht van den President hebben zich door een kiaji onkwetsbaar laten maken en het geloof, dat de kogels uit de machinegeweren der blanda's eerbiedig uitwijken, als ze de onkwetsbaren naderen, geeft aan hun natuurlijke doodsverachting een metaphysische stimulans.

Indiërs, die gedeserteerd zijn uit de Britsche troepenmacht op Java, treft men eveneens in het leger van de Republiek aan. Tijdens een parade zag ik er verscheidene meemarcheeren en een hoofdofficier van de T.R.I. vertelde me, dat men er ruim 500 van heeft, onder wie een vijfentwintigtal officieren. Het komt regelmatig voor, dat Britsch-Indiërs uit de geallieerde formaties op Java de vlucht nemen, door de linies gaan en zich bij de schildwachten van het Republikeinsche leger als overlooper aanmelden. Als zij wapens bij zich hebben, worden zij geaccepteerd. Degenen, die zonder wapens komen, worden teruggestuurd. Dezelfde officier vertelde me, dat men in het algemeen niet bijzonder gesteld is op deze overloopers. Hun aanwezigheid compliceert den politieken toestand en dit bezwaar schijnt men slechts op den koop toe te nemen, indien de overloopers het tekort aan wapens kunnen helpen verminderen.

De houding van deze Britsch-Indiërs heeft in Nederlandsche kringen op Java steeds aanleiding gegeven tot ernstige en gerechtvaardigde critiek. Zij hebben dezelfde huidskleur als de Indonesiërs, voor een groot deel zijn zij eveneens mohammedanen en bovendien voelen zij als onderdanen van een Britsche kolonie groote sympathie voor de anti-koloniale ideologie, waarmede de Republiek haar strijd om het bestaan voert. De Javaansche vrouwen oefenen daarenboven een bijzondere aantrekkingskracht op deze Indische soldeniers uit. In Batavia storten zij zich in vele amoureuze perikelen onder de leuze „You give me love, I give you handgrenade!" In de buurt van Tjililitjan, het militaire vliegveld bij Batavia, zag ik een paar Britsch-Indiërs bij het afgelegen huis van een Chinees een groote Engelsche legerauto lossen op een wijze, die het vermoeden opwekte, dat zij bezig waren voor eigen rekening illegale zaken te doen. De eene kist na de andere werd naar binnen gebracht en er zullen wel geen apenootjes in gezeten hebben. De opvatting, dat de Britsch-Indiërs de belangrijkste wapenleveranciers van de Republiek zijn, vindt trouwens steun in het feit, dat bij botsingen aan het front telkens weer geconstateerd

wordt, dat de Indonesiërs Britsche munitie, handgranaten, landmijnen en zelfs mortieren gebruiken. Het is tallooze malen voorgekomen, dat Nederlanders vlak voor den neus van een Britsch-Indischen schildwacht overrompeld en vermoord werden, zonder dat hij tusschenbeide kwam. Het Engelsche opperbevel is er kennelijk niet in geslaagd deze bruine troepen in de hand te houden; na zes jaar wereldoorlog kon Engeland blijkbaar niet voldoende blanke soldaten voor de liquidatie van de geallieerde taak in Indonesië ter beschikking stellen.

Na het tot stand komen van de rijstovereenkomst tusschen Sjahrir en mr. Punjabi is de verstandhouding tusschen India en Indonesia nog vertrouwelijker geworden en dit blijkt zijn invloed op de Britsch-Indische troepen ook niet gemist te hebben. In Djokja vernam ik, dat een Britsch-Indische gevechtseenheid zich onlangs in geheime besprekingen in haar geheel ter beschikking van de Republiek had gesteld. De staatsmanswijsheid van de Republikeinsche leiders, die het Ministerie van Buitenlandsche Zaken beheeren, deed echter inzien, dat de diplomatieke moeilijkheden, die uit aanvaarding van dit aanbod konden voortvloeien, de positie van de Republiek slechts zouden kunnen verzwakken, zoodat het aanbod afgewezen werd. Niettemin worden de militaire verhoudingen op Java door dit aanbod wel getypeerd.

Het Laskar Ra'jat is een militaire organisatie, die zich van het begin af aan onttrokken heeft aan de controle van de centrale regeering. De radioredenaar Soetomo is een van de leidende figuren van dit volksleger. Het kenmerkt zich door ongeremd fanatisme, groote offervaardigheid, redelooze overmoed en instinctief wantrouwen tegen alles, wat een vlot verloopende oplossing van de politieke problemen zou kunnen bevorderen. In het Laskar Ra'jat vindt men de jonge menschen, die gezworen hebben de vrijheid en zelfstandigheid van de Republiek tot hun laatsten snik te zullen verdedigen. Zij hebben zich ten doode gewijd voor Iboe Indonesia. Hun nationale exaltatie verbindt zich soms met het islamietische verlangen, een door Allah geheiligden strijd tegen de ongeloovige honden te voeren. Wilde sentimenten varen door de gelederen van het volksleger en een geslepen volksmenner als Tan Malakka vond er dan ook vele steunpunten in. Amir Sjarifoedin, de Minister van Defensie, is reeds lang bezig om te trachten een zekere

coördinatie tusschen T.R.I. en Laskar Ra'jat tot stand te brengen, maar het is me niet heelemaal duidelijk kunnen worden, in hoeverre zijn pogingen reeds met succes bekroond werden.

In Juni j.l. heeft Sjarifoedin b.v. de uitkeeringen, die de volkslegers uit het Fonds Kemerdekaan Indonesië (F.K.I.) plachten te ontvangen, stopgezet. Dit fonds, dat onder beheer van Mohammed Hatta staat, ontvangt zijn gelden o.m. van de bijzondere omzetbelasting, die voor openbare veilingen en restaurants en koffiehuizen is ingesteld. Op alle verteringen in hotels en café's betaalt men 15 pCt extra belasting voor het F.K.I. De volkslegers werden tot voor kort voor het grootste deel door betalingen uit het F.K.I. gefinancierd. Om de ongeregelde troepen ertoe te brengen, zich bij het staatsleger aan te sluiten, trok Sjarifoedin deze subsidies in. Het beoogde resultaat werd er evenwel niet mede bereikt. Soetomo c.s. voelden er niets voor, zich te onderwerpen aan de leiding van de T.R.I. Zij stelden zich in verbinding met de Chineesche vereenigingen, die bereid bleken in den financieelen nood van het Laskar Ra'jat te voorzien. De Chineezen schijnen zulke financieele offers ten beboeve van de radicale volkslegers voornamelijk te brengen, omdat zij er het bewijs mee meenen te leveren volkomen betrouwbare steunpilaren voor de nationalistische volksbeweging te zijn. In Djokja waardeert men deze Chineesche h··lpvaardigheid niet zoo bijzonder, omdat de regeeringspolitiek ten aanzien van de volkslegers er door doorkruist wordt. Maar de Chineezen halen zich blijkbaar liever het misnoegen van de Regeering, dan dat van de wildemannen van het Laskar Ra'jat op den hals.

Bij alle troepen van de Republiek is het duidelijk zichtbaar, dat de kern van het leger zijn opleiding van de Japanners heeft gekregen. Schildwachten staan diep buigend voor hun huisje als een hooge gast voorbijkomt en bij het aflossen van de wacht ziet men de soldaten eveneens een révérence maken voor den bevelvoerenden officier, die met een samoerai-zwaard is uitgerust. Bevelen worden op Japansche wijze als wilde krijgskreten den troep toegeschreeuwd. Een eigen stijl heeft het militaire leven in de Republiek nog niet gevonden. Men zit nog vol onverteerde brokken Japansche imitatie. In den Japanschen tijd b.v. hadden de Japansche officieren de gewoonte om zich bij het toespreken van een Indonesischen troep van een inlandschen onder-officier als tolk te bedienen. De officier mompelde

wat tegen den Indonesischen onder-officier, die de mededeelingen van zijn superieur dan op luiden toon in het Maleisch aan den troep overbracht. Tegenwoordig kan men het schouwspel beleven, dat een Republikeinsche officier zich op dezelfde wijze van een onder-officier bedient, om zijn bevelen aan den troep over te brengen.... Intusschen ben ik er niet in geslaagd om waar ook in het leger van de Republiek Japanners te ontdekken. Op verschillende plaatsen op Java heb ik parades, militaire oefeningen en troepenbewegingen gezien, maar nergens ontmoette ik een Japanner. Hiermede is uiteraard niet aangetoond, dat er geen Japanners in het militaire apparaat van de Republiek werkzaam zijn, maar het wijst er wel op, dat hun aantal onmogelijk groot kan zijn.

In den vroegen ochtend van den 17den Augustus zag ik in Djokja een groote militaire parade, die ter eere van het éénjarig bestaan van de Republiek gehouden werd. Allerlei afdeelingen, die goed bewapend waren, marcheerden mee, in keurige uniformen gestoken en kennelijk goed gedrild en gedisciplineerd. De T.R.I. beschikt over geweren, stenguns, mitrailleurs en kanonnen en verschillende andere gevechtsmiddelen, waarvan bij deze parade geen geheim werd gemaakt. Het saamgestroomde publiek juichte de troepen zeer hartelijk toe en ook de Javaansche schoonen, die de veldkeukens verzorgen, kregen ovaties in ontvangst te nemen. Aanvankelijk hebben veel meisjes en vrouwen meegevochten met het leger, maar daartegen ontstond op den duur in traditioneele kringen veel verzet. De vlotte sexueele omgang, die een van de gevolgen van de militariseering van de jonge vrouwen bleek te zijn, lokte vele protesten uit in orthodox-mohammedaanschen kring. De vrouwenbataljons zijn dan ook aan het verdwijnen.

De Polisie Tentara (militaire politie) oefent een vrij streng toezicht op het verkeer tusschen de steden. Wie zich van de eene stad naar de andere wil begeven en daarbij van de groote wegen gebruik moet maken, moet eerst een pasje halen bij de P. T. Onderweg wordt men dikwijls aangehouden door wachtposten, die blijkbaar strenge instructies hebben en die zich zelfs door de vlag van den President op een auto niet laten overbluffen. In de gebieden, die in de buurt van het front liggen, treft men op de wegen allerlei versperringen aan, die bewaakt worden door wachtposten van de P. T. Bij Pasoeroean en Bangil

zag ik verscheidene van zulke hindernissen, die van zand en hout vervaardigd waren en die den automobilist dwingen, vier of vijf maal scherpe zig-zag-bochten te maken alvorens door te kunnen rijden. Deze versterkingen maakten geen bijzonder machtigen indruk, zoodat ik den minister, bij wien ik in den auto zat, vroeg of hij veel militaire beteekenis aan deze versperringen hechtte.

— Wel neen! antwoordde hij. Als men er een moderne vlammenwerper op zet, zijn ze vlug opgeruimd. Ze staan hier dan ook niet om militaire redenen, maar met het oog op het effect, dat zij op het moreel van de bevolking hebben!

Met een aantal hoofdofficieren van de T.R.I. had ik eenige malen een ontmoeting, waardoor ik de gelegenheid had me een denkbeeld te vormen van hun mentaliteit en hun opvattingen. Men treft er enkelen bij aan van wie men moeilijk kan begrijpen, waarom zij een hoogen militairen rang bekleeden. Zij leken me daarvoor te jong, te slecht ontwikkeld en te weinig inzicht te hebben. Een enkeling maakte met zijn groote Japansche zwaard en z'n onhandige bewegingen den indruk, uit een operette weggeloopen te zijn. Het bij ons nog steeds niet uitgestorven officierstype, dat met een aardappel in den keel praat en dat niet met een gewoon soldaat aan één tafel wil zitten, ben ik nergens tegengekomen. De officierswereld is in het algemeen doordrongen van denzelfden geest als de staatsleiding. Zij weet, voor de nationale vrijheid en voor een nieuwe ordening van de samenleving te strijden. Het leger heeft nog geen eigen traditie en de officiersstand mist daardoor nog de zekerheid in zijn optreden, die men meestal slechts verwerft door de diep wortelende overtuiging, dat men een vaste plaats in het maatschappelijk bestel veroverd heeft. Bij vrij veel officieren treft men overigens een nogal heftige en felle mentaliteit aan, waarin nationale, militaire en religieuze motieven om den voorrang strijden.

De militaire perspectieven worden door de verantwoordelijke leiders in het algemeen op nuchtere en realistische wijze beoordeeld. Gesprekken met de hoogste chefs bewezen me, dat men in het geheel geen overspannen idée heeft van de militaire mogelijkheden.

— Wij weten, vertelde een hoofdofficier me, dat wij niet voldoende bewapend zijn om het tegen een leger, dat over

Britsch-Amerikaansche uitrusting beschikt, lang te kunnen uithouden. Wij zullen dan ook zeker niet zoo dwaas zijn om het ooit op een open slag te laten aankomen. Als de Hollanders per sé vechten willen, dan zullen we ons niettemin met hand en tand verdedigen. We zullen een guerilla voeren, waarbij de strijd in Atjeh slechts kinderspel wordt. De geheele bevolking zal daarbij aan den anti-Hollandschen kant staan. Ik weet wel, dat geen enkel volk zelfmoord pleegt door tot den laatsten man te vechten. Dat hebben de Duitschers en de Japanners ook niet gedaan, ondanks hun nationaal fanatisme. De Indonesiër zal dat evenmin doen. De groote massa, die volledig achter de Republiek staat, zal zich bij een eventueele bezetting van Java door de Hollandsche troepen moeten neerleggen, precies zooals de Nederlandsche bevolking zich in 1940 bij de bezetting door de Duitsche Wehrmacht heeft moeten neerleggen. Maar al onze soldaten en de geheele jeugd zullen den strijd tot het uiterste blijven voortzetten. Wij zullen ons in de bergen terugtrekken en voortdurend uitvallen doen. Na het invallen van de duisternis zal zich nergens een Hollander op straat meer kunnen wagen. Alle verre plantages, alle afgelegen wegen zullen onveilig zijn. Telkens weer zullen telegraaf- en telefoondraden doorgesneden worden, zullen bruggen opgeblazen en auto's door landmijnen in stukken gereten worden. De rails van de spoorwegen zullen we op de gevaarlijkste punten steeds weer opbreken, zoodat de treinen in de aangrenzende ravijnen zullen storten. In goedangs en pakhuizen zullen we brand stichten en op de schepen van de Hollanders zullen we handlangers zetten, die de schepen door brandstichting of lekkage ten onder zullen doen gaan. Natuurlijk zal alles, wat lui, avontuurlijk en roofzuchtig is onder de bevolking, zich bij de guerillastrijders aansluiten en de chaos zal er slechts des te grooter door worden. Wij zullen een partisanenleger vormen van minstens een half millioen man en dat zal overal door de bevolking in het geheim geholpen, verborgen en geravitailleerd worden, precies zooals de Hollandsche verzetsbeweging in den Duitschen tijd door de bevolking voortgeholpen werd. De kleine tani zal in Uw gezicht onderdanig en gehoorzaam zijn, maar in zijn hart zal hij U vervloeken en hij zal alles doen om het leger, dat van zijn schuilplaatsen in de bergen uit den strijd tegen den blanken onderdrukker voortzet, te ondersteunen.

De spreker, een kolonel van de T.R.I., had me strak aangekeken terwijl hij mij deze schildering van een toekomstbeeld gaf, dat er weinig rooskleurig uitzag. Hij was een man van een jaar of vier en veertig. Zijn opleiding had hij aan de K.M.A. in Breda genoten. Hij zag er allerminst uit als een oppervlakkige praatjesmaker. Een bloeddorstig man, belust op avontuur, was hij evenmin. Het perspectief, dat hij in geval van een oorlog met Nederland zag, scheen hem allerminst opwekkend en hij maakte er geen geheim van, dat hij veel liever zou zien, dat de politici een vreedzame oplossing tot stand zouden brengen. Behendigheid kon ik hem ook niet ontzeggen. Hij begreep blijkbaar heel goed, dat zijn vergelijking van den nationalen strijd van Indonesië met de actie van de Nederlandsche verzetsbeweging tegen den Duitschen tyran, op mij eenigen indruk moest maken. Toch wilde ik enkele tegenwerpingen maken.

— U schijnt er rotsvast van overtuigd te zijn, dat de bevolking ingeval van een Nederlandsche bezetting de guerilla zal steunen. Maar hoe verklaart U het dan, dat de bevolking van vele desa's, die door het K.N.I.L. bezet werden, de bezetting dankbaar tegemoet treedt en zelfs met een gevoel van opluchting aan het werk gaat en gaarne de medische en andere zorgen van de Nederlandsche troepen aanvaardt?

— De feiten, waarop U doelt, zijn in het geheel niet in tegenspraak met mijn verwachtingen! antwoordde de kolonel. Wanneer Nederlandsche troepen een paar desa's bezetten, dan is daar altijd een langdurige strijd aan voorafgegaan. Wekenlang is er geschoten, niet alleen met kleine wapenen, maar dikwijls ook met mortieren en kanonnen. De dorpen hebben daar zwaar van te lijden en de bevolking niet minder. De voedselvoorraden worden tijdens zulke gevechten meestal door de troepen gevorderd en in het tumult van het front gebeuren er allerlei ongerechtigheden, waarvan in de eerste plaats de burgerbevolking het slachtoffer is. Voor de non-combattanten, die in het gevechtsgebied wonen, is de oorlog een afschuwelijke nachtmerrie. Dat zult U trouwens in Europa ook wel gemerkt hebben. De burgerbevolking is vanzelfsprekend opgelucht en verheugd, wanneer het tumult ophoudt, men weer uit zijn schuilplaatsen kan komen en voedsel en hulp aangeboden krijgt ter voorziening in den eersten nood. Vooral als de binnenrukkende troepen fatsoenlijke jongens zijn en men de wilde Ambonnee-

zen en de Hollandsche Militaire Politie niet op de burgerbevolking loslaat, dan zijn de desabewoners dolgelukkig, hetgeen zij openhartig laten blijken. Maar de Nederlandsche officieren schijnen daaruit de conclusie te willen trekken, dat de bevolking „dus" niets liever zou willen dan terugkeer van het vooroorlogsche koloniale bewind van de Hollanders. Die gevolgtrekking is dwaas en uiterst dom. Trouwens, dat heeft men hier en daar gemerkt!

— U doelt hier waarschijnlijk op de vele branden, die in Bandoeng uitgebroken zijn sinds het bezet werd?

De kolonel wond er geen doekjes om.

— Precies! zei hij. De Hollandsche Leger Voorlichtings Dienst mag er nu plezier in hebben, om deze branden toe te schrijven aan de misdadige activiteit van terroristen, maar dat verandert niets aan het feit, dat men in Bandoeng te doen heeft met gevechtshandelingen achter het front, die door de bevolking op touw gezet worden. Ik wil niet beweren, dat de geheele bevolking daaraan deelneemt, evenmin als b.v. in Nederland de heele bevolking aan het verzet deelnam. Deze gevaarlijke karweitjes worden verricht door kleine, vastberaden groepen en in het algemeen hebben zij daarbij den steun of de stilzwijgende medewerking van de rest van de bevolking. Bandoeng kan den Hollanders bovendien nog iets anders leeren. Toen de strijd daar ontbrandde en wij genoodzaakt waren, de stad te ontruimen, hebben wij tallooze gebouwen in asch gelegd. Dit was niet het werk van onverantwoordelijke elementen, maar het geschiedde op grond van onzerzijds gegeven militaire orders. Wij zijn vastbesloten de tactiek van de verschroeide aarde toe te passen, indien de Hollanders zouden willen probeeren de Republiek onder den voet te loopen. Sinds de ervaringen in Bandoeng hebben wij een groot aantal vernielingscommando's gevormd, die regelmatig oefenen en die de algemeene instructie hebben, om op een gegeven signaal alle steenen gebouwen in de omgeving op te blazen. Wij zullen waarschijnlijk niet kunnen beletten, dat generaal Spoor heel Java bezet, maar als hij zijn doel bereikt heeft, dan zal hij bemerken, dat hij één grooten puinhoop veroverd heeft.

— Meent U, dat het in het belang van Uw volk is, wanneer heel Java één groote puinhoop zou worden? werp ik nog tegen.

— Neen, erkent de kolonel, dat is het zeker niet! Maar het

zou nog minder in het belang van ons volk zijn, indien het koloniale régime ongehinderd hersteld zou worden!

— Maar behalve figuren als Gerretson en Welter wil dat toch niemand in Nederland! protesteer ik.

De kolonel glimlacht. Klaarblijkelijk is hij niet van de juistheid van deze opvatting overtuigd. Als ik opsta om afscheid te nemen, drukken we elkaar hartelijk de hand, want ondanks alle verschil van meening en alle nauwelijks verholen dreigementen zijn we er beiden van overtuigd, dat een bloedbad voorkomen kan en moet worden en dat er meer dan voldoende ruimte open is voor vriendschap tusschen onze volken.

Probolinggo

Rinto is een jongen, die altijd lacht. Hij redigeert een nationalistisch dagblad in Batavia. Als ik hem vraag, waarom een vroolijk man zoo vaak zulke grommende en dreigende artikelen schrijft, dan zegt hij dat dit een gevolg van de politiek is. Hij heeft het land aan de politiek en hij zou het liefst met zijn meisje onder de palmboomen gaan wandelen en zich nooit meer begeven in de sombere spelonken der staatkunde. Maar het leven is nu eenmaal niet anders. Het meisje woont in Kediri, maar hij heeft me ook als eens verteld, dat ze in Cheribon woont. Zijn vrienden verzekeren echter, dat ze in Solo zit. In elk geval is hij alttijd op reis om haar te bezoeken. Hij is ook vaak voor andere zaken op reis. In de havenbuurt van Makassar kwam ik hem midden op straat tegen. Hij zat op de keien en zijn nieuwe tropenhelm lag een eindje verder op den grond. Rinto was bezig een reeks pijnlijke plekken te betasten. Hij had in een nabijgelegen matrozenkroegje een toespraak gehouden, waarin veel sprake geweest was van broederschap, merdeka, pemoeda's en menschenliefde. Een paar zwarte Ambonneezen hadden toen „Leve de Koningin" geroepen en daarna was Rinto het slachtoffer geworden van de historische missie, die de Nederlanders in den Archipel aan het vervullen zijn, zooals hij vertelde. In Djokja kwam ik hem tegen in den winkel van een zilversmid, waar hij bezig was armbanden in verschillende maten uit te zoeken, zoodat ik aan Solo, Cheribon, Kediri en vele andere steden denken moest. Hij nam me mee naar het huis van een vriend om mij het bewijs te leveren, dat niets ter wereld gaat boven de likeur, die tegenwoordig in de Republiek gemaakt wordt. We kwamen daarbij tot een volmaakt eenstemmig oordeel. In Malino had ik hem tevoren voor de verzamelde journalisten een van de beroemde redevoeringen van

President Soekarno zien opvoeren. Rinto kende den tekst volkomen. Hij kent de intonaties, de stembuigingen en de accenten van den President eveneens nauwkeurig. Zelfs het handgebaar van Rinto is volkomen gelijk aan dat van het Staatshoofd als hij de verzamelde menigte begroet met het reeds klassiek geworden „Soedara! Soedara!" In de omgeving van Pasoeroean konden we Rinto er slechts met moeite van weerhouden om aan de noodrem te trekken. De stationskiosk van het stadje had zich erover beklaagd, dat de krant van Rinto niet in Pasoeroean kwam, zoodat hij zelf een aantal exemplaren wilde afgeven, maar de trein bleek er heelemaal niet te stoppen. We hebben de kranten toen maar in het voorbijrijden op het perron geworpen. Rinto lachte!

Rosian is een collega van Rinto. Hij redigeert ook een nationalistische krant in Batavia. Hij is journalist, politicus, tooneelschrijver en acteur. In den Japanschen tijd trok hij met een tooneeltroep door het binnenland, leelijke gezichten tegen het toegestroomde publiek trekkend als er een mooie Japansche propagandazin gelanceerd moest worden. Als ik hem vraag, waarom hij zich niet onttrok aan het werken voor den Japanschen spullebaas, erkent hij met ontwapenende openhartigheid, dat hij zichzelf deze vraag tegenwoordig dikwijls stelt. Maar toen de Jappen in het land kwamen was hij nog maar een piepjong ventje en hij geloofde aanvankelijk, dat zij het eerlijk met Indonesië meenden. Eigenlijk is hij veel meer een beetje dolle artiest dan een bezonnen politicus. Als het schrijven van artikelen hem de keel uit gaat hangen, keert hij naar het front terug om mee te vechten. Ik verdenk hem er van, dat minder te doen uit haat tegen de Nederlanders dan wel uit afkeer van een al te regelmatig leven. In den restauratiewagen trof ik hem aan, terwijl hij tegen een flesch en een glas op nogal intieme wijze zat te knipoogen. Zooiets leidt bij Rosian tot uitbundige uitingen van levensvreugde. Hij ging dan ook liedjes zingen, waarop de halve trein naar den restauratiewagen kwam toeloopen: departementsambtenaren, verpleegsters van het Roode Kruis, journalisten en de secretaresjes van een paar ministers. Ik kon er niet veel van verstaan, maar iedereen zong mee en schudde van den lach. In het refrein was sprake van de meisjes van Djokja, die zoo bedroefd waren, omdat de officieren van de T.R.I. de voorkeur bleken te geven

aan de blanke Indo-Europeesche jongedames, die in het kamp bij Djokja wonen en die het zoo leuk vinden om naast een nieuwe uniform over de Malioboro te flaneeren. Nu dreigt er weer revolutie in Djokja, zong Rosian, want de meisjes wilden den President ontvoeren, indien hij de blanke sirenes uit het kamp niet terstond naar de blanda's terug zou zenden! Maar de president was in een moeilijk parket, want de meisjes uit het kamp wilden niet meer weg. Niet meer weg! Niet meer weg! zingt de heele restauratiewagen. Rosian heft zijn glas op, toastend naar alle kanten, lachend als de prins uit het sprookje, die alle meisjes betoovert.

— Ga je nou straks een speech houden in Probolinggo? vraag ik Rinto, die onstuimig heeft meegezongen.

— Hou op! zegt hij afwerend. Ik heb genoeg van de politiek! Ik wil geen speeches meer houden! 's Nachts schrijf ik artikelen, maar overdag wil ik een gewoon mensch zijn! Laten we drinken op de vriendschap tusschen Nederland en Indonesië!

Iedereen lacht en iedereen drinkt. Rinto vertelt nog een mop in voortreffelijk Nederlandsch en wederom lacht iedereen. Op nog geen vijftig kilometer afstand ligt het Soerabaja-front, waar Nederlanders en Indonesiërs niet op elkanders gezondheid drinken, maar op elkaar schieten. Dagelijks vallen er dooden bij. Hoe lang moet dat nog voortgaan? Al die jonge menschen, waarmee ik hier in dit vroolijke gezelschap zit, spreken onze taal. Van haat tegen Nederland en de Nederlanders kan ik niets bespeuren. Ik behoef mezelf geen geweld aan te doen om vriendschappelijk en hartelijk met hen om te kunnen gaan. Hun gastvrijheid en openhartigheid stempelen hen tot prettige reisgenooten, met wie men zonder moeite vriendschap sluit. Hun levenslust en opgewektheid werken aanstekelijk. Zij vertegenwoordigen de groote massa van de jeugd van dit land in al haar schakeeringen. Waarom moeten onze jongens met deze jeugd blijven vechten? Waarom kunnen onze volken niet in vrede en vriendschap met elkander leven? Het is een lange en oude geschiedenis, die van Nederland en Indonesië, waarin verscheidene zwarte bladzijden voorkomen. Aan beide kanten moeten we ons voornemen, deze te vergeten. Er moet een nieuw begin gemaakt worden tusschen blank en bruin in Indonesië. Laten wij daartoe eerst bij onszelf opruiming houden onder onze vooroordeelen. Deze menschen zijn onze minderen niet. In

sommig opzicht zijn ze anders dan wij zijn. Dat is geen bezwaar. Aanleiding tot minachting is het allerminst. Ik kan me de woede van deze jonge menschen begrijpen, wanneer de een of andere Hollandsche pummel zich aanmatigt hen als „inlanders", als wezens van mindere orde, te behandelen, enkel en alleen omdat hij blank en zij bruin van huid zijn. En onwillekeurig moet ik denken aan den grooten spaarpot, die vroeger, toen ik nog een kleine jongen was, eens per week in de klas rondging en waarin we dan een cent mochten doen „voor het arme Soendaneesje". . . . Het Javaansche poppetje op den spaarpot knikte braaf en dankbaar als de cent door de gleuf ging. Om me heen zitten nu eenige van die arme Soendaneesjes. Wat zouden zij lachen, indien ik hen iets van dien spaarpot zou vertellen. Het verhaal zou de oude verhouding tusschen Holland en Java goed kunnen typeeren. Welk een schouwspel zou het opleveren wanneer straks de een of andere mohammedaansche ijveraar op het denkbeeld zou komen, om zulke offerblokken op Java te laten rondgaan „voor het arme Brabandertje," met het beeldje van een blanke er op, die onderdanig knikt als er een cent in het bakje valt! Men mag toch van iedereen verlangen, dat hij zich onthoudt van het doen van aanslagen op het zelfrespect van zijn naaste. Dit zullen wij onszelf telkens weer opnieuw moeten inscherpen bij onzen omgang met den Indonesiër.

Bij Soerabaja, Semarang en Bandoeng kruipen onze jongens met een geweer door de sawahs en liggen zij nachten lang in hinderlaag om de jongens van de Republiek „neer te leggen", zooals dat in de oude koloniale taal heet. Men heeft hen op de mouw gespeld, dat die Republikeinsche jongens bruine fascisten en moordenaars zijn. In deze restauratiewagen zit ik nu tusschen al die vervaarlijke extremisten, waar de oorlogscommuniqué's van generaal Spoor het altijd over hebben en ik vraag me af, wie er nu eigenlijk in de war is.

Rinto is het in elk geval niet. Als we in Probolinggo uitgestapt zijn, besluiten we na afloop van de rijstceremonie, die in de haven plaats zal vinden, ons uit de voeten te maken en alle officieele plechtigheden en recepties verder maar aan de anderen over te laten.

In de havenwijk zijn duizenden menschen saamgestroomd, die de ceremonieele overdracht van de Indonesische rijst aan de

vertegenwoordigers van India willen bijwonen. Op sommige plaatsen is het terrein afgezet door Republikeinsche mariniers, die het blauwe pakje en de kinderbaret dragen, waarmee men zeesoldaten in alle landen ter wereld pleegt uit te dossen. Het eene piquet is met stenguns uitgerust, het andere staat met houten oefengeweren aangetreden. In een soort van pendopo aan het water neemt het gezelschap plaats. Links van ons zit een gamelanorkest, aan den anderen kant staat een fanfaregezelschap opgesteld. Zij spelen om de beurt. Af en toe schijnt er een fout in de regie te zijn. Dan spelen ze tegelijk, waar overigens niemand aanstoot aan neemt. Dr. Hatta voert het woord. Hij legt den nadruk op de vriendschap, die de volkeren van Indonesia en India verbindt. Een Indiër spreekt in het Engelsch. Een vertegenwoordiger van de boeren vertelt, hoe men de goedangs in Probolinggo vol met rijst heeft gekregen. Er zijn geen trucks en onvoldoende treinen, zoodat duizenden mannen en vrouwen de rijst mandje voor mandje naar de stad hebben moeten brengen. De felle radio-generaal Soetomo houdt een toespraak vol knal-effecten, die als vuurwerk door de lucht schieten en sissen. Rinto fluistert me in het oor, dat Soetomo als redenaar niet in de schaduw kan staan van ir. Soekarno. Een vertegenwoordigster van den Vrouwenbond leest een zachtmoedige, paedagogische speech voor. Rinto vindt, dat deze toespraak een viooltje is en dat dit bloempje een mooi figuur maakt naast den stekeligen cactus van Soetomo. Daarna volgt de eigenlijke ceremonie. Vice-president Hatta begeeft zich naar de nabijgelegen goedang en haalt er een zak rijst uit, die hij op zijn rug als een echte havenarbeider naar den wal sjouwt. Daar staat een der Indische heeren gereed om den zak over te nemen en in den lichter te deponeeren, die aan de kade ligt. Een gemeenschappelijk gebed volgt, waarbij de saamgestroomde massa de gebedsspreuken, die de mohammedaansche voorganger opzegt, met een collectief „Amen" één voor één beantwoordt. Dan zingt men het volkslied, „Indonesia Raja". Tusschen de menigte zie ik hier en daar enkele menschen staan, die niet meezingen; de meerderheid kent het volkslied uit het hoofd.

Een officieele maaltijd in het groote huis van den Regent besluit de plechtigheid. De Regent zegt, dat hij zeer gelukkig is, het illustere gezelschap in zijn bescheiden woning te mogen ontvangen. Rinto knipoogt. Bescheiden! De Regent verontschul-

digt zich, dat hij slechts een soberen, eenvoudigen maaltijd kan aanbieden. Rinto knipoogt nogmaals. Sober en eenvoudig! Bedienden en meisjes dragen groote schalen met rijst aan, benevens schotels met harde eieren, gebakken pisang, allerlei soorten vleesch en visch, zoute pinda's, kroepoek en dampende soep. En overal worden schaaltjes neergezet met groente en fruit. De stoel van dr. Hatta aan het hoofd van de tafel blijft onbezet. De vice-president vast voor heel zijn volk....

Na afloop van dit festijn van soberheid en eenvoud komt een ambtenaar van het Departement van Voorlichting met een geheimzinnige en gewichtige uitdrukking op zijn gezicht naar me toe om me mede te deelen, dat „Soetomo bereid is mij te woord te staan". Welk een eer valt me te beurt! Het ijdele ventje is wel bereid een gesprek toe te staan. Hij leunt achterover in een gemakkelijke fauteuil. De groote man heeft een smal, meisjesachtig gezichtje met een paar droomerige bruine oogen. Z'n hoofdhaar heeft hij sinds lang niet meer laten knippen, zoodat het hem op zijn schouders hangt. Af en toe maakt hij een coquet gebaartje om het achter zijn ooren weg te schuiven. Een klein zwart sikje geeft aan het geheel een eenigszins mallootig accent. Op zijn rechterheup bungelt een groote revolver.

Als ik hem in het Nederlandsch aanspreek, deelt hij mede er de voorkeur aan te geven Engelsch te spreken.

— Hoe is de situatie bij Soerabaja? vraag ik.

— Daar kan ik U geen mededeelingen over doen! zegt hij met een parmantigen blik op de omstanders, die de ontmoeting tusschen den Hollander en den radio-generaal met spanning volgen.

— Maakt U wel eens Nederlandsche soldaten krijgsgevangen? vraag ik verder.

Het engelengezichtje krijgt plotseling een eenigszins boosaardige uitdrukking.

— Dat is een militair geheim! antwoordt Soetomo met kort afgebeten woorden.

Maar ik houd voet bij stuk.

— Wat gebeurt er met de Hollandsche jongens, die door U gevangen genomen worden? dring ik aan.

— Dat zult U wel gewaar worden als de oorlog voorbij en de Republiek erkend is! luidt het antwoord.

Als de oorlog voorbij is? De woordvoerder van het front-

extremisme geloolt dus toch, dat er op een goeden dag een einde aan den strijd zal komen?

— Wat zoudt U doen, vraagt plotseling mr. Phoenix, als de opperbevelhebber en de minister van defensie zouden bevelen het vuren te staken?

Deze filmoperateur heeft bepaald nog van andere zaken dan van films verstand. Hij heeft den zelfbewusten Soetomo met zijn vraag in zichtbare verlegenheid gebracht.

— Het vuren staken? herhaalt deze. Waarom zou men het vuren staken? Wij staan er schitterend voor! De Hollanders in Soerabaja zijn uitgeput! Ze houden het niet lang meer vol! Ze hebben niet genoeg te eten en er is watergebrek. Hun soldaten vallen op hun post in slaap. We hebben ze de laatste maanden meer dan 25 jeeps afhandig gemaakt. Straks jagen we ze in zee. Wie kan er aan denken, onder zulke omstandigheden het vuren te staken?

Maar mr. Phoenix laat het er niet bij.

— Allemaal tot Uw dienst, zegt hij. Maar als de regeering nu toch het bevel zou geven?

Wederom glijdt het satanische lachje over het gezicht van den ijdelen jongeman.

— Daar zouden we dan eerst eens over moeten gaan praten! is zijn bescheid.

Men kijkt hem eenigszins onthutst aan. Een soldaat moet gehoorzamen. Er is geen staat ter wereld, die toe kan staan, dat militairen op eigen houtje handelen en de bevelen, die zij van hoogerhand krijgen, negeeren. In dat opzicht bestaat er geen verschil tusschen den democratischen, den fascistischen, den bolsjewistischen of den socialistischen staat. Wat moet er van de Republiek Indonesia terechtkomen, indien haar officieren zich niets zouden aantrekken van de bevelen, die zij geeft?

Maar Soetomo vindt zich zichzelf veel belangrijker dan de heele Republiek. De heeren in Djokja en Djakarta kunnen bevelen wat zij willen, maar Boeng Tomo is de groote leider van Oost-Java en de onbestreden meester van het Soerabaja-front. Als zijn stem door den aether klinkt, dan luistert het volk en dan zegt men tot elkaar „Hoor, Boeng Tomo, de groote vrijheidsheld, spreekt!"

Het voortdurende gevraag en de vele critische opmerkingen die gemaakt worden, beginnen Soetomo te vervelen. Hij staat

op, loopt trotsch als een pauw weg en gaat ergens aan een ander tafeltje zitten, peinzend voor zich uit starend.

De man van het Departement van Voorlichting schijnt te vreezen, dat de houding van Boeng Tomo geen al te besten indruk op me gemaakt heeft. Hij deelt mede, dat er inderdaad Nederlandsche soldaten in Republikeinsche krijgsgevangenschap zitten. In Madioen is een speciaal kamp voor hen en hij verzekert, dat zij redelijk behandeld worden. Soetomo's kennelijke onwil om aan bevelen van hoogerhand te gehoorzamen, is een verschijnsel, dat de aandacht van de regeering heeft. Hij is de exponent van de volkslegers, de Laskar Ra'jat, die uit hartstochtelijke patriotten bestaat, die gezworen hebben, dat zij tot den dood toe zullen vechten voor de vrijheid van Indonesië. Het denkbeeld, dat deze vrijheid verkregen zou kunnen worden zonder dat er tot den dood toe gevochten wordt, lijkt hen een beetje onwaarschijnlijk. Als er niet tot het bittere einde gestreden wordt, moet er iets niet kloppen. Dan hebben de diplomaten en politici zich door de Hollandsche bedriegers bij den neus laten nemen. Maar Soetomo is niet zoo onnoozel! Hij zal op de bres blijven staan, in zijn linkerhand de microfoon, in de andere zijn revolver. Maar Djokja meent, dat men hem niettemin wel tot rede zal weten te brengen.

— Hoe vond je hem? vraagt Rinto.

— Een volmaakte Don Quichotte! verklaar ik met meer oprechtheid dan tact.

Rinto lacht.

— Hij is een bezetene. Maar dat zijn al die lui, die dag en nacht in de politiek zitten! meent hij. Laten we maar gaan zwemmen.

We charteren een oude, rammelende auto. Behalve Rinto gaan Madame la Pétroleuse en Rosian mee, die ook genoeg heeft van de officieele ontvangsten en plechtigheden. Als we een paar minuten gereden hebben, blijft de wagen plosteling staan.

— Dit is het transportprobleem van onze Republiek! verklaart een der heeren berustend.

De chauffeur heeft den motorkap geopend en scharrelt wat met een hamer, een spijker en een paar touwtjes. Maar al zijn vernuft is niet in staat om het vehikel weer op gang te brengen, zoodat we overstappen in een rijtuigje, dat toevallig voorbij komt. Als we op weg zijn naar het zwembad, vraag ik den koetsier, of hij ook voor de Kemerdekaan is. Hij kijkt me aan, alsof hij me een gevaarlijke gek vindt. Iedereen op Java is voor de vrijheid, ook de koetsiers in Probolinggo. Maar het zwembad kan hij niet vinden, zoodat we telkens bij voorbijgangers naar den weg moeten vragen. Ze schijnen ons een zonderling stelletje te vinden. Wie gaat er nu naar een zwembad! Ten slotte vinden we het toch. Het is een knus bassin, met keurige trapjes en balustrades, maar jarenlang schijnt er geen sterveling meer geweest te zijn. De toegangspoort hangt een beetje scheef in de hengsels en zij kan slechts met moeite opengerukt worden. Tusschen de tegels is het groen van het onkruid. Ook in het water ziet men een weelderigen plantengroei. Een badknecht is er niet en zwembroekjes heeft niemand bij zich, zoodat we maar in de schaduw aan den waterkant gaan zitten.

— Ons ongeluk is, zegt Rinto, dat wij eeuwen lang onder vreemde leiding gestaan hebben. We zijn er te veel aan gewend geraakt, dat anderen voor ons dachten, leiding aan het openbare leven gaven, plannen maakten en uitwerkten en ten uitvoer lieten leggen. Wij kwamen er op z'n hoogst aan te pas als handlangers of volkomen ondergeschikte uitvoerders. De natuurlijke neiging, die toch in iederen mensch leeft, om zelf initiatief aan den dag te leggen, had men bijna bij ons uitgeblusch. Maar in de Jappentijd is er een groote verandering gekomen. De Japanners lieten ons bijna alles zelf doen. Ze bemoeiden zich veel minder met den dagelijkschen gang van zaken dan de Hollanders. Het eenige, wat hen interesseerde, was de opbrengst van onzen arbeid. Die namen ze voor het grootste deel in beslag. Voor het overige lieten ze ons in bestuur en bedrijfsleven meestal onzen gang gaan. Van veel dingen hadden ze zelf soms heelemaal geen begrip. Het leven is bij ons meer ondanks dan dank zij de Japanners op gang gehouden. Zij hebben ons feitelijk gedwongen zelf een veel grootere verantwoordelijkheid te nemen, dan de Hollanders ons ooit gegund hebben....

— Ik geloof het graag, maar wat heeft dat allemaal met dit verwaarloosde zwembad te maken? onderbreek ik Rinto's betoog.

— We hebben je door! meesmuilt Rosian. Je wou een punt draaien aan dit verlaten oord, niet?

Rinto voelt zich betrapt en hij geeft toe, dat de gemiddelde Indonesiër tenslotte liever in de kali gaat zwemmen. Maar hij vindt, dat men niet kan riskeeren, dat ik door een krokodil opgegeten wordt, want dan zouden de Hollandsche kranten maar weer gaan vertellen, dat het zoo'n chaos in de Republiek is. Zelfs de krokodillen gehoorzamen niet aan de bevelen van Djokja.

Maar mevrouw Soebandrio meent, dat men zich niet met grapjes van ernstige problemen kan afmaken.

— Ons volk is nog lang niet rationeel genoeg. De Republiek heeft nog een ontzaglijke opvoedende taak te vervullen. Dat is eigenlijk het kernprobleem van onze moeilijkheden. Wij willen een democratie zijn, d.w.z. wij willen, dat overeenkomstig den volkswil in het algemeen belang geregeerd zal worden. Maar de regeering kan niet aan den leiband van het onontwikkelde, ongeletterde volk loopen, vooral niet, omdat het nog vastzit aan de primitiefste waanvoorstellingen. Onze samenleving is agrarisch en traag en de boeren zijn bij ons even conservatief als in alle andere landen. Zij verzetten zich van nature tegen alles, wat nieuw is. Moest men in Holland een halve eeuw geleden ook niet 's nachts de kunstmest uitstrooien, omdat de boeren zich anders tegen dit duvelszaad verzet zouden hebben? Bij ons is het nog erger. Wanneer een modern muziekcorps in de desa komt, loopt het kans weggejaagd te worden; men wil alleen de vertrouwde gamelan hooren. Nu hangt onze toekomst zeker niet af van de vraag, of de desabewoners een fanfarecorps willen aanhooren, maar het verschijnsel is symptomatisch. De hoofdcommissaris van politie in een onzer groote steden vertelde mij onlangs, dat de Hollandsche troepen ten Zuiden van Semarang niet hadden kunnen doorstooten, omdat de kiaji's zout op de wegen hadden gestrooid. De Hollanders waren daardoor heelemaal begoocheld, zoodat ze dachten, dat de wegen in diepe rivieren waren herschapen en de conclusie trokken, dat ze niet verder konden oprukken. Als een hoofdcommissaris van politie zooiets gelooft, wat moet men den man dan nog niet meer kunnen wijs maken! De groote massa gelooft nog altijd in heilige kanonnen, heilige steenen, amuletten en djimats en er zijn veel soldaten, die zich door de kiaji's onkwestbaar laten maken. De machinegeweren van de Hollanders en de Engelschen trekken zich van die onkwetsbaarheid wel niets

aan, maar de mystieke goedgeloovigheid van de menschen schijnt grenzeloos te zijn. Wij moeten een modern land worden, dat op den duur in geen enkel opzicht meer ten achter zal staan bij West-Europa en Amerika. Ons heele leven zal gerationaliseerd moeten worden, maar om dit na te kunnen streven, is een bijna irrationeel geloof in de toekomst noodzakelijk!

Rinto neemt het lichter op. In West-Europa gelooven de menschen ook aan allerlei hokus pokus, maar dat heeft hen niet belet om een moderne samenleving op te bouwen. En in Amerika? Daar bestaan de wonderlijkste secten, die aan toovenarij doen en aan andere mysterieuze kunstenmakerijen, maar dat heeft niet kunnen verhinderen, dat men jaarlijks millioenen auto's fabriceert, moderne radiotoestellen en televisie-apparaten en zelfs atoombommen.

— Zou het eigenlijk niet beter zijn, indien de mensch overal ter wereld even onwetend als onze tani gebleven zou zijn? verzucht Rosian. Wanneer je aan de techniek en de beschaving van de atoombom denkt, dan krijg je neiging om cultuurpessimist te worden. Maar onze archaïsche maatschappij heeft geen andere keus. Zelfs de supertechniek van Amerika zullen wij ons eigen moeten maken. Want wat is vrijheid zonder moderne techniek? We zouden nooit kunnen meetellen in de wereld, indien we alleen maar net als Siam zouden kunnen verklaren, dat wij staatkundig onafhankelijk zijn, maar voor het overige een dicht bevolkt en achterlijk landbouwland.

— Komt allemaal best in orde! concludeert Rinto. We leeren iedereen lezen, schrijven en rekenen. We gaan fabrieken bouwen en electrische krachtwerken. De Hollanders zullen ons daar wel mee helpen. Amrika moet ons geld leenen. Als we hard blijven werken, zou ik niet weten, waarom ze het niet zou 'en doen.

Een reuzehagedis 's bezig op de groote bladeren van de waterplanten in het bassin een paar torren te verslinden. We hebben nog twee uur den tijd, zoodat we met het rijtuigje naar de stad terugrijden. Bij een Chineeschen apotheker stoppen we. Behalve artsenijen verkoopt hij consumptie-ijs. Op een kaasschaaf wordt een groot stuk ijs tot fijne schilfertjes geschaafd. Die gaan in een glas, waarna er uit allerlei fleschjes kleine vruchtjes en stroopjes aan het ijs toegevoegd worden. Het is koud en zoet, maar niet erg lekker. Maar de half naakte bruine

kindertjes, die zich voor de apotheek verzameld hebben, drinken het met graagte op.

Op de pasar, die in een half donkere ruimte tusschen een paar huizenblokken ligt, koopen we druiven. De koopvrouw vraagt 20 Jappenguldens voor een tros, maar voor 2 gulden krijgen we de sappige vruchten mee. In het gedrang raak ik mijn gezelschap kwijt. Alle kooplieden bieden me van alles te koop aan, maar ze schijnen te meenen, dat ik een Amerikaansche millionair ben, zoodat er van zaken doen niets komt. Men moet ook een Oosterling zijn om b.v. op een kleurigen doek, waarvoor 150 gulden gevraagd wordt, vijf gulden te bieden. Een vriendelijke en behulpzame Chinees, die vlot Nederlandsch spreekt, begeleidt me eigener beweging van het eene kraampje naar het andere om als tolk dienst te doen. Kooplui en koopers staan een beetje verbaasd te kijken, als ze den blanda en zijn tolk van toko tot toko zien gaan. Maar als ik vriendelijk groet, is iedereen gerustgesteld. Rijst, fruit en koffie is overal volop te krijgen. Lederwaren liggen er te kust en te keur en aan sigaretten en allerlei soorten van reukwaren is evenmin gebrek. Textielgoederen zijn echter zeer schaarsch en peperduur. Na een half uurtje vind ik mijn metgezellen terug. Ze vragen me belangstellend of niemand me heeft willen kidnappen. De kleine Chinees, die voor tolk gespeeld heeft, wil geen fooi hebben. Het was hem een genoegen, een Hollander van dienst te kunnen zijn, verklaart hij. Als ik hem de hand druk, glimlacht iedereen en tegen een paar sigaretten, die ik aanbied, heeft niemand bezwaar.

Een half uur later zitten we weer in den trein. Uit het ruime venster kan men in de verte het Engelsche schip op de reede zien liggen, dat de eerste partij rijst voor India komt halen. Het schip ligt twee kilometer uit de kust en een kleine lichter is bezig de zakken, die bij de goedangs geladen zijn, naar het schip te brengen.

— We hebben maar twee van die lichters, verzucht mijn buurman. Zoo kan het weken duren, voordat het schip vol is....

Masjoemi, Indo's en een persconferentie

Hoe liggen de politieke verhoudingen binnen de Republiek? Hoe groot is de invloed van de verschillennde partijen? Welke stroomingen hebben den meesten invloed?

Het is moeilijk op dergelijke vragen een betrouwbaar antwoord te geven, omdat er nog nooit algemeene verkiezingen in de Republiek gehouden konden worden. De oorlogsomstandigheden waren daartoe nog steeds een ernstig beletsel. Verkiezingen van plaatselijken aard vinden dikwijls plaats, maar zij geven weinig aanwijzingen voor de politieke verhoudingen onder de bevolking. Bij de vorming van desaraden spelen allerlei onpolitieke en persoonlijke overwegingen en invloeden mee. Het is wel opvallend, dat voor deze desaraden vaak vrouwen verkozen worden: in sommige dorpen is er zelfs een vrouwelijke meerderheid in den raad!

De belangrijkste aanwijzingen omtrent de staatkundige verhoudingen onder de bevolking op Java werden eind Juli verkregen bij de verkiezingen voor den regentschapsraad van Kediri. Hierbij moesten 88 zetels verdeeld worden. De voornaamste partijen kregen de volgende aantallen afgevaardigden in den raad:

Masjoemi	60
Socialistische Partij	5
Barisan Boeroeh	4
P. N. I.	3
Communistische Partij	3

Verscheidene politici gaven me de verzekering, dat deze cijfers waarschijnlijk als min of meer representatief beschouwd mogen worden voor de politieke verhoudingen op geheel Java. De groote massa van het volk, die op het platteland woont, is ternauwernood aan eenige politieke differentiatie toe. Zij stemt

op de partij van de kiaji's, de hadji's en de godsdienstleeraren, die grooten invloed op de eenvoudigen van geest oefenen. Onder deze islamietische voorgangers vindt men allerlei geestdrijvers, die zeer onverdraagzaam zijn tegenover alles, wat niet mohammedaansch is. De stad Koedoes is een centrum van deze fanatici. Ook in Bantam hebben zij grooten invloed. Zij probeeren van den strijd om de nationale vrijheid een heiligen oorlog tegen de ongeloovigen te maken, waartoe zij telkens deputaties naar President Soekarno zenden. Maar hoewel het staatshoofd zijn godsdienstplichten met nauwgezetheid vervult, laat hij zich door de kiaji's toch niet op dit doode spoor rangeeren. Hij ontvangt al hun deputaties met grooten eerbied en hij luistert aandachtig naar hun vertoogen, zoodat zij met dankbaarheid in het hart voor de voortreffelijke ontvangst naar huis terugkeeren. Maar den heiligen oorlog kondigt de President niet af; hij is zich er te zeer van bewust, dat de Republiek protestanten, katholieken en Chineezen onder haar burgers telt, die door de grondwet gelijkgesteld zijn met de aanhangers van den Islam.

Het dorpskonservatisme, dat zich als overal ter wereld verzet tegen alles, wat nieuw is, wordt door sommige mohammedaansche voorgangers op weinig scrupuleuze wijze geëxploiteerd. Er zijn geestdrijvers, die propaganda maken voor de middeleeuwsche strafwetgeving van den profeet, die in Mekka en Medina bij voorbeeld iemand, die op diefstal betrapt werd, zijn rechterhand liet afhakken. Véle kiaji's kloppen den tani geld uit den zak met heilige formules, bezweringen, onkwetsbaarmaking, verkoop van djimats, pelgrimstochten naar allerlei zoogenaamde bedevaartplaatsen en andere metaphysische kunstgrepen, die weinig geschikt zijn om de moderniseering van het openbare leven te bevorderen. De goedgeloovige tani luistert naar den kleinen kiaji, die meestal in een primitief-konservatieve sfeer leeft, die trouwens wonderwel past bij de statische tradities van het kleine en half-feodale landbouwbedrijf.

Op de jeugd verliezen de kiaji's echter hun greep en in de steden moeten zij langzamerhand het veld ruimen voor de propaganda van de vakbeweging en van de socialistische en communistische partij. Voor de naaste toekomst vormt de groote invloed van de Masjoemi een gevaar voor de staatkundige en maatschappelijke ontwikkeling van de Republiek, want zij is toch in de eerste plaats het verzamelbekken van de konservatieve krachten in de Javaansche samenleving. Op het oogenblik worden de meeningsverschillen tusschen Masjoemi en radicale progressieven op den achtergrond gedrongen door den gemeenschappelijk gevoerden strijd voor de nationale vrijheid, maar zoodra er overeenstemming met Nederland bereikt is en het nationale element in de politieke discussie minder op den voorgrond zal komen te staan, zal de partijstrijd ongetwijfeld hooger gaan oplaaien.

Dr. Soekiman, een bekend arts in Djokja, is voorzitter van de Masjoemi. Tijdens een gesprek, dat ik met hem in zijn woning mocht hebben, bleek me, dat hij op het standpunt staat, dat de Republiek een Islam-staat moet worden. Als voorbeeld staat hem hierbij uiteraard niet het seculaire Turkije, maar het hedendaagsche Egypte voor oogen. Weliswaar wenscht hij scheiding van kerk en staat, welke opvatting ik ook bij andere mohammedaansche intellectueelen aantrof, maar dit beteekent allerminst, dat men afstand wil doen van de ver gaande aanspraken, die de Islam ten aanzien van het openbare leven stelt.

Het bleek overigens niet zoo eenvoudig om een ontmoeting met Dr. Soekiman tot stand te brengen. Aanvankelijk weigerde hij. Men beijverde zich om mij duidelijk te maken, dat ik in deze weigering geen persoonlijke onvriendelijkheid moest zien, want de houding van Dr. Soekiman bleek uitsluitend bepaald te worden door de binnenlandsche politieke situatie, maar ten slotte liet de Mohammedaansche leider zich overreden.

Tijdens ons gesprek kreeg ik den indruk, dat mijn gastheer een duidelijke terughoudendheid aan den dag legde en zorgvuldig vermeed, teere kwesties aan te roeren. Wel verzocht hij me met klem om in Nederland duidelijk te maken, dat alle toovenaarskunsten van kiaji's, die beweren, dat zij een mensch onkwetsbaar kunnen maken, geheel buiten het kader van de mohammedaansche godsdienstopvattingen vallen. Men heeft hier te doen met hardnekkige restanten van een heidenschen tijd, die de Islam veroordeelt en afwijst. Het geloof in djimats, e.d. is niet in overeenstemming met de leerstellingen van den profeet en Dr. Soekiman bleek het te betreuren, dat Nederland in den waan gebracht is, dat dit verwerpelijk bijgeloof iets met den Islam te maken zou hebben.

Om een beter begrip van de politieke verhoudingen te krijgen heb ik in Djokja ook nog eenige gesprekken met Indo-Europe-

anen gevoerd, die het Indonesische staatsburgerschap aanvaard hebben. Ruim 500 hunner hadden zich op deze wijze bij de Republiek aangesloten. Onder hen bevonden zich beschaafde, ontwikkelde dames en heeren, die voor den oorlog middelbare functies bij het bestuur bekleedden. Zij deelden mij mede, volkomen vrij als zelfstandige burgers in de Republiek te leven. De meesten hadden een werkkring op een van de Republikeinsche departementen gekregen. Een hunner schilderde mij de opvattingen van de betrokkenen met de volgende woorden:

— De Indo-Europeaan heeft in Nederlandsch-Indië altijd tusschen twee stoelen gezeten. Voor de wet stond hij gelijk met den volbloed Europeaan, maar in het dagelijksche leven werd hij door den echten Hollander niet heelemaal voor vol aangezien. De meeste Indo's deden niettemin hun best om zoo veel mogelijk op een Hollander te lijken. Wie zich als een Indonesiër gedroeg liep het risico als een inlander behandeld te worden en een inlander was een koelie. Om zich zoo duidelijk mogelijk van den Indonesiër te onderscheiden gedroeg de gemiddelde Indo zich dan ook veel hatelijker en arroganter tegenover den Indonesiër dan de gemiddelde Hollander. Toen de Jappen kwamen en de Hollanders allemaal in kampen opgesloten werden, werden de Indonesiërs overal in de leiding van den staat en het bedrijfsleven getrokken. De Indo's kwamen overal naast te staan. Velen onzer werden daardoor nog woedender en vijandiger tegenover den Indonesiër. Na de capitulatie van den Jap sloten de meeste Indo's zich dan ook weer bij de Hollanders aan. Zij begonnen zich weer als Europeanen te gedragen tegenover den geminachten inlander. Weer ziet men, dat de gemiddelde Indo veel feller staat tegenover alles, wat Indonesisch is, dan de gemiddelde blanke.

Als ik den spreker onderbreek om hem te vragen hoe het dan komt, dat hij en zijn vrienden blijkbaar een geheel andere houding aannemen, verklaart hij dat nader.

— Wij Indo's zijn eigenlijk noch Hollanders, noch Indonesiërs. Wij nemen een tusschenpositie in, die tragisch kan worden als wij de teekenen des tijds niet begrijpen. Wij hebben bijna allen een groote liefde voor Nederland, zijn taal en zijn beschaving. Ons bloed zegt ons, dat we nauw met Nederland verbonden zijn. Maar de meesten onzer zijn nooit in Nederland geweest, wij hebben er familie noch vrienden. Van het Hollandsche klimaat

kunnen wij ons slechts met behulp van kranten en boeken een voorstelling maken. Onze wieg stond in Indonesië en de ouders van de meesten onzer liggen hier begraven. Hier zijn wij gehuwd en hier zijn onze kinderen geboren. Straks zullen we hier sterven. Hier ligt ons werk en onze toekomst. In Nederland zouden de meesten onzer zich vreemdeling voelen, maar in Indonesië voelen we ons thuis. Hieruit hebben wij de consequenties getrokken. Wij hebben ons verbroederd met den Indonesiër. Nu zijn we onderdaan van de Republiek en we werken loyaal mee. Langzamerhand is de toestand nu zoo geworden, dat de Indonesiër onderscheid begint te maken tusschen den roodwitten Indo en den Indo, die heimwee heeft naar den Hollandschen tijd.

— Hebt U volkomen vrede met de posiite, die U thans hier inneemt? vraag ik nog.

— Volkomen! verzekert men. We hebben natuurlijk wel moeilijkheden, maar dat zijn de moeilijkheden van iedereen. Wie van een vast salaris moet leven, kan eigenlijk niet rondkomen. Een rechter, die 500 gulden per maand verdient, moet het hoofd boven water zien te houden door telkens wat uit zijn kleerkast te verkoopen. Zoo doen wij ook. Dit gescharrel valt niet mee. Maar als het geld gesaneerd wordt en er een einde komt aan het conflict met Nederland, zullen deze moeilijkheden wel opgelost worden.

Vroeger, vele jaren voor den tweeden wereldoorlog, stonden figuren als Douwes Dekker en Dahler reeds op het standpunt, dat de Indo alleen toekomst heeft, indien hij zich zonder terughouding aan de zijde van den Indonesiër schaart. De blanke koloniale gemeenschap en de meeste Indo's wezen dat standpunt met verontwaardiging van de hand. Douwes Dekker zoowel als Dahler verzwakten hun positie, doordat zij van den weeromstuit niet alleen anti-koloniaal, maar ook anti-Nederlandsch en zelfs pro-Japansch gingen handelen. De propaganda voor hun opvattingen is dit niet ten goede gekomen. Zoolang de blanke een machtig heer en de bruine een arme sloeber was, lag het trouwens voor de hand, dat iemand, die voor de keus gesteld werd, zich liever niet bij de koeliemaatschappij aansloot. Maar sinds de Indonesiër een eigen staatsbestel in het leven riep, waarvan de toekomst weliswaar nog onzeker is, maar dat in elk geval niet meer door blank geweld omver ge-

stooten kan worden, zijn de verhoudingen voor den Indo, die kiezen moet, anders geworden. De Republiek aanvaardt hem als een staatsburger met volledige rechten en zij stoot hem niet uit naar de kamponggemeenschap, doch geeft hem in leger, bedrijf of bestuur de plaats, waar hij zich voor de Indonesische gemeenschap in overeenstemming met zijn bekwaamheid verdienstelijk kan maken.

De laatste dagen van mijn verblijf in de Republiek deed ik nog enkele interessante ervaringen op. Op verzoek van de Republikeinsche journalistenvereeniging kon ik in Djokja een persconferentie geven, die door tientallen redacteuren en verslaggevers bijgewoond werd. Wij genoten daarvoor gastvrijheid bij den Pangeran Hadinegoro, die op de breede voorgalerij van zijn woning een onnoemelijk aantal gemakkelijke stoelen aan had laten schuiven, die spoedig alle bezet waren. Ik heb de verzamelde journalisten uiteen trachten te zetten, dat oudkoloniale woordvoerders als Gerretson, Welter en Meijer Ranneft in Nederland slechts een klein deel van het Nederlandsche volk vertegenwoordigen. Verder poogde ik duidelijk te maken, dat de blanke gemeenschap in Batavia met haar rasvooroordeelen en conservatief-koloniale opvattingen evenmin representatief is voor Nederland. Maar het was moeilijk de journalisten daarvan te overtuigen. Een hunner bracht dit als volgt onder woorden.

— Bijna alles, wat wij hier van de Hollanders zien, is vijandig en hatelijk tegen ons. Hun kranten noemen ons stelselmatig terroristen. Hun legercommuniqué's maken ons uit voor bandieten Hun radiozenders doen weer even superieur tegen ons als vroeger. Ze karakteriseeren ons als fascisten en Jappenknechten. De Hollandsche krant in Djakarta, Het Dagblad, die openlijk of in het geniep tegen de Republiek ageert, wordt nota bene door subsidies van het Hollandsche Gouvernement op den been gehouden. De weinige progressief-radicale Hollanders, die in Indonesië zijn, worden successievelijk naar Holland teruggestuurd. Zij worden stelselmatig buiten de hooge functies gehouden door het Hollandsche Gouvernement, terwijl zij de eenige Hollanders zijn, die wij vertrouwen kunnen. Wij willen gaarne gelooven, dat de verhoudingen in Holland zelf anders

zijn. Het is alleen maar jammer, dat wij daarvan in Indonesië vrijwel niets merken....

Een van de heeren bracht de kwestie van de samenwerking tusschen Nederland en Indonesië ter sprake. Hij was van meening, dat Nederland veel te klein, te arm en te machteloos is om Indonesië werkelijk te kunnen helpen.

— Wij hebben onmiddellijk vijftig duizend onderwijzers noodig! verklaart hij. Kan Nederland ons die bezorgen? Daar is natuurlijk geen sprake van! En al zou Holland ze beschikbaar hebben, dan zou geen van hen nog Indonesisch kennen, want men is in Holland te verwaand om onze Bahasa Indonesia te leeren spreken! We hebben honderden millioenen aan kapitaal noodig voor den bouw van fabrieken en den aankoop van machines. Kan Holland ons dat geld verschaffen? Ik geloof er niets van, want Holland is door den oorlog zelf straatarm geworden. Wij zitten dringend verlegen om groote massa's textielgoederen. Kan Holland ons die bezorgen? Dat is onwaarschijnlijk, want in een Hollandsche krant heb ik gelezen, dat de arbeiders in Holland ook geen hemden, lakens en handdoeken meer hebben! In de Malino-gebieden, waar de Hollanders de baas zijn, heerscht trouwens net zoo'n textielgebrek als bij ons in de Republiek. Zelfs al zou Holland het eerlijk willen, dan geloof ik nog niet, dat Holland ons kan helpen. Holland heeft zelf dringend hulp van anderen noodig!

Maar dit blijkt niet de algemeene opvatting te zijn. De meeste journalisten zien allerlei mogelijkheden tot practische samenwerking tusschen Nederland en Indonesië en één hunner verklaart, dat de millioenencredieten, die Indonesië in de naaste toekomst noodig zal hebben door bemiddeling van Nederland in Amerika opgenomen zullen moeten worden, omdat men niet aan mag nemen, dat de Amerikaansche kapitaalmarkt voldoende vertrouwen in de stabiliteit van de Republiek heeft om groote bedragen ten bate van Indonesië op het spel te durven zetten.

Als ik wijs op verschillende tekortkomingen in de organisatie van het openbare leven in de Republiek, geeft men dit alles volmondig toe.

— Er zou aan Uw lijstje nog wel iets toe te voegen zijn! zegt een van de heeren. Wij moeten niet alleen een eigen staat, maar ook een eigen cultuur opbouwen. Als grondslag daarvoor is de feodale cultuur uit de dertiende eeuw, die hier in de

dorpssamenleving nog voortleeft, niet geschikt. Daarom zitten we nu midden in een revolutie, die met de grootste moeilijkheden gepaard gaat. Van Europa en ook van Nederland kunnen we nog veel leeren, vooral op het gebied van techniek en wetenschap. Voor het overige is Nederland te veel een land van conservatieve kooplieden om een krachtige impuls te kunnen leveren voor onze nationale revolutie. Als Nederland na den oorlog een socialistische staat was geworden, dan hadden de Hollanders hier nu metterdaad een belangrijk aandeel in de leiding kunnen nemen. Maar Holland schijnt statisch te zijn gebleven, ondanks de Duitsche bezetting.

De rest van het betoog gaat verloren. Schuin tegenover het huis van onzen gastheer ligt een gebouw, dat als kazerne gebruikt wordt. Een paar wilde kreten snerpen door de avondstilte. Aflossing van de wacht. De soldaten zingen gemeenschappelijk het volkslied van Indonesië. De persconferentie luistert aandachtig en eerbiedig. Wederom een paar felle kreten, de dreunende stap van marcheerende soldaten. Een der buren zet de radio aan, waarop een vurige stem over de omgeving davert. Van den anderen kant komen de eentonige, droefgeestige geluiden van een gamelan. Onze gastvrouw laat thee serveeren. We spreken nog urenlang met elkander over kranten en krantenproblemen, over Indonesië's nationale en sociale revolutie, over de perspectieven van de Nederlandsch-Indonesische samenwerking. Van den achterwand van de voorgalerij kijken verscheidene levensgroote portretten van vorsten uit sultansgeslachten uit de vorige eeuw op ons neer. Statige, plechtige figuren, getooid met koninklijke onderscheidingen, statiedegens en in zeer oude gewaden. Gevoelloos en zonder begrip staren zij voor zich uit. Een der journalisten heeft mijn blik gevolgd.

— Het verleden ziet op ons neer! zegt hij met zachte stem. Ik vrees, dat het ons niet zal begrijpen....

October 1946.

Druk: Brouwer & Co, Delft